

Молитви зцілення та їх практикування старцями монастиря святого пророка Іллі монахів Студійського уставу в 1946-2000 роках

Ієромонах Олександр (Омелян Приліп)

Люблінський Католицький Університет, магістерська праця

Люблін 2001

науковий керівник: о. д-р Збігнєв Кшишовський

Modlitwy o uzdrowienie oraz ich praktyczne zastosowanie przez starców reguły studyckiej w monasterze świętego proroka eliasza w latach 1946-2000

Ks. Omeljan (Prylip)

Katolicki Uniwersytet Lubelski, Praca magisterska

Lublin 2001

pod kierunkiem ks. dra Zbigniewa Krzyszowskiego

Зміст

[Spis treści](#)

[Вступ](#)

Розділ I. [Потреба в молитвах зцілення](#)

1. [Ураження людини гріхом](#)
2. [Хвороба як наслідок гріха](#)
3. [Виздоровлення – повернення до цілісності](#)

Розділ II. [Роди молитов про зцілення](#)

1. [Молитви про зцілення від психосоматичних недуг](#)
2. [Молитви про звільнення від демонічного впливу. Малі екзорцизми](#)
3. [Великі екзорцизми](#)

Розділ III. [Молитовний досвід старців монастиря св. Прор. Іллі](#)

1. [Старчеське служіння](#)
2. [Лікування вірою](#)
3. [Практична реалізація дару звільнення](#)

[Закінчення](#)

[Короткий зміст – Streszczenie](#)

[Скорочення](#)

[Бібліографія](#)

I. [Джерела](#)

II. [Документи Церкви](#)

III. [Опрацювання](#)

IV. [Допоміжна література](#)

Spis treści

[Wstęp](#)

Rozdział I. [Potrzeba modlitw o uzdrowienie](#)

1. [Stan człowieka dotkniętego grzechem](#)
2. [Choroba skutkiem grzechu](#)
3. [Uzdrowienie jako powrót do wewnętrznej spójności](#)

Rozdział II. [Rodzaje modlitw o uzdrowienie](#)

1. [Modlitwy o uzdrowienie od chorób psychosomatycznych](#)
2. [Modlitwy o uwolnienie od sił demonicznych. Egzorcyzmy małe](#)

[3. Egzorcyzmy wielkie](#)

[Rozdział III. Modlitewne doświadczenie starców z monasteru św. Eliasza](#)

[1. Powołanie starca](#)

[2. Uzdrawienie przez wiarę](#)

[3. Praktyczna realizacja charyzmatu uwalniania](#)

[Zakończenie](#)

[Streszczenie](#)

[Wykaz skrótów](#)

[Bibliografia](#)

[I. Źródła](#)

[II. Dokumenty Kościoła](#)

[III. Opracowania](#)

[IV. Literatura pomocnicza](#)

Вступ

Господь Бог, привівши людину з небуття до буття, помістив її від самого початку в раю, в місці блаженства, де вона мала виростати в пізнанні свого Творця, наповнюючись божественним життям. Це життя в раю було цілковито інакшим, ніж теперішнє, бо там не було всього того, що ми унаслідували після вигнання Адама з раю: хворіб, терпіння, смутку, болю і т.д. Все це – наслідок невірності Богові.

Вигнана з раю людина все ж залишається дорогою для Бога. Про це свідчить ціле Святе Письмо. А найяскравішим доказом цього є те, що сам Спаситель Господь наш Ісус Христос став людиною, прийнявши все людське, окрім гріха. Він став одним із нас, щоб ми могли уважніше придивитись до свого життя і оцінити дар нашого життя так, як оцінює його Господь.

Турбуючись про вічне життя людини, Господь Чоловіколюбець допускає, щоб у її життя входили терпіння, хвороби. В історії спасіння ставлення до проблеми страждання і хвороби залежало від того, як люди уявляли собі світ і сили, що ним володіють. У країнах Давнього Сходу на хворобу дивилися як на лихо, породжене злими духами або послане богами, котрі гнівалися на окремі опущення в культі. Для лікування користувалися заклинаннями, призначенням яких було вигнання бісів, випрошування в богів прощення через молитви і жертвоприношення. У вавилонській писемності збереглися збірники формул обох видів. Медицина знаходилась у віданні жерців і деякою мірою зберегла зв'язок з магією. Лише спостережливий розум греків розвинув її до рівня самостійної творчої науки¹.

Святе Письмо залишає осторонь науковий підхід до цієї проблеми. Біблія цікавиться лише релігійним значенням хвороби та зцілення у надбанні спасіння. У Старому Завіті не заборонялося звертатися за допомогою до медицини: Ісая користувався нею, щобвилікувати Єзекію (2 Цар. 20, 7), а також і Рафаїл, щоб лікувати Товита (Тов. 11, 8.11). У текстах сина Сираха знаходимо навіть особливу похвалу медичній професії (Сир. 38, 1-8). Проте було заборонено використання магії, що пов'язано з ідолопоклонськими культурами (2 Цар. 1, 1-4).

¹ Ж. Гіблет - П. Грелот, *Хвороба-зцілення*, в: Словник біблійного богослов'я, під редакцією Леон-Дюфура, пер. С. Мудрий, Львів 1996, с. 848-851.

Але, як говорить Сирах, у хворобах треба передусім вдаватися до Бога, бо Він – Владика життя. “Сину, в недузї твоїй не побивайся, лиш молися до Господа, і Він тебе оздоровить” (Сир. 38, 9). Він – вражає і зцілює (Втор. 32, 39); Він – вищий лікар людини (Іс. 15, 26), тому ангел, посланий зцілити Сару, називається Рафаїлом (“Бог зціляє” – Тов. 3, 17). Хворі звертаються до Божих представників – священиків (Лев. 13, 49) і пророків (1 Цар. 14, 1-13; 2 Цар. 4, 21). Смиренно сповідуючись у своїх гріхах, вони молилися про зцілення як про благодать. Вони перераховували свої біди, благали Бога про допомогу, волали до Його всемогутності й милосердя (Пс. 6; 38; 41; 88; 102). Покладаючи надію на Нього, хворі готувалися прийняти милість, даровану їм іноді під виглядом чуда (1 Цар. 17, 17-24; 2 Цар. 4, 18-37). Це означало, що Бог зглянувся над благаннями людства, щоб полегшити його хвороби.

В Особі Ісуса Христа ми бачимо нашого Господа як Спасителя і цілителя наших тіл і душ. Він Сам говорить, що прийшов спасти, а не погубити. Отож Господь прийшов зцілити цілу людину: і душу, і тіло. Він не тільки зціляє, але й прощає людські гріхи (Мк. 2, 5-12). Ісус бачив у хворобі зло, від якого терплять люди, наслідок гріха, знак влади сатани над людьми (Лк. 13, 16). Він – сповнений співчуття (Мт. 20, 34), яке і керує Його діями. Не зупиняючись на відмінності природної хвороби від одержимості бісами, “Він словом вигнав духів і зцілив усіх недужих” (Мт. 8, 16). Обидві ці дії проявляються одночасно. Ведучи боротьбу з хворобою, Ісус бореться із сатаною і досягає зцілення недужих. Він торжествує над сатаною. Біси думали, що вони утвердились на землі як господарі, але Ісус прийшов згубити їх (Мр. 1, 24). Він відкриває славу Божого Царства, яка проявляється у силі зцілення, в оновленні людини. І, будучи Владикою Небесного Царства, свідчить, що там нема ні болю, ні зітхання².

Ісус Христос, зцілюючи людей, ще раз цим підкреслює, що людина знайде повноту життя тоді, коли прийме Боже Царство, бо воно має силу зціляти не тільки тіло, але й душу. Спрямованість хвороби не в тому, що вона повинна зникнути з лиця землі, а в тому, що Божественна сила, яка її переможе, уже діє на землі. Ось чому всім хворим, котрі довіряють Ісусові (Мр. 1, 40; Мт. 8, 2-6), Він ставить єдину вимогу: щоб вони вірували, бо віра може все (Мт. 9, 28; Мр. 5, 36). Віра у Христа містить й віру в Царство Боже, і ця віра врятує хворих (Мт. 9, 22; Мр. 10, 52).

Чудеса зцілень провіщають той стан, якого, згідно з пророцтвами, людство набуде остаточно в Царстві Небесному. Вони мають також символічне значення стосовно теперішнього часу. Хвороба є символ стану, властивого грішній людині: духовно вона сліпа, глуха і розслаблена... тому й зцілення хворого є також символ. Воно є образом духовного зцілення, що його Ісус дарує людям. Ісус Христос прийшов на землю як лікар грішників (Мр. 2, 17), лікар, який, щоб зцілити від немочі і хворіб, взяв їх на Себе (Мт. 8, 17; Іс. 53, 4). Саме така буде суть Його Страстей: Ісус прилучився до страждань людства, щоб восторжествувати над стражданнями.

Знамення Царства Божого, у виді чудесних зцілень, проявлялись не тільки впродовж земного життя Ісуса. Він передав Своїм апостолам при першому їх

² Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja na temat modlitwy w celu osiągnięcia uzdrowienia od Boga*, Watykan 2000, rozdz. 1, nr 1.

посланництві також Своєю владою зцілювати хворих. “Прикликавши своїх дванадцять учнів, Ісус дав їм владу над нечистими духами, щоб їх виганяли і лікували всяку хворобу й усяку неміч” (Мт. 10, 1). Апостол Петро промовив до чоловіка, кривого від лона матері: “Срібла й золота нема у мене; що ж маю, то те тобі даю: В ім’я Ісуса Христа Назарянина, встань і ходи!... І тієї хвили окріпли його ноги з суглобами. Встав той... увійшов у храм, ходячи, підскакуючи і хвалячи Бога” (Ді. 3, 6-8). Цілюща сила Господа так щедро виливалась через апостолів, що навіть коли на недужих падала тінь апостола Петра, то вони оздоровлювались (Ді. 5, 16). Та й через апостола Павла Господь творив великі чуда: “досить було прикласти до недужих хустинку чи хвартух, які були діткнулись його тіла, і недуги їх покидали, і виходили злі духи” (Ді. 19, 11-12)

Така сила чудес була явлена на початку, щоб світ, який потопав в ідолопоклонстві, відвернувся від ідолів і, пізнавши істинного Бога, шукав у Нього рятунку. Також тих, що увірували в Ісуса, супроводжували чуда: “Ім’ям моїм виганятимуть бісів... на хворих будуть класти руки і добре їм стане” (Мк. 16, 17-18).

У перших християнських спільнотах з великою пошаною ставились до учнів Ісуса Христа, приймаючи з їхніх уст усе те, що вони проповідували про Господа, зокрема про ставлення до хворіб. “Нездужає хтось між вами? Хай прикличе пресвітерів церковних і хай вони помоляться над ним, помазавши його олією в ім’я Господнє, і молитва віри спасе недужого, та й Господь його підійме... Ревна молитва праведника має велику силу” (Як. 5, 14-16).

Як Господь зціляв через своїх апостолів, послугуючись ними у цьому світі, так і тепер наш Спаситель зціляє, послугуючись руками Свого Тіла, тобто Церкви. Через святі Тайни, через молитви зцілення Святий Дух оздоровляє духовно й фізично або дарує людям благодать витримати у хворобі. Сказав Господь апостолові Павлові: “Досить тобі Моєї благодаті, бо Моя сила виявляється у безсиллі” (2 Кор. 12, 9). Поки буде існувати нинішній світ, людство мусить терпіти наслідки гріха. Беручи на Себе “наші недуги” в час своїх Страстей, Ісус надав їм нового змісту: як і в усякому стражданні відтепер у них – сила відкуплення. В очікуванні повернення до раю, де люди будуть зцілені назавжди плодами дерева життя (Од. 22, 2), хвороба ввійшла, як і страждання та смерть, у надбання спасіння.

Це не означає, що хворобу легко переносити. Любов є перше і найуспішніше лікарство для хворого. І головною спонукою у молитвах зцілення повинна бути любов до терплячого, бажання донести зцілюючу любов Ісуса Христа до однієї конкретної людини чи групи людей.

Допомагати хворим означає служити самому Ісусові в Його стражденному тілі: “Я був хворий, і ви навідалися до Мене” (Мт. 25, 36), – скаже Він у день Страшного суду. У християнському світі хворий уже не є те прокляття, від якого відвертаються (Пс. 38, 12; 87, 9); він – образ і знамення Ісуса Христа.

Основним завданням цієї праці є спроба проаналізувати причини людських недуг та показати, як монахи-студити в практиці життя з любові до людей і в ім’я Ісуса Христа стараються допомогти їм молитвами зцілення за оздоровлення їхніх душ і тіл.

Але спочатку зробимо невеликий історичний екскурс. Основи медичного знання були принесені на Русь разом з християнською вірою з Візантії. Монахи

першими почали застосовувати на практиці медичні знання, а монастирі ставали просвітницькими і культурними центрами, які займалися поширенням знань, в тому числі й медичних. Велику роль в історії руської монастирської медицини з першої половини XI століття відіграла Києво-Печерська Лавра. Монастирські хроніки повідомляють про монахів-подвижників, які прославилися даром зцілення. Такими подвижниками благочестя були преподобний Антоній, святі Дам'ян, Олімпій і Агапит Печерські, преподобний Пімен та інші.

Чудотворне лікування преподобного отця Антонія Печерського відбувалося так: “Преподобний старець сам служив хворим і зціляв їх своєю молитвою, але, покриваючи смиренномудрістю дар зцілення, який мала його молитва, він те зїлля, яким харчувався, благословляв і подавав як лікарство, а хворі, прийнявши його, якою б недугою не були одержимі, ставали здоровими”³. Деякі особливості монастирського лікування можна побачити із життя Антонієвого учня, преподобного Агапита. Коли хворів хто-небудь з братів, він залишав свою келію і, прийшовши до хворого, служив йому в усьому, безперестанно молячи Бога про його спасіння. Коли хвороба тривала довго, то блаженний укріпляв хворого своєю молитвою, пробуджуючи в ньому віру і надію на Господа⁴.

При монастирях будували лікарні, в яких безкоштовно лікували хворих. Значно пізніше сформувався світський тип лікаря і тип світської лікарні. Але й тоді при кожній лікувальній установі була лікарняна церква і співпраця священника з лікарем. Священик допомагав подолати духовно-моральне джерело хвороби, а лікар усував біологічну причину хвороби.

Минуло сто років від того часу, як митрополит Андрей Шептицький відновив в Українській Греко-Католицькій Церкві монаше життя за Студійським Уставом. Служіння монахів-студитів на благо зцілення людей відродилося в особливо важкий час випробувань, а саме з 1946 року, коли радянська влада заборонила нашу Церкву і монастирі розпочали підпільне життя. “З раннього ранку при заслонених вікнах, щоб не було видно світла, отці моляться Церковне Правило, служать Святу Літургію, а пізніше сповідають людей, читають молитви над хворими, працюють”⁵.

У цій праці на прикладі двох наших старців єромонаха Мирона Деренюка (+1976) і схиєромонаха Павла (+2001) із монастиря святого пророка Іллі розповімо про це особливе служіння людям – зцілення молитвою. Хто ж такий є старець? У Типіконі монахів Студійського Уставу записано: “Чернець, який сам провів строге життя у самоті й молитві, щоб, гідно перемагаючи самого себе, у постійному з'єднанні з Богом, у любові до Бога, Його святої волі, повинен служити усім тим, які приходять до нього із своїми журбами і горем, своїми скорботами і труднощами, із своїми недугами і болями і шукають у нього поради і допомоги”⁶.

Наші отці провели дуже строге життя в умертвленнях і молитвах, в терпіннях та ісповідництві віри. Безбожницька влада зневажала їх у тюрмах і на допитах, вона штрафувала і насміхалася. Народний суд Яремчанської постійної сесії

³ Патерик печерський или отечник, Киев 1998, с. 14-15.

⁴ Печерський Патерик, Рим 1973, с. 176.

⁵ О. Приліп - Т. Мартинюк, Монахи студити на Гуцульщині, Львів 1998, с. 33.

⁶ А. Шептицький – К. Шептицький, Типікон, Львів 1996, с. 151.

Івано-Франківської області від 1.08.1973 року зарахував єромонахові Порфирію (схиєромонах Павло) його читання молитов над хворими як доказ антирадянської діяльності, що становить суспільну небезпеку і пробуджує релігійні забобони у населення⁷.

Єромонах Мирон та схиєромонах Павло любили Бога і людей, без нарікання несли тяжкий хрест і були зразком для християн. “На Сході монашество ніколи не вважалося якимсь окремим станом”⁸. Люди, бачачи їхнє святе життя, щоденно приходили до них за благословенням, за спасенною порадою, за зціленням.

Проживши в одному монастирі разом з отцем Павлом протягом восьми років, спробую описати і проаналізувати практики читання молитов нашими старцями. В Українській Греко-Католицькій Церкві не опубліковано досліджень на цю тему.

Для написання праці буде використано твори Отців Церкви⁹, офіційні документи Церкви¹⁰, Требники нашої Церкви і Требник митрополита Петра Могили¹¹, Типікон монахів Студійського Уставу, часописи, книга “Монахи студити на Гуцульщині про історію монастиря св. пр. Іллі”. Джерелом для написання будуть також розповіді отців, монахів і монахинь.

На основі аналізу теоретичних і практичних даних, поєднавши їх, спробуємо досягнути ціль написання цієї праці, тому буде використаний метод аналізу джерел.

Праця поділяється на три частини. В першій частині розглядаємо потребу читання молитов зцілення. В першому підпункті описуємо, як гріх вражає людину і вносить розлад в її істоту і ціле життя. Первородний гріх, на думку св. Кирила Олександрійського, – це свого роду хвороба, якою захворів Адам і яку успадкували його потомки. Ця смертоносна хвороба вражає всю людську природу і тягне її до гріха. Але гріх є актом людської волі, актом цілої людської особи, безпосередня причина гріха має своє джерело всередині людини, в підметі. Гріх, здійснений людиною, відобразиться на душевному і фізичному стані, він відобразиться на її долі. Диявол та інші біси прагнуть втягнути людину у свій бунт проти Бога, і ні про що так не турбуються, як про погибель кожного з нас. Важливо протиставитися дияволу і намагатися розпізнати його підступи. Впливи злого світу на людину стають чимраз підступніші та хитріші.

Хвороба ввійшла в життя людини після гріхопадіння прародичів. Гріх – це недуга душі, недуга цілої людини. Сила гріха у світі, в певний спосіб, доторкається кожної людини і спотворює її від нутра (Рим. 5, 12). Безпосередньою причиною багатьох хворіб є самі ми. Людина за пристрасті,

⁷ О. Приліп - Т. Мартинюк, цит. праця, с. 34-36.

⁸ OL 9.

⁹ Иоанн Златоуст, *Творения*, т. 1-12, Санкт-Петербург 1887; Антоній Великий, в: *Духовна спадщина святих отців*, т. 1, Львів 1997; Никодим Святогорець, *Невидима боротьба*, Львів 2000; Василій Великий, *Уважай на себе*, в: *Перлини Східних Отців*, зібрав Ю. Катрій, Львів 1998², с. 237-240; *Добротолюбие*, т. 1-5, Москва 1900.

¹⁰ Jan Paweł II, *List apostolski Savifici doloris*, Watykan 1984; Kongregacja Nauki Wiary, *List do Ordynariuszy miejsca przypominający niektóre normy dotyczące egzorcyzmów*, Watykan 1985; Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja na temat modlitwy w celu osiągnięcia uzdrowienia od Boga*, Watykan 2000; ККК 1508-1516.

¹¹ *Trebnyk mytropolyta Petra Mohyly*, Kiev 1646; *Trebnyk*, Univ 1744; *Trebnyk*, Lviv 1925; *Trebnyk*, Lviv 2001.

наприклад, які допускає в своє життя, розплачується своїм здоров'ям, а коли не веде християнського способу життя, стає незахищеною перед дією нечистих духів, які через наші пристрасті проникають в душу і опановують її. Внаслідок цього людина стає одержимою, тобто покійно виконує волю біса.

Здоров'я для людини – великий Божий дар. Віруючий приймає терпіння, в тому числі хвороби, як неминучу складову свого життя, в якому немає нічого випадкового. Хвороби бувають як упімнення, як кара, як випробування віри, але все це є наслідком гріхів, починаючи від первородного.

Суть християнської духовності полягає в її цілительній здатності. Вона зцілює немочі людини і творить з неї особу. Лікування людської особи – це торування шляху до досконалості. Гріхові можна протиставитися, боротися з ним, але викоринити його власною силою неможливо, тут потрібна Божа благодать.

Часто людина хоче виздоровіти, але не зцілитися. Тобто вона хоче повернути здоров'я, щоб вернутися до свого звичного життя, але не думає про своє зцілення в розумінні цілісності своєї особи, що дозволило б їй жити зовсім новим життям. Східна католицька Церква має неперервну традицію допомагати своїм вірним у хворобах молитвами зцілення, лікування вірою. В каятті людина приходиться до Церкви і просить допомоги у своїх немочах і хворобах. Свята Церква допомагає своїм вірним молитвами зцілення, натхненими Святим Духом, які укладені ще св. Василієм Великим, Іваном Золотоустим та іншими святими. За милосердям Божим молитви зцілення повертають нам здоров'я, укріплюють нас у вірі, дають нам сили до життя, допомагають євангелізації. Деякі молитви від психосоматичних недуг, а особливо екзорцизми, охороняють нас від впливу демонічних сил. У молитвах екзорцизму в імені Бога, за благодаттю Святого Духа, наказується сатані і його помічникам відійти від людини. За цими молитвами звільняються від диявольського впливу наш розум, воля і тіло, відганяється страх, приходиться душевний спокій. Молитви екзорцизму очищають світ від зла.

У другій частині розглядаємо поділ молитов зцілення. Їх можна поділити на молитви від психосоматичних недуг і молитви за звільнення від демонічного впливу. Ці молитви знаходяться у требниках нашої Церкви.

До молитов від психосоматичних недуг можна віднести наступне: молебні за недужих з пісенним канонем, молебні за недужих без пісенного канону. Є молитви чину, які читаються при кожній недузі, наприклад, молитви, при яких над недугою копієм творими хрест. Є молитви від конкретних недуг, наприклад, молитва, коли у людини гарячка, коли безсоння, коли у подружжі немає дітей. У нашій Церкві поширена практика молінь Акафістів до цілителів: великомученика Пантелеймона, преподобного Агапіта та інших. Використовуємо і Псалтир як требник. Багато є псалмів, в яких старозавітна людина підносить благальний голос до Бога про зцілення.

До молитов за звільнення від демонічного впливу відносяться молебні про звільнення недужих від насилля нечистих духів, в яких вміщені п'ять псалмів, пісенний канон, а також молитви про звільнення св. Василя Великого і Івана Золотоустого. Сюди відносяться молитви екзорцизми. Екзорцизми поділяються на малі і великі. Малі екзорцизми читаються при обряді хрещення. У старих требниках є три молитви-заклинання, а в теперішніх – дві або одна. Ці молитви може читати кожен священник також і поза обрядом хрещення. Екзорцизм

великий може читати священник тільки по виразній згоді єпископа-ординарія. Конгрегація Науки Віри видала теологічне і пасторальне впровадження до відновлення обрядів екзорцизму. Молитви екзорцизму є у всіх старих требниках.

У третій частині праці розглядаємо практичне застосування молитов зцілення. У першому підпункті описуємо про старечеське служіння в Східній Церкві та в монастирі св. пр. Іллі. Розуміємо, що старець не сам собі вибрав це покликання, а чинить це благодать Божа, як кличе на цю службу тих, яким дозволяє внутрішня святість. Саме про святість двох старців з монастиря святого пророка Іллі йде тут розповідь на прикладі їхнього подвижницького життя. У цій частині показано, як єромонах Мирон і схиєромонах Павло допомагали молитвами зцілення хворим людям. Практика читання молитов отцем Мироном аналізується на основі розповідей очевидців, а практика читання молитов отця Павла аналізується з моїх власних спостережень. Описується тут про саму атмосферу при читанні молитов, про людей, які зцілилися, про славу Богу в цім благороднім ділі.

Праця закінчується наголошенням важливості читання молитов зцілення над хворими у сучасному світі. Зцілення, які Господь Бог чинить сьогодні, підтверджують, що Ісус Христос є найкращий лікар наших душ і тіл, тільки потрібно, щоби не маліла в цьому наша віра.

Розділ I. Потреба в молитвах зцілення

Завданням Церкви є бути близько хворих, з хворими і для хворих. Турбота про хворих не є завданням тільки священників, але цілої спільноти вірних. “Хворих зціляйте!” (Мт. 10, 8) – наказує Христос. Цей обов’язок наклав на Церкву Господь і вона старається виконувати його через молитви зцілення, в яких лучиться з хворими і допомагає їм виздоровлювати. Вона вірить у животворящу присутність Христа – Цілителя душ і тіл.

1. Ураження людини гріхом

Людина створена на Божий образ і є найпрекраснішою з усіх видимих сотворінь. Для неї створене все: небо, земля, море...¹². Господь вводить її як владу над усім земним. “Вона здатна пізнати себе і вступити в спілкування з іншими особами, покликана до єдності зі своїм Творцем за благодаттю, покликана відповідати Йому вірою і любов’ю, які не може дати ніхто інший крім неї”¹³.

Людина є істотою вільною, розумною, духовно-тілесною і має право вибору. Бог шанує її волю, бо дивиться на неї як на особу. Відповідаючи любов’ю на любов, людина в повноті себе реалізує. “Та подібність вказує на те, що людина – це єдине творіння на землі, яке Бог хотів сотворити для неї самої. Вона не зможе віднайти себе вповні інакше, як тільки через безкорисливий дар себе самої”¹⁴.

Але людина залишається правдивою людиною, розумною і свободною, тільки до тих пір, поки знаходиться в спілкуванні з Богом. Св. Кирило Олександрійський пише: “Людина з самого початку творіння отримала здатність

¹² Див. Иоанн Златоуст, *Творения*, т. 4, с. 60.

¹³ ККК 357.

¹⁴ КДК 24.

контролювати свої бажання і могла вільно вибирати відповідно до своїх нахилів, бо Божество, образом якого вона являється, вільне”¹⁵.

Але ця первісна свобода передбачає і можливість падіння. Св. Отці визначають це падіння як бунт проти Бога, а отже, своєрідне самогубство, оскільки злочин, спрямований проти Бога, неминуче завдає удару самій людині. Внаслідок гріха Адам втратив спілкування з Богом, його природа, раз пошкодившись, втратила ті властивості, якими вона володіла завдяки спілкуванню з Богом, вона втратила в першу чергу свободу і безсмертя. Адам став рабом низьких начал своєї природи (пристрастей) замість того, щоб завдяки розуму, який пов’язував його з Богом, мати над ними владу. Якщо первісне існування людини передбачало вільне спілкування з Богом через вищі елементи людської структури, особливо через розум, то гріхопадіння потягнуло за собою рабство сатані через пристрасті, що стало неминучим внаслідок пошкодженості людської природи, що відпала від Бога. Св. Кирило Олександрійський пише: “Адам був створений для нетлінності й життя; в раю він жив святим життям: його розум завжди був цілковито звернений до споглядання Бога, його тіло було в безпеці й спокої, не виявляючи жодного прагнення гріховних задовольень, оскільки в ньому не було хвилювання низьких нахилів. Але після падіння, коли він внаслідок гріха зазнав тління, прагнення нечистих задовольень вразило природу плоті, і виявився жорстокий закон, що діє в наших членах (пор. Рим. 7, 5, 23). Вся природа стала хвора на гріх через “непослух однієї людини” (Рим. 5, 19), тобто Адама”. Цей уривок показує, що на думку св. Кирила, гріх – це свого роду хвороба, якою захворів Адам і передав по спадковості своїм потомкам. Ця смертоносна хвороба вражає всю людську природу і тягне її до гріха¹⁶. Однак сам гріх залишається провиною того, хто його скоїв; по спадковості передаються тільки наслідки гріха, а не сама вина. Людський рід має пошкоджену природу, оскільки походить від Адама, але кожна людська іпостась, як Адамова, так і будь-кого з його потомків, несе всю відповідальність за свої дії; вона не розділяє вини Адама, але “наслідує” її¹⁷; навіть у стані падіння людина зберігає свою свободу, яка є суттєвою рисою Божого образу в людині, про що вже було сказано. Гріх лише потьмарив цей образ і обмежив свободу.

Відкуплення людської природи, здійснене Христом – Новим Адамом, – полягало по суті в тому, що безгрішна Іпостась, Іпостась Логосу, добровільно прийняла людську природу в тому ушкодженому стані, в якому та перебувала (а це передбачало й смертність) і у воскресенні відновила первісне спілкування з Богом. У Христі людина знову причастилася вічного життя, призначеного для неї Богом, вона звільнилася від рабства, в якому замкнув її сатана “страхом смерті” (Євр. 2. 15). Подібно до того, як тління в уявленні грецьких Отців, на відміну від Заходу, було радше набутою людством хворобою, аніж карою, накладеною божественною справедливістю, так і смерть, і воскресення воплощеного Слова (жертвоприношення, в якому Христос був і Священиком, і Жертвою) вони розуміли як, по-перше, сповнення в Христі нашого спільного

¹⁵ Г. Флоровский, *История и догмат*, Москва 1999, с. 35.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само, с. 37.

призначення, а по-друге, як нове творіння, яке не могло звершитися, докіль людська природа Христа не стала дійсно нашою, включно зі смертю.

Первородний гріх впровадив у серце людини трагічний поділ, який базується на постійній боротьбі добра і зла, світла і темряви. “Ця драматична боротьба, почавшись з моменту падіння наших прародичів, проходить через усю світову історію і має завершитись тільки в Царстві слави повним торжеством добра, “щоб Бог був усім в усьому” (1 Кор. 15, 28).

Але, як вже було сказано вище, по спадковості передаються тільки наслідки первородного гріха. Кожна людина навіть у стані падіння зберігає свою свободу і несе відповідальність за свої дії. Отже, гріх є актом людської волі. “Гріх, – без сумніву, є актом людської волі, але під його людською площиною діють чинники, які ставлять його поза людиною, на пограниччю – там, де людська свідомість, воля і вразливість зустрічаються з силами темноти”¹⁸.

Богословська традиція завжди старалася розпізнати причину гріха та його джерела (витоки). Причиною, яка зумовлює гріх, що його коїть людина, не є безпосередньо сатана, хоч може він бути причиною спокус. Спокуса хоч може легко знайти відгомін в людині, то однак не ставить вона примусу для того, щоб потурати її своїм діям. Воля людини помимо спокус залишається внутрішньо вільною.

Через те, що гріх є актом цілої людської особи, безпосередня причина гріха має своє джерело внутрі людини, в підметі. Христос говорить, що причиною гріха є “серце людини”. “З нутра бо, з серця людини, виходять недобрі помисли, розпуста, злодійство, вбивство, перелюби, загребущість, лукавство, обман, безсоромність, заздрий погляд, наклеп, бундючність, безглуздя. Уся ця погань виходить із нутра й осквернює людину” (Мк. 7, 21-23). Головним і безпосереднім автором гріха як людського акту є воля людини.

Людська воля природно стремить до добра. Коли ж вона прагне того, що об’єктивно є злом, то це стається тому, що зло постає перед нею як добро. Оскільки діяння волі залежить від пізнання, то значить, помилка сталася в розпізнанні. Ця помилка розпізнання може бути наслідком пристрасті. Сама пристрасть не є гріхом, але схиляє до нього, оскільки є наслідком первородного гріха. Відбувається дезорієнтація нижчих сфер людини: вони виходять з-під контролю розуму. Тому пристрасть вимагає від людини безнастанної чуйності, бо вона є постійною небезпекою.

Нахил до гріха може набути постійного характеру, який називається вадою. Будучи негативною моральною рисою, вада спричинює послаблення волі в стремлінні до добра, але не позбавляє людину свободи діяння. Дії людини під впливом якої-небудь вади зустрічають щораз менший опір з боку її волі, щораз менші труднощі, а сама людина перестає відчувати докори сумління. Вона може відчувати особливу внутрішню насолоду навіть тоді, коли її вчинки огидні. Особливо закорінені в людині вади називаються налогами (узалежненнями). Вирізняють вади, які є особливо шкідливі. Вони зветься головними вадами. Часто їх окреслюють назвою “головні гріхи”.

Суть гріха – не в порушенні етичної норми, а у відступленні від вічного Божественного життя, для якого сотворена людина і для якого є покликана.

¹⁸ RP 14-18.

Здійснюється гріх перш за все в таїнственній глибині людського духа, але наслідки його вражають цілу людину. Вчинений гріх відобразиться на душевному і фізичному стані людини, він відобразиться на її зовнішності, на її долі; він вийде за межі її індивідуального життя і обтяжить злом життя всього суспільства, а як наслідок відобразиться на долі всього світу¹⁹.

Тілесна людина, здійснивши гріх, не відчуває в собі його наслідків, так як відчуває це духовна людина. Тілесна людина не спостереже в собі переміни стану після скоєння гріха, бо вона перебуває в духовній смерті, бо вона не пізнала духа вічного життя. Духовна людина, навпаки, при кожнім нахилі своєї волі до гріха відчуває в собі зміну стану в силу зменшення благодаті²⁰.

Гріхові властива темрява: “світло прийшло у світ, люди ж більш злюбили темряву, ніж світло, – лихі бо були їхні діла” (Йо. 3, 19). Грішник протриває світлу, бо боїться його, від страху, “щоб не виявилися діла його”. Він ненавидить його: “Бо кожен, хто чинить зло, ненавидить світло” (Йо. 3, 20). Це осліплення – добровільне, і грішник не хоче признатися у ньому. “Були б ви сліпі, – не мали б гріха. Але що кажете: Ми бачимо, – то і гріх ваш застається” (Йо. 9, 41). Таке вперте осліплення неможливо пояснити по-іншому, ніж згубним впливом сатани²¹.

Сатана, або диявол, та інші біси були скинуті з неба після того, як добровільно відмовилися служити Богові. Позиція протистояння Богові – їх остаточний вибір. Вони прагнуть втягнути людину в свій бунт проти Бога, і ні про що так не турбуються, як про погибель кожного з нас. “Коли диявол тримає когось в рабстві гріха, то переважно пильнує про те, щоб все більше затьмарювати людину духовним осліпленням, відганяючи від неї всякий добрий помисел, який міг би привести її до усвідомлення згубності свого життя. І не тільки відганяє від неї добрі помисли, які могли б схилити її до покаяння і повернути на шлях чесноти, а вкладає натомість помисли злі та розпусні. Він (диявол) тут же влаштовує зручні нагоди для звичного людині гріха і штовхає до нього або й до інших тяжких гріхів. Від цього нещасний грішник все більше і більше затьмарюється і засліплюється. Це засліплення вкорінює в ньому навик і безперервний потяг завжди грішити, так що він, жалюгідний, втягується від гріховного діла до ще більшого засліплення, а від засліплення – в ще більші гріхи. В такій водоверті він крутиться все своє життя аж до смерті, якщо не зійде особлива Божа благодать для його спасіння”²².

Численні підступи демонів спричиняють нам багато зла кожного дня. Потрібно остерігатися заздрості демонів та їх злих порад, їх потаємних підступів, прихованої злоби, їх оманливої неправди і богохульних думок, тонких намов, які вони вкладають у наші серця, остерігатися гніву і наклепів, до яких вони нас підмовляють. Демони не мають видимих тіл, але ми стаємо для них тілами, коли наші душі приймають від них темні думки. Бо, прийнявши ці думки, ми приймаємо самих демонів і робимо їх присутніми в тілі²³.

¹⁹ Софроний, *Преподобный Силуан Афонский. Житие, учение и писания*, Минск 1998, с. 31.

²⁰ Там само.

²¹ П. Грелот, *Гріх*, в: *Словник біблійного богослов'я*, с. 211.

²² Никодим Святогорець, *Невидима боротьба*, Львів 2000, с. 95.

²³ Антоній Великий, в: *Духовна спадщина святих отців*, т. 1, Львів 1997, с. 46.

Важливо є протиставитись дияволу і намагатися розпізнати його підступи. “Коріться, отже, Богові, противтеся дияволу, і він утече від вас” (Як. 4, 7). Свою злобу супроти нас він приховує під виглядом солодоців, аби не бути викритим, влаштовує різні приманки, гарні на вигляд, які, однак, насправді зовсім не є тим, на що виглядають. “Воно є не дивно: сам бо сатана вдає з себе ангела світла. Нічого, отже, надзвичайного в тому, коли і його слуги вдають із себе слуг праведности. Кінець їхній буде за ділами їхніми” (2 Кор. 11, 14-15). Як позначені гріхом початки людської історії, так і в сьогоденному світі, у вік технічного прогресу, гріх не зменшився, а став ще підступнішим і небезпечнішим. “Хто чинить гріх, той від диявола, бо диявол грішить від початку” (1 Ів. 1, 8). В нинішній час диявол має великий успіх у поневоленні людських душ через згубні теорії фальшивої свободи, східний окультизм, магію і демонізм, наркотики та ін.

Життя християнина – це духовна боротьба з піднебесними духами, які ширяють у піднебесних просторах. За словом апостола, “боротьба у нас не з тілом і кров’ю, а з духами піднебесними”. Тому і говорить св. Золотоустий, що, вивчивши всі їхні хитрощі, ми зможемо сміливо вступати з ними у боротьбу²⁴.

Людина відчуває, що свобода – це вища цінність, але рідко розуміє, що таке свобода. Неможливо бути вільним у зовнішньому світі, де панує час і смерть. Думати навпаки було б ілюзією. До такої свободи прагнула і прагне більша частина людства, але отримує лише розчарування і гіркоту від ще більших втрат. Те, що вважають свободою, – зовнішня свобода – перетворюється в пристрасті й суперництво, тобто в новий вид рабства. Правда свобода – це незалежність від зовнішнього. Вищим виявом свободи є молитва як звернення до Бога. Бути рабом Божим означає перестати бути рабом пристрастей.

“Дух виразно каже, що за останніх часів деякі відступлять від віри і пристануть до духів обманних і навчань бісівських” (1 Тим. 4, 1). Починаючи з кінця минулого століття, західний світ усе більше й більше стали наводнювати всілякі індійсько-окультні, або “східні”, вчення, що пропонують свої методи духовного оновлення життя. Ці вчення вільно користуються християнською термінологією і християнськими поняттями, створюючи враження, що вони (вчення) не суперечать християнству і лише доповнюють відсутнє в ньому. Насправді ці вчення знаходяться в прямому конфлікті з християнським вченням і ставлять людей на неправильний духовний шлях²⁵.

Окультизм насильницьки діє на психіку людини, пригноблюючи її волю, і виробляє в людей звичку діяти за чужою волею – волею гіпнотизера, екстрасенса, чародія і т.д. Діючи на підсвідомість людини, вони вносять у неї свою програму поведінки й мислення. Ця програма, переходячи в свідомість, визначає поведінку, вчинки і навіть спосіб мислення. Людині здається, що вона діє за своєю волею, за своїм бажанням. А насправді вона виконує волю іншої людини, чужого духа. Така насильницька дія обмежує особистість, паралізує її волю, змінює поведінку і навіть мислення. Людина стає немов би біороботом²⁶.

П. В. Гюнтер покликається на досліди медиків: Мак Роберта, Гренбі, Блейкса та інших, які вирізняють кілька негативних рис поведінки людини внаслідок

²⁴ Иоанн Златоуст, цит. праця, т. 8, с. 43.

²⁵ Епископ Павло, *Семиглавий дракон*, Киев 1998, с. 3.

²⁶ А. Берестов, *Число зверя на пороге третьего тысячелетия*, Житомир 1997, с. 6.

окультних впливів: 1) зміни емоційних реакцій – від фрустрації до надмірного збудження; 2) втрата контролю над свідомістю і здатністю до зосередження; 3) значне послаблення волі через підсвідомість; 4) нейрочуттєве піднесення призводить до ейфорії; людина легко піддається навіюванню, схильна до істерії та має галюцинації; 5) з'являються проблеми з пам'яттю, функціями мозку і координацією нервової системи; 6) гіпнотичний та каталіптичний стан, що робить людину немовби роботом; 7) депресивний стан, що переходить в неврози чи психози, особливо одночасній дії певної музики та наркотичного дурману; 8) значне зростання тенденції до вбивств і самоубивств; 9) самопокарання, самознищення, головно у великих громадах²⁷.

Вторгнення в духовний світ без морального очищення і покаяння, через фізичні й духовні вправи, приводить до розвитку гордості й нерідко до важких психічних захворювань, затираючи в людині Божий образ²⁸.

Господь Бог застерігав свій вибраний народ: “щоб не було в тебе нікого, хто призводив би свого сина чи свою дочку переходити через вогонь; нікого, хто ворожить, або кидає жереб, або заговорює, або волхвує, або нашіптує, або викликає духів, або віщує, або розпитує мерців. Бо огидний для Господа кожен, хто це робить” (Втор. 18, 10-12).

Проте ідолопоклонство – це не тільки практика фальшивих поганських вірувань. Воно є постійною спокусою також істинної віри. Ідолопоклонство – це обожествлення того, що не є Богом. Воно з'являється в той момент, коли людина починає благоговіти перед сотвореним еством, ставлячи його на місце Бога²⁹. “Ніхто не може двом панам служити: бо або одного зненавидить, а другого буде любити, або триматися одного, а того знехтує. Не можете Богові служити – і мамоні” (Мт. 6, 24).

Окультний вплив виявляється у таких сферах людського буття: секс, воля, думка, фальшивий культ. Цей вплив відчуває і сумління. Людина немовби втрачає моральну орієнтацію, щоб оцінювати свою поведінку категоріями добра і зла; для неї добро і зло, так само як правда і брехня, є чимось нероздільним, єдиним. Окультизм викликає в людині певні порушення, які в принципі можна поділити на дві категорії. Першою є порушення комунікації з Богом, особливо молоді, яка до певного часу перебувала під духовним проводом. Внаслідок окультних впливів психіка людини не витримує часу тривання євхаристійної літургії. Знищене внутрішнє життя перешкоджає сприймати духовний спів, людина уникає всього, що бодай нагадує про християнську культуру. Ще одним родом дисгармонії внутрішнього життя є морально-психічні порушення. Характерними для людини стають депресія, агресія, боязливість, а це означає, що особа є внутрішньо і зовнішньо узалежнена, підневільна³⁰.

Великою бідою нашого часу є демонізм, тобто вповні свідоме і добровільне поклоніння сатані. “Демонізм – це коли Біблію прочитати таким чином, що “так” замінюється на “ні”, а “ні” – на “так”. Демонізм – це культ гріха, особливо жорстокості й сексу. Його обряди включають у себе: осквернення святині,

²⁷ А. Й. Новак, *Сатанізм*, “Жива вода”, 1998, нр 6, с. 3.

²⁸ А. Берестов, цит. праця, с. 7.

²⁹ ККК 2113.

³⁰ А. Й. Новак. *Сатанізм*, с. 3.

пролиття крові та осміяння людської природи через найрізноманітніші збочення. Його мораль – погордження будь-якої моралі. Його суть – ненависть до Бога і безсила помста Богові через перевагу Христа над сатаною, що є духовним самовбивством. Демонізм супроводжують, як почесна свита, магія, астрологія, хіромантия, ворожіння, яснобачення і чародійство – все це вводить людину в сферу сатанинських енергій, у той хаос, що лежить поза світом Логоса”³¹.

Доктрина всіх сатанинських напрямків різною мірою спирається на чорну магію. Більшість сатаністів вважають себе магами, а головними культовими діями їх є шабаш та чорна меса. Чорна меса – це панахида по живій людині. Для її проведення треба принести дияволу жертву – живу істоту, щоб він допоміг згубити невгодну людину³². Ла Вей, якого було проголошено Верховним магом “Церкви сатани”, дуже любляв магію; він виокремив три типи сатанинських ритуалів: благодійний, сексуальний і руйнівний. Мета першого – надання допомоги іншим або собі, другого – збудження сексуальної жаги в особи, яка є об’єктом бажання, і третього – заподіяння шкоди. На території України діють різні сатанинські угруповання, тільки в Києві діє близько десяти сатанинських сект³³.

Головні “кадри” армії сатани не виставляють себе на показ, тримаються в тіні – виявити їх може тільки проникливе духовне око отця-старця, просвічене Святим Духом. Звичайній грішній людині такий “генерал сатани” може сприйматися “милою людиною”, просто-таки “воплоченням гуманності і милосердя”. Але ці тіневі “генерали” тримають сьогодні в своїх руках колосальну владу над світом³⁴. Але “воно й не дивно: сам бо сатана вдає з себе ангела світла” (2 Кор. 11, 14).

Кардинал Ратцінгер так висловлює свою думку про стан духовного життя Західного світу: “Сучасна атеїстична культура ще існує, дякуючи свободі від страху перед демонами, защеПЛеній через християнство. Але коли б спасенне світло Христа загасло, тоді цей світ, помимо цілого свого знання і так розвинутої технології, підляг би теророві і попав би у депресію. Вже сьогодні маємо ознаки повороту темних понурих сил, і власне в секуляризованім світі ширяться сатаністичні культури”³⁵.

Свята Христова Церква повинна відповідати на всі питання життя свого часу з такою ж силою і переконаністю, з якою відповідала на питання кожної епохи протягом двадцяти століть. Боротьба духа світу з Церквою стала сьогодні витонченішою. Рівною у правді і силі Христовій має бути відповідь. “Багато однак, навіть з-посеред теологів піддають сумніву чи прямо заперечують, що сатана є особою, і тим поглядом заперечують Святе Письмо, Традицію, Таїнство Церкви”³⁶.

Сатанізм, будучи релігією, ритуалом, культом у принципі не конфліктує з іншими релігіями, однак не є байдужим до Христа, а особливо до Містичного Тіла Христового, Святої Церкви.

³¹ Архимандрит Рафаїл, *Церковь и мир на пороге Апокалипсиса*, Москва 1999, с. 340.

³² В. Петриненко, *Сатаністи в сучасній Україні*, “Нова зоря”, 1998, нр45, с. 4.

³³ Там само.

³⁴ И. Захаров – К. Вальнов. *У порога вечности*, Санкт-Петербург 1999, с. 219.

³⁵ J. Ratzinger, *Raport o stanie wiary. Z ks. Kardynalem Józefem Ratzingerem rozmawia Vittorio Messori*, Kraków-Warszawa-Struga 1986, s. 120.

³⁶ S. Wilk, *Przemówienie otwierające Sympozjum: в: Teologia o szatanie*, red. K. Gózdź, Lublin 2000, s. 18.

Святе Письмо, наука Святої Церкви навчають про те, що сатана – це не є якась невизначена сила, це особа, яку Бог створив доброю, але яка через свій непослух стала злим духом, дія і вплив якої проявляється або в діяннях інших істот, або в спокусі. Не можна стверджувати, що кожен гріх має своїм безпосереднім джерелом сатану, однак людина, що не задумується над своїми вчинками і відкидає заклик Христа до постійного чування (Мт.24, 42; 26, 41; Мк. 13, 37; 14, 37-38; Лк. 21, 36), наражає себе на вплив “таємниці неправди”.

Для прикладу наведемо ще два джерела злого впливу світу на людину, на її здоров’я душі і тіла. Одним із нововведень ХХ століття, що нищить в людях духовність, є телевізор. Телевізор став допінгом, якого потребує сучасна людина. Вона біжить до телевізора, як змучена голодом до столу, біжить від себе самої в нереальний світ. Телевізор робить людину легко керованою, він дає їй готові рішення, моделі, рецепти. Телевізор тримає емоційну сферу в постійній напрузі, тому людина стає холодною і байдужою в спілкуванні з іншими.

Спостереження показали, що гумористи і клоуни, в яких сміх став професією, в повсякденному житті частіше бувають сумними і замкнутими³⁷.

Паралельно з появою телевізора в 50-і роки ХХ століття виникла рок-музика. Початок рок-епідемії став початком наркоепідемії та “сексуальної революції”.

Відомо, що маги, чарівники і шамани з допомогою музики входять у спілкування з нечистими духами. При цьому вони використовують барабанні ритми, які лежать в основі рок-музики. Музика цього напрямку і наркотичні речовини спомагають розкриттю людської психіки для зустрічі з невидимим світом злих духів. Тому рок-музика дуже сильно впливає як на психічний, так і на фізичний стан людини. Людина втрачає контроль над здатністю до зосередження, слабне контроль над розумовою діяльністю та волею, нестримні пориви ведуть до руйнування, вандалізму і бунту³⁸.

Також спостережено, що всі творці рок-н-ролу є членами сатанинської “церкви”, а більшість рок-груп записані як члени тієї чи іншої люциферної релігії. Коли вони випускають платівку з новою піснею, то просять первожреців чи первожриць їх храмів заворожити цей твір, для того щоб він мав успіх. Після закінчення ритуалів посвячення, коли на платівку нанесена велика кількість демонів, їм надається в обов’язок впливати певним чином на тих, хто буде її слухати³⁹.

Впливи злого світу на людину стають чимраз підступнішими і хитрішими. Сила зла у світі зростає. Людину нищать її гріхи. Предвічний ворог Бога і людини – сатана зі своїми злими духами теж дуже старається про вічну погибель людини. Світ хоче втягнути людину у свої злі діла, координатором котрих є той же сатана. Хто з нас не зазнав болючих ударів цих злих начал?

Чи багато серед нас таких, які могли б сказати про себе, що вони повністю здорові і тілом, і душею? Чи багато таких, які не жалілися на хвороби тілесні, а душею хто не хворів із нас? Всі ми хворі, якщо не тілом, то душею! Різниця тільки в тім, що хвороба тілесна не завжди буває з нашої вини; деколи Господь

³⁷ Архимандрит Рафаїл, цит. праця, с. 337-338.

³⁸ Священик Родион, *Люди и демоны*, Москва 1999, с. 173.

³⁹ Архимандрит Лазар, *Таинство исповеди о грехах явных и тайных недугах души*, Москва 19, с. 47-48.

допускає таку хворобу для того, щоби явилася слава Божа на страждущім праведникові; а в хворобах духовних, тобто в гріхах, ніхто, крім нас, не винуватий... Весь світ – як великий лазарет, і кожний грішник – це тяжко хворий страдалець⁴⁰.

Папа Павло VI був стурбований тим, що богослови майже не досліджують цю царину – дії сатани; якщо ж роблять це, то тільки в дуже незначних масштабах.

Історія християнства не знає випадку, щоб людина, яка фактично живе Пасхальною містерією, змогла б бути опанована злим духом. Розп'ятий і воскреслий Ісус переміг сатану (Ів. 12, 31; 1 Кор. 2, 8). Сатана не має існування в собі. Він є Божим створінням, яке проте виявило Творцеві свій непослух. Його уділом є вічна розлука з Богом (Мт. 25, 4; Ді. 20, 10)³⁵.

2. Хвороба як наслідок гріха

Хвороба в людському житті була завжди однією з найтрудніших проблем і випробувань. Вона атакує людину в самому її існуванні, в її тілесній, психічній, індивідуальній, соціальній, професійній, духовній і навіть релігійній діяльності. У кожній хворобі криється хоч би підсвідоме передчуття смерті.

Хвороби ввійшли в життя людини після гріхопадіння наших прародичів. “Гріх же, здійснений, – породжує смерть” (Як. 1, 15). Через хворобу вже починає проявлятися влада смерті над людиною.

“Сила гріха у світі в певний спосіб доторкається кожної людини і спотворює її від нутра (Рим. 5, 12). Гріх зроджує в людині недовір'я, егоїзм і боротьбу за власне виживання. Наслідком гріха не є смерть як така, але болючий спосіб переживання її наближення. Гріх є передовсім браком довір'я і любові і, як такий, стається жалом смерті. Тільки довір'я і любов допомагають людині перемогти беззмистовний страх смерті”⁴¹.

Кожна людина була, є або буде хвора. Хвороба, принаймні як потенційна можливість, є чимось спільним для всіх живих створінь. Усі ми хворі, навіть ті, котрі часом і не знають, що хворі. Тож здоров'я полягає не в тому, щоб уникнути будь-якої хвороби, а в здатності, будучи враженим хворобою, перемогти її. На противагу всяким ідеологіям здоров'я, слід ствердити, що кожна людина є одночасно і нерозривно хвора і здорова, бодай у легкій формі. Хвороба є елементом тілесної кондиції людини, так само, як старіння й смерть. Можна повторити вслід за Кантом, що немає природної смерті, яка б настала у стані здоров'я: хоч ми і не відчували хвороби, вона вже таїлась всередині нас⁴².

Тіло підчинене душі, і душевний стан відображається на життєдіяльності тіла, впливає на процеси, які відбуваються у тілі. Гріхи, пристрасті, як руйнівні фактори, призводять до хвороби душі і тіла. Причина захворювання людини знаходиться в ній самій. Гріх в першу чергу опановує душу людини, а потім вже “воплочується”. Тілесної хвороби ще немає, то тіло інертне і володіє великим запасом стійкості до руйнівних факторів, а психопатологія вже є, хоча хворий її спочатку не відчуває, як не зауважать її і близькі. Чи приємно відчувати біль, чи

⁴⁰ Ієремія Отшельник, *Духовний лечебник*, Москва 2000, с. 127-128.

³⁵ А. Й. Новак, *Сатанізм*, “Жива вода”, 1998, нр 7, с. 5.

⁴¹ W. Hryniewicz, *Pascha Chrystusa w dziejach człowieka i wszechświata*, Lublin 1991, s. 310.

⁴² О. Бульнуа, *Хвороба*, “Сопричастя”, 2000, нр 3, с. 3.

добре його досвідчувати? Звичайно, ні! Але біль необхідний, бо подає сигнал про пошкодження тіла, про небезпеку. Чи добре досвідчувати страх, тривогу? Ні, але тривога інформує про наявність небезпеки для душі, про пошкодження душі чинником, який сам по собі ще не виріс настільки, щоб його можна було побачити. Це є попередження про те, що з людиною не все в порядку⁴³.

Навіть дуже добре, що тіло сплетене густою сіткою нервів, котрі болем сигналізують про загрозу для окремих клітин чи органів з боку сторонніх подразників. Інформуючи про покалічення чи інфекцію, вони одночасно схиляють нас до опіки над тілом. Якщо б ми вбили нервову систему, щоб знищити безпосереднє джерело страждань, ми зробили б наш організм нечутливим та байдужим до того, що нищить його клітини чи цілі органи. Так ми б лише пришвидшили його смерть. Якщо ми хотіли б усунути страждання з нашого життя, то мусіли б перетворитися на бездушних істот, нечутливих роботів, у кам'яні брили, що позбавлені подиху життя⁴⁴.

Відмінність людини від інших створінь полягає в тому, що вона органічно з'єднує в собі два світи – матеріальний і духовний. Процес їх розділення, або смерті, є для людини страшним тому, що вона перестає бути людиною. Без сумніву, душа потребує тіла, а тіло не є досконале без душі. Вічна доля людини не може визначитися раніше воскресіння тіла, бо після воскресіння тіло з душею будуть знову разом.

Біблія не займається анатомією і фізіологією, а просто вказує на земне походження людини: “Тоді Господь Бог утворив чоловіка з земного порошу та вдихнув йому в ніздрі віддих життя, і чоловік став живою істотою” (Бут. 2, 7). Відомо, що пропорції хімічних елементів людського тіла і землі приблизно одні й ті ж. Людина – не інопланетянин, вона не пришелець з інших світів: вона – земля, і в землю відходить⁴⁵.

Життя людини в матеріальному тілі є лиш повільна дорога до смерті. Чим довше людина живе, тим більше старіє, тим більше її організм зазнає тління, а в кінцевому результаті це призводить до смерті. Історія спрямовувалася до смерті, але завдяки Христові вона стала історією спасіння⁴⁶.

Між гріхом і смертю стоїть хвороба як вістунка смерті. Християнське відношення до хвороби двояке. З одного боку, ми добре пам'ятаємо аскетичні поради приймати хворобу з вдячністю як Богом послане випробування. З другого боку, кожній людині притаманне природне бажання зцілитися від хвороби⁴⁷.

Старозавітна людина виливає перед Богом свої жалі на хворобу (Пс. 38) і молить Владику життя та смерті про зцілення (Пс. 6, 3; Іс. 38). Хвороба стає шляхом навернення (Пс. 38, 5; 39, 9.12), і Боже прощення стає початком зцілення. Ізраїль пізнав на досвіді, що хвороба таємничим чином зв'язана з гріхом і злом. А вірність Богові та Його заповідям повертає життя. “Я бо Господь, твій зцілитель” (Вих. 15, 26). Пророк Ісая возвіщає, що Бог приведе Сіон до часу, коли

⁴³ Н. Гурьев, *Страсти и их воплощение в соматических и нервно-психических болезнях*, Макариев-Устимская обитель 1998, с. 29.

⁴⁴ Ф. Міцкевич, *Спасенна сила страждання*, “Сопричастя”, 2000, нр3, с. 33.

⁴⁵ Єпископ Константин, *Церковь и медицина на пороге третьего тысячелетия*, Минск 1999, с. 10.

⁴⁶ ККК 1080.

⁴⁷ И. Алфеев, *Ночь прошла, а день приблизился*, Москва 1999, с. 153.

“ніякий мешканець не скаже: я хворий. І людям, що живуть там, відпустяться їхні гріхи” (Іс. 33, 24).

Пророча пісня Мойсея містить, між іншим, такі слова: “Я – Бог, і нема Бога, окрім мене; я вбиваю і оживляю, завдаю ран і зціляю...” (Втор. 32, 39). У складному акті оздоровлення тіла і душі важливу роль відіграє молитовне втручання Божих мужів: Авраам просить за Авімелеха (Бут. 20, 17), Мойсей – за Марію (Чис. 12, 13) та ізраїльтян, котрих покусали змії (Чис. 21, 6-7). Молитва заступництва за хворих, хоча й дуже потрібна, сама в собі не містить сили оздоровлення. Бо реально й успішно лікує лише Бог (Тов. 3, 15-17).

Співчуття Христа хворим і багаточисленні зцілення різного роду є світлим знаком того, що “Бог навідався до народу свого” (Лк. 7, 16) і що Царство Боже наблизилося. Ісус має владу не тільки зціляти, але також і прощати гріхи (Мр. 2, 5-12). Господь наш Ісус Христос прийшов, щоб зцілити цілу людину, з тілом і душею. Він є лікарем, котрого потребують хворі. Його співчуття до всіх терплячих іде так далеко, що Він ототожнює Себе з ними: “Я був хворий, і ви навідалися до Мене” (Мт. 25, 36). Його особлива любов до людей, діткнутих слабостями, не згасає протягом віків і спонукає християн до особливої турботи про тих, які страждають тілом і душею⁴⁸.

Промовив Ісус: “Все можливо тому, хто вірує” (Мр. 9, 23). Він часто вимагає від хворих віри для їхнього зцілення. Христос довершує оздоровлення видимими знаками. Торкається хворих, накладає на них руки, вкладає палець у вуха глухонімого і т.д., бо людині потрібно знаку, обряду і священнодійства. Хворі стараються доторкнутися до Нього, “бо сила виходила з Нього й усіх оздоровляла” (Лк. 6, 19). У Святих Тайнах, молитвах зцілення Христос продовжує “доторкатися нас”, щоб нас зцілити⁴⁹.

Хвороба та страждання, які часто її супроводжують, є частиною різних турбот, через які має перейти людина, щоб увійти до Божого Царства (Ді. 14, 22). Хвороба – це хрест, який людина має взяти на себе і нести, щоб бути гідною Христа, йти за Ним дорогою спасіння, яку Він для нас відкрив (Мт. 10, 38; 16, 24), жити благодаттю, яку отримуємо від Нього в хрещенні, і цілком її присвоїти, справді уподібнитися до Нього, страждати і вмирати разом з Ним, щоб воскреснути і жити з Ним вічно (2 Кор. 4, 10-12).

Якщо бракує усвідомлення щасливого життя після смерті, страждання на землі перетворюється на абсурд і може привести до розпачу. Боже Провидіння чуває безперервно від початку світу й обіймає долі всіх людей, з усією їх складністю і заплутаністю. “Молодий був я; вже постарівся, але не бачив покинутого праведника і його нащадків, які просили б хліба” (Пс. 37, 25). І хоча в дні пригноблення та страждання людина часом не вміє пояснити собі, чому це випало саме на її долю, вона завжди має пам’ятати, що Бог є з нею і колись відкриє всю правду про сенс її життя. Бог хоче, щоб людина кликала Його в нещасті і тоді, коли байдужість і невіра вкрадаються в людське серце.

У стражданні кожної особи є незвичайна духовна сила, однак, і це слід додати, з тою умовою, що з ним поєднується любов. Коли людина приймає страждання, що їй дане, з любові до Бога і до інших людей, коли поєднує його з хрестом Ісуса

⁴⁸ ККК 1503.

⁴⁹ ККК 1504.

Христа, воно починає очищати її єство і навіть приносить кришталеву чисту радість, якої не здатен зрозуміти той, хто втікає від хреста. “Радію, що можу страждати для Христа”, – признавалося багато святих, та їхню радість, спричинену хворобою, вважали божевіллям. Таким чином, ще раз виявилось, що “слово про хрест – глупота тим, що погибають, а для нас, що спасаємося, сила Бога” (1 Кор. 1, 18)⁵⁰.

Щоб переможно вийти з випробування і тішитися плодами перемоги, людина має насамперед остерігатися пасивного перенесення хвороби, а тим більше підкорення їй та стражданню, і не допустити того, щоб вони заволоділи нею, замкнули в очікуванні на Божу допомогу. “Треба боротися, щоб не піддатися, і отримаєш підтримку та допомогу”, – пише св. Варсануфій⁵¹.

“Звідки недуги? Звідки пошкодження? Бо недуга ані не вроджена, ані не є витвором Бога. Живі істоти є створені з відповідною для них будовою і введені в життя з досконалими членами. Хворіють вони тоді, коли відступили від того, що згідне з їхньою природою... Отже, Бог створив тіло, а не хворобу. Він створив душу, а не гріх. Душа зіпсулася, коли відступила від того, що є в згоді з її природою⁵².

Є багато хворіб, безпосередньою причиною яких є ми самі. Наприклад, ми самі набуваємо хвороби своєю нестриманістю, непоміркованістю чи необережністю. Відомо, що “коли ми не хочемо відкинути геть від себе гріх, що живе в нас, то, хоч ми його по-різному підкормлюємо і насолоджуємося ним, він, однак, мстить. А хвороба є одним із видів кари за гріх. Ніяких хворіб не було б, коли б ми не грішили. Сам Бог зцілив би нас безпосередньо”⁵³.

Каже Господь: “Не насичуй себе будь-якими ласощами, не накидайся на страви, бо ж ніяк не здорово їсти понад міру, і ненасить провадить до важкої недуги. Через ненажерство численні вже вмерли, хто зважає на себе – життя своє продовжує” (Сир. 37, 29-31). “Не дозволяй, щоб твій розум попав у неволю і став служити пристрастям. Водночас, не допусти пристрастям підвестися проти розуму й перебрати на себе владу душі”⁵⁴.

Людина розплачується здоров'ям за пристрасті, які вона допускає у своє життя. Розплата за обжерство – ожиріння, хвороби печінки, жовчного міхура, шлунку, підшлункової залози, атеросклероз; за пристрасть до солодкого – цукровий діабет, алергія, хвороба зубів, кишечника; за пристрасть до алкоголю – алкоголізм, деградація особи, психози, виродження. Розплата за розпусту – венеричні захворювання, СНІД, гінекологічні хвороби, безплідність, уретрит, імпотенція. Розплата за грошоловство і заздрість – нервово-психічні розлади. Розплата за гнів (злобу) – гіпертонія, ішемічна хвороба серця, стенокардія, інфаркт міокарда, інсульт, сечокамінна і жовчокамінна хвороба, неврастенія, психопатія, епілепсія. Розплата за смуток і зневіру (жаль до себе) – депресивні неврози і психози, хвороба нирок, ослаблення імунної системи, онкологічні

⁵⁰ Ф. Міцкевич, цит. праця, с. 43.

⁵¹ Ж. К. Лярше, *Про використання хвороби на добро згідно з Отцями Церкви*, “Сопричастя” 2000, нр3, с. 51.

⁵² Василій Великий, *Гомілія про те, що Бог не є спричинником зла*, в: *Перлини Східних Отців*, зібрав Ю. Катрій, Львів 1998², с. 307.

⁵³ Єпископ Варнава, *Основи искусства святости*, т. 2, Нижний Новгород 1997, с. 43.

⁵⁴ Василій Великий, *Уважай на себе*, в: *Перлини Східних Отців*, с. 237.

захворювання. Розплата за гордість – психопатія, шизофренія, дискогенні радикуліти та інші хвороби хребта⁵⁵.

Якщо хвороба послана людині за гріхи, то звідси випливає, що коли вона захворіла (а це означає, що добровільно набуті нею пристрасті привели до безладу в тілі й навіть, можливо, порушили правильне співвідношення і функціонування його частин), то потрібно перетерпіти цей стан хвороби. Тіло довго чинило те, що хотіло. Тепер, через фізичне терпіння воно мусить навчитися поводитися краще, щоб завдяки тілесному виснаженню в людині трохи зменшилися, затихли пристрасті. Не забуваймо, що за всім спостерігає Бог, що не без Його допусту людину спіткала соматична хвороба. Роздумуючи так, ми радше вважатимемо хворобу Божим милосердям, аніж карою⁵⁶.

Людина, яка не знає Бога і Його заповідей чи відійшла від Христової Церкви, як правило, живе у світі за законом своїх пристрастей. Демони всіляко стараються посилити людські пристрасті, бо через них, як через канал, властивий їхній природі, отримують доступ до душі грішника. За свідченням святих Отців, в тому числі Григорія Синаїта, кожен біс має свою “спеціалізацію”, перебуває в певному середовищі пристрастей, кормиться і посилюється за рахунок енергії пристрастей. Один рід демонів, розпалює похоть, інші – нахил до алкоголю, треті – збуджують гнів і т.д.⁵⁷

Отже, людина яка не веде християнського способу життя, знаходиться незахищеною перед дією нечистих духів, які через вказані канали проникають в душу і опановують її. Внаслідок цього людина стає одержимою, тобто покійно виконує волю біса, що часто є непомітним для неї самої. Ступінь одержимості людини, по-іншому кажучи, міра його покійності чужій злій волі, прямо пропорційна ступені його пристрасті, а апогеєм одержимості є біснуватість. Це стан, коли людина вже зовсім не володіє своїм тілом, словами і діями. Зв’язок між душею і тілом порушується, сюди включається чужа зла воля, і тілом починає керувати нечистий дух⁵⁸. Багаточисленні приклади таких випадків ми знаходимо в Біблії (Мт. 8, 16; 15, 28; Мр. 16, 9; Лк. 6, 18; 13, 11).

Друга причина одержимості криється в занятті окультизмом у всіх його різновидностях, які відкривають людину для містичного контакту і впливу з боку духів злоби. Це приводить до одержимості й духовної загибелі⁵⁹.

Людина важко захворіла. Які симптоми “окультної хвороби”? Першим є психосоматичний синдром. Проявляється він так. Як звичайно у вповні здорових у психічному відношенні людей через деякий час після лікування в екстрасенсів з’являються незрозумілі, так звані немотивовані страхи, тобто невідомо від чого і через що. Потім це захворювання, через яке людина зверталася до окультиста, відновлюється з новою силою або хвороба переходить на інший орган. При цьому захворювання піддається лікуванню з великими труднощами або не піддається взагалі. Після цього з’являються немотивовані страхи, типу неврозу

⁵⁵ Н. Лайша, *Лечебник в наставлениях священника и советах практикующего врача*, Москва 2000, с. 171-172.

⁵⁶ Єпископ Варнава, цит. праця, т. 2, с. 44.

⁵⁷ Григорій Синаїт, *Главы о заповедях, догматах и прочие*, в: *Добротолюбие*, Москва 1900, т. 5, с. 138.

⁵⁸ Священик Родион, цит. праця, с. 130.

⁵⁹ Там само.

нав'язливих страхів, наприклад, страх смерті або страх того, що щось станеться з дітьми або близькими людьми, страх їзди в транспорті. В цьому стані людина починає чути “голоси”, які вимагають від неї робити те чи інше. Появляється депресивний стан, який поступово посилюється, голоси стають щораз нав'язливішими, починають керувати психікою, нав'язувати думку про самогубство.

Другим проявом “окультної хвороби” є синдром нав'язливих страхів. Спостережено, що хворі, в яких зразу після відвідування екстрасенсів і чародіїв розвивався синдром нав'язливих страхів, не піддавалися лікуванню звичайним способом. Потрібна сповідь, Причастя, читання молитов над хворим.

Третім проявом “окультної хвороби” за спостереженнями є імунологічні порушення та зниження імунітету. Частіше це буває у дітей. Вони починають часто хворіти простудними захворюваннями, пневмоніями, отитами. Четвертим нерідким проявом “окультної хвороби” є підвищення захворювання онкологічними хворобами і швидкий ріст пухлин, які мали хворі та мелігнація доброякісних пухлин (тобто перехід у злоякісні)⁶⁰.

В наші дні, на початку третього тисячоліття від народження Христа, часто зустрічаються люди, захоплені різними окультними, теософськими вченнями, екстрасенсорикою, магією, східними релігіями і філософськими системами, відновлюються давні ересі. Людство досягнуло немалих успіхів у технічному прогресі та освоєнні природних ресурсів, але втратило найголовніше – Істину, тобто Бога⁶¹.

Сьогодні темні сили діють особливо рішучо і відкрито. Через засоби масової інформації, книжкові видання, курси, школи йде широкий потік реклами екстрасенсорики, біоенергетики, астрології, народної і нетрадиційної медицини, кодування, магії, чарування, спиритизму, парапсихології, телекінези, контактування з “вищим розумом”, гіпнозу, цілительства, йоги та інших східних культів і т.д., але загальний зміст їх і ціль – віддалити людину від Бога і втягнути в спілкування з сатаною, втягнути в недугу душі і тіла, в неволю гріха.

“Гріх – це недуга душі! Він смерть безсмертної душі!”⁶² Кожен, хто спілкується зі злою бісівською силою, наражає на небезпеку своє здоров'я, своє земне благовлаштування, своїх близьких. Тут для православного є і небезпека втратити вічне життя. Бо часто стається, що біс, починаючи з малого, з часом так заплутує людину, що доводить її до самогубства чи загибелі яким-небудь іншим шляхом. І тоді загибає навічно не тільки тіло, але й душа людини. Так що не можна ні в малому, ні в великому до біса наблизитися. Бог сотворив Вселенну і людей, світ видимий і невидимий, володіє безмежними силами і завжди готовий нам допомогти, тільки б ми зверталися до Нього. Нам нема потреби звертатися до противних сил, коли ми маємо Бога – нашого Небесного Отця, який нас любить і турбується про нас⁶³.

Здоров'я для людини – великий Божий дар, але віруючий сприймає терпіння, в тому числі й хвороби, як неминучу складову частину свого життя, в якому немає

⁶⁰ А. Берестов, цит. праця, с. 9-14.

⁶¹ А. Крашенников, *Что делать пострадавшему от колдунов, “целителей” и экстрасенсов*, Москва 1997, с. 61.

⁶² Василій Великий, *Гомілія на честь мучениці Юліти*, в: *Перлини Східних Отців*, с. 64.

⁶³ В. Емеличев, *Одержимые. Пути к вечной смерти*, Санкт-Петербург 1999, с. 37-38.

нічого випадкового. Хвороби бувають як упізнання, як кара, як випробування віри, але все це є наслідком гріхів, починаючи від первородного гріха. Мрії про усунення з нашого життя терпіння були б утопією. Тим, хто любить Бога, все співдіє на добро, тому і хвороба може стати засобом спасіння. Господь Бог не створив хвороби, і коли Син Божий воплотився, то зцілював багатьох хворих, виявляючи тим, що Він не погоджується з хворобою. У деяких випадках Спаситель вказував на причини хвороби: до розслабленого сказав: “Оце ти видужав, – тож не гріши більше, щоб щось гірше тобі не сталося” (Йо. 5, 14), про скорчену жінку сказав, що її “сатана зв’язав” (Лк. 13, 16). “Час хвороби – то дні, дані нам Господом Богом, щоб ми в них наблизилися до Нього. Щоб це досягнути, не треба насильно роздумувати про Бога, лише, наприклад, Ісусовою молитвою чи іншою коротенькою, але часто повторюваною молитвою держатися у присутності Бога свobodно, з щирою любов’ю до батька”⁶⁴.

Хвороба може допомогти людині стати більш зрілою, допомогти розпізнати, що в її житті несуттєве, щоби повернутися до суттєвого. Дуже часто хвороба спонукає людину до шукання Бога і навернення до Нього.

Повноту людини Церква бачить у єдності душі й тіла. Я – це моє тіло, рівно ж, як і моя душа. Тому коли ми дивимося на тіло, то дивимося на нього з благоговінням. Приймаючи його, ми приймаємо всю тайну людського життя, з усіма його стражданнями і радощами. Тіло можна назвати видимим образом невидимого. В цьому відношенні, можливо, не випадково у слов’янській церковній службі тіло називається мощами⁶⁵.

Так, з одного боку, ми бачимо, що це таке дороге й дорогоцінне тіло – пошкоджене хворобами, переможене смертю і піддане тлінню. А з другого боку, ми бачимо в ньому насіння, яке посіяне, щоб через воскресіння воно віджило знову у славі безсмертя (1 Кор. 15, 42-43).

3. Виздоровлення – повернення до цілісності

У християнстві людина – це особа, сотворена на Божий образ, вона є іконою Творця. Повноцінну особистість-іпостась творить тільки поєднання душі й тіла: ні душа, ні тіло самі по собі іпостасю не є. Гріх приніс те, що призвело до недуги душі й тіла. Суть християнської духовності полягає в її цілительній здатності. Вона зцілює немочі людини і творить з неї особу. Лікування людської особи – це торування шляху до досконалості. Християнський ідеал полягає не в тому, щоби принизити плоть, а в тому, щоби очистити її і звільнити від наслідків гріхопадіння, повернути до первинної чистоти. Коли говориться “умертвлення плоті”, то мається на увазі умертвлення гріховних нахилів і “плотських похотей”, а не погорда тілом як таким⁶⁶.

Повнота кожного християнина є передусім у Христі (Еф. 2, 15). Ісус дає те життя, яким живе Сам Отець, бо Він – начало, первісток з мертвих, для того, щоб у всьому Він мав першість, бо сподобалося Богові, щоб уся повнота перебувала в Ньому, і щоб через Нього примирити з Собою все, “встановивши мир кров’ю Його хреста” (Кол. 1, 18). Хоча людина вже не є звичайною смертною, бо віра

⁶⁴ *Титікон*, нр 316.

⁶⁵ Митрополит Антоній, *Жизнь. Болезнь. Смерть*, Минск 1999, с. 59.

⁶⁶ И. Алфеев, *Таинство веры*, Москва 1996, с. 71.

посіяла в її серце зерно безсмертя, в ній повинна все ж вмирати “стара людина” у єднанні з Ісусом Христом, котрий помер за всіх. У цієї людини нове життя, бо “ми ж усі, мов дзеркало, відкритим обличчям віддзеркалюємо Господню славу й преображаємося у Його образ, від слави у славу, згідно з діянням Господнього Духу” (2 Кор. 3, 18).

Через спотворений образ “старої людини” дедалі виразніше проглядає осяйний образ нової людини – Ісуса Христа, нашого Господа. Отже, людина “відновлюється відповідно до образу свого Творця” (Кол. 3, 10)⁶⁷.

Духовна смерть, або смерть душі, є нічим іншим, як відчуженням людини від самого Життя, тобто від Бога⁶⁸. Люди, закуті в кайдани гріха, подібні до народу, що блукає в пільмі й живе у смертній тіні (Іс. 9, 1). Ставши рабами гріха, вони втратили просвічення розуму, істинне богопізнання; вони подібні на мерців, хоча біологічна смерть ще не настала⁶⁹.

Якщо великим злом для людини є духовна смерть, яка нищить у ній Божу благодать, то наскільки більшим злом є вічна смерть. Вона, як непоправне зло, є вершиною всякого зла. Для тих, які померли духовно, але ще живуть тілесно, залишається надія покаятися, піднятися, спастися. “Я знаю, – пише святий Іван Золотоустий, – що всі підпадаємо під покарання. Але для нас ще не стало неможливим прощення, і ми не знаходимося поза покаєнням. Бо ми ще стоїмо на стежці щоденної боротьби за свою кончину в Христі і готові до важких трудів покаєння⁷⁰. Однак, коли ми відходимо з цього світу в гріхах, нерозкаяними і впадаємо в обійми “безсмертної смерті”, то вже не існує більше ніякої можливості боротьби, покаєння, просвічення Божественним Світлом Христа⁷¹.

Коли тіло хворе, людина ні про що інше вже не турбується: ні про багатство, ні про славу, ні про втіхи, а лише про лікування тіла і відновлення здоров'я. Так само коли душа занедужала гріхом, потрібно всю турботу звернути ні на що інше: ні на багатство, ні на славу, ні на задоволення, а на одне лиш лікування душі й повернення їй здоров'я. Грішник не знає про хвороби своєї душі, не відчуває її у теперішньому житті, і обманюється, думаючи, що у нього все добре і ніскільки не турбуючись про своє духовне здоров'я. Отже, потрібно, щоб і душа відчувала свою духовну хворобу. Про це потрібно, наскільки можливо, потурбуватися, щоб почати вболівати на своїми гріхами, щоб віднайти лікаря душі й тіла Господа Ісуса Христа і, припавши до Нього, благодати Його про зцілення. Щоби прийшов лікар, потрібно покликати Його, а щоб кликати, потрібно бачити хворобу і відчувати її⁷².

З гріхом можна боротися, можна його ослаблювати і запобігти його проявам у вчинках. Викорінити ж його власною силою не дано і неможливо людині. Це можна здійснити тільки Божою силою⁷³. Тут потрібна Божественна допомога, потрібна благодать Святого Духа, яка подається нам ради заслуг Божого Сина. І

⁶⁷ К. Леон – Дюфур, *Людина*, в: *Словник біблійного богослов'я*, с. 403.

⁶⁸ Григорій Нисский, *Творения Святых Отцов*, т. 45, Санкт-Петербург 1887, с. 42.

⁶⁹ Макарий Египетский, *Творения*, Свято-Троицкая Сергиева Лавра 1994 (репринт), с. 346.

⁷⁰ Кирилл Александрийский, *Творения Святых Отцов*, т. 55, Свято-Троицкая Сергиева Лавра 1887, с. 265.

⁷¹ Н. Василиадис, *Таинство смерти*, Свято-Троицкая Сергиева Лавра 1998, с. 68.

⁷² Симеон Новый Богослов, *Слово шестое*, в: *Творения*, т. 1, Москва 1892, с. 63-65.

⁷³ Ефрем Сирин, *Добротолюбие*, т. 2, с. 436.

для досягнення успіху людина “зобов’язана призивати” цю благодать у безсумнівній вірі, щоб отримати зцілення. Цілюща сила Христа, якою зцілюється людина, дається їй як дар і тому називається Божественною благодаттю. Апостол Павло пише: “Бо ви спасенні благодаттю через віру. І це не від нас: воно дар Божий” (Еф. 2, 8).

Найрозумніша людина, якщо не має в собі Святого Духа, не може належним чином знати себе, бо без Божої допомоги вона не може бачити внутрішнього стану своєї душі... Але Святий Дух, вселившись у серце людини, показує їй усю її внутрішню бідність і слабкість, розбещеність її душі та серця і віддалення від Бога. При всіх чеснотах та правді, які посідає людина, Він показує їй усі її гріхи, лінивість і байдужість до спасіння та блага людей, скриту корисливість у чесноті безкорисливості, грубе самолюбство – там, де людина його й не підозрює. Святий Дух показує все у справжньому вигляді, і тоді людина починає упокорюватися справжнім смиренням, перестає розраховувати тільки на свої власні сили й чесноти, починає бачити себе “першою серед грішників”... Святий Дух навчає істинної молитви. Ніхто, доки не отримає Святого Духа, не може молитися такою молитвою, яка істинно приємна Богові⁷⁴.

Під час молитви всі елементи нашого духовного єства: розум, воля і серце поєднуються з Богом. Розум думає про Бога, воля бажає Бога, а серце готове до любові Бога. З Богом лучаться також наші змисли, передусім пам’ять, фантазія і почуття. Молитва бере під контроль і ціле наше тіло. Вона допомагає нам умертвити всі наші змисли і тримати в шорах наші пристрасті⁷⁵. Молитва вводить дух у Божу сферу, в якій – корінь життя, а від духа й тіло прилучається до того ж життя. Дух сокрушений, покаєнні почуття і сльози не знесилюють, а додають сил, бо приводять душу в блаженний стан⁷⁶.

Пристрасті – це наші недуги, наші скорботи. Тому найголовнішим подвигом є оберігання серця від пристрастних порухів, а ум – від таких самих думок. Ум є там, де наша увага. Зосередити його в серці – означає встановити увагу в серці й умом бачити перед собою присутнього невидимого Бога, звертаючись до Нього зі славослов’ям, благодаренням і прошенням, слідкуючи при цьому, щоби ніщо стороннє не входило в серце⁷⁷. “І не вподібнюйтеся до цього світу, але переміняйтесь обновленням вашого розуму, щоб ви переконувалися, що то є воля Божа, що добре, що вгодне, що досконале” (Рим. 12, 2).

Говорячи про зцілення, ми в першу чергу маємо на увазі лікування серця, яке є психофізичним центром людини. Бо “із серця походять лихі думки, убивства, перелюби, розпуста, крадежі, лживе свідчення, богохульства” (Мт. 15, 19), але “блаженні чисті серцем, бо вони побачать Бога” (Мт. 5, 8). Помічним ліком для нашого серця є призивання імені Ісуса. Саме Ісусова молитва допомагає повернути ум у серце і стяжати Божу благодать у душі, звідки вона пошириться і на тіло. Вона також очищає душу і тіло від руйнівних впливів пристрастей⁷⁸.

⁷⁴ Инокентий, *Указание пути въ царствие небесное*, Москва 1912, с. 39-40.

⁷⁵ Ю. Катрій, *Господи, навчи нас молитися*, Нью-Йорк 1981, с. 17.

⁷⁶ Епископ Теофан, *Собрание писем*, IV, в: *Мистецтво молитви. Про молитву Ісусову*, Львів 2000, с. 163.

⁷⁷ Там само, с. 100.

⁷⁸ И. Влахов, *Одна ночь в пустыне Святой горы*, Свято-Троицкая Сергиева Лавра 1997, с. 47.

Постійне призивання Божого імені є лікуванням, яке вбиває не тільки пристрасті, а й саму їх дію. Як лікар знаходить ліки або прикладає пластир на рану хворого, і це діє, причому хворий навіть не знає, як воно стається, так і Боже ім'я, яке ми призиваємо, вбиває усі пристрасті, хоч ми й не знаємо, як це відбувається⁷⁹.

Всі подвижники перенесли великі скорботи і труди для того, щоб отримати дар сердечної чистоти, і ніхто не був увінчаний без боротьби; одні перетерпіли різноманітні муки від гонителів, інші перейшли через піст, чужання, тілесні труди; безперестанно перебували в молитві, і її пахощами перемогли кожну скверну дію гріха. Ще інші були проповідниками покаянного плачу (Єфрем Сирін); глибокі сльози особливо потрібні нам, бо вони очищають скверни серця і приносять йому мир і блаженство; бо разом з ними витікає гріх з наших душ. Після такого плачу приходиться тиша і мир у сумлінні, то особливе духовне благоухання і радість. Тоді людина бачить в собі Бога, що очищає її беззаконня, і неказанно милує душу. Такий плач називає Господь блаженним у своїх блаженствах, а Святі Отці називають такий плач сльозами, що творять радість. “Чудо невимовне, – говорить Симеон Новий Богослов, – течуть тлінні сльози із тлінних очей, і омивають нетлінну душу від скверни гріховної, падають на землю, але перемагають демонів, і звільняють душу від невидимих тенет гріха”⁸⁰.

Перемога над пристрастями повинна здійснюватися за таких двох умов: з боку людини – при її свobodному волевиявленні, що виражається в діяльному подвижництві, а з боку Бога – в сповненні людини благодаттю Святого Духа. В цьому випадку людська воля є суттєвою умовою. Коли нема бажання людини, сам Бог нічого не робить, хоч і може, згідно Своєї свободи. Тому дія Духа залежить від волі людини⁸¹. І добре бажання самої людини служить вже як би єдиною ланкою для дії благодаті як внутрішньої сили; в доброму бажанні немовби відкривається місце для поєднання двох сил – волі й благодаті⁸².

Якщо ми скотилися з гори, то треба знову виходити на гору. Коли зайшла хвороба, теж треба діяти в зворотному напрямку, і можна її відігнати. Коли ми відпали від Бога, потрібно з'єднатися з Ним... З'єднатися з Богом не є в нашій владі: ні умови цього, ні спосіб здійснення нам непідвладне. Але це дуже важливо. Поєднання з Богом приводить до того, що все унормується само собою. Гору бере дух, він підкорює собі душу й тіло, впорядковує потреби і бажання, витісняє пристрасті⁸³.

Хто не приймає Божественної благодаті Ісуса Христа, той залишається нелікованим, а хто причащається Його благодаті, у того душа вже перестає бути хворою. Плодом нашої християнської віри є здоров'я душі. Для цього Бог став людиною, щоби наша душа могла через Нього прийняти своє здоров'я. У кого душа нездорова, той ще не став справжнім християнином. Отже, душа стає

⁷⁹ Преподобных отцовъ Варсануфія Великого и Иоанна руководство къ духовной жизни, въ отвѣтахъ на вопрошенія учениковъ, отвѣт 421, в: Мистецтво молитви, с. 122.

⁸⁰ Симеон Новый Богослов, Деятельные и богословские главы, т. 2, Москва 1892, с. 345.

⁸¹ Макарий Великий, Добротолюбие, т. 1, с. 191.

⁸² Митрополит Николай, Тайна души человеческой, Москва 1999, с. 112.

⁸³ Епископ Теофан, Что есть духовная жизнь и как на нее настроиться? Санкт-Петербург 1991, с. 77.

здоровою завдяки Божественній силі і світлу благодаті, які даровані Христом за віру.

Душа невидима, але є видимі знаки, за якими можна спостерігати стан душі. Тут можна вказати на п'ять змислів та їх впорядкованість і справність. Коли людина тримає їх у порядку і розумно ними управляє, то, очевидно, що душа її здорова. Володіти п'ятьма змислами, здається, просто, але хто володіє п'ятьма змислами, той має владу над всією вселенною і над усім, що в ній, бо у нас все буває від них і через них. І хто володіє своїми змислами, той сам є керований Богом і всеціло підкоряється Божій волі⁸⁴.

“Хто страждав тілом, той перестав грішити” (1 Петр.4, 1). Поряд з іншими способами, одним із найсильніших засобів очищення є відчуття постійних скорбот і неприємностей, які допускає Бог, і духа сокрушення, якого також подає Господь. За силою цей засіб прирівнюється до проводиря, бо в такому випадку сам Бог є проводарем, а Він, без сумніву, – мудріший за людину. У св. Ісаака Сирійця детально зображено те, з якою послідовністю Господь уводить того, хто очищується, все більше й більше у численні скорботи та як розігріває у ньому дух сокрушення. Від нас вимагається лише віра в благий промисел і готове, радісне, вдячне прийняття від Нього усього, що Він посилає. Без зовнішніх скорбот тяжко встояти людині проти гордості та зухвальства, а без сліз сокрушення хіба можна звільнитися від внутрішнього егоїзму фарисейської самооправданості?”⁸⁵

Поки буде існувати нинішній світ, людство мусить терпіти наслідки гріха. Беручи на Себе “наші недуги” під час Своїх страстей, Ісус надав їм нового змісту: відтепер у них, як і в кожному стражданні, – сила відкуплення. В очікуванні повернення до раю, де люди будуть зцілені назавжди плодами дерева життя (Од. 22, 2), хвороба ввійшла (як і страждання, і смерть) у надбання спасіння.

У християн хворий є образом і значенням Ісуса Христа. Допомогати хворим – означає служити самому Ісусові в Його стражденному тілі: “Я був хворий, і ви навідалися до Мене, – скаже Він у день Суду” (Мт. 25, 36).

Властива назва страждання – це хрест, і хрест, який треба нести. Хворий християнин мусить шукати відповіді на питання, пов'язані зі стражданням, тільки у відношенні до Христа розп'ятого і Христа воскреслого. Відкуплення і спасіння не зупинилось на Голготі. Церква заохочує тих, що страждають, ототожнювати свої страждання з хрестом Ісуса Христа. Це є своєрідна і виняткова “спільнота страждань” з Христом. Християнин, який страждає як член Містичного Тіла, тобто Церкви, поєднує свій біль зі стражданням Голови цього Містичного Тіла. Церква – Містично Тіло, відплачує за ту єдність, бо, коли страждає один її член, разом з ним страждають усі члени, і як один член у славі, радіють з ним усі члени (1 Кор. 12, 26). Через послугу святого таїнства ціла Церква виявляє повну солідарність зі своїм членом у його стражданні⁸⁶.

Наше тіло не звичайна сукупність плоті й костей, якими людину наділено на час земного існування, які забирає смерть, але які людина зможе набути в день

⁸⁴ Симеон Новый Богослов, *Слово шестое*, с. 68.

⁸⁵ Єпископ Теофан. *Путь к спасению*, в: *Мистецтво молитви*, с. 135-136.

⁸⁶ Є. Стефаньскі, *Таїнство елеопомазання у новому Католицькому Катехизмі*, в: *Містерія Літургії у катехизмі Католицької Церкви*, ред. Є. Копець, Львів 1998, с. 93-94.

Воскресіння. Тілу притаманна більша гідність, на чому наголошував апостол Павло (див. 1 Кор. 12, 14-27). Воно єднає усі члени, які його формують, і являє нам людину. Тлінність, старіння є ознаками гріховної плоті. Плоть, в якій живе гріх (Рим. 7, 20), поневолило тіло. Отож, тіло відкриває перед нами людину, створену Творцем, показує гріховність тіла й плоті, котра зробила людину рабом. Плоть буде повернута у прах, тіло буде віддане Господеві і в цьому відкриє свою гідність. Тіло християнина поєднане з Тим, хто прийняв “смертне тіло” (Кол. 1, 22), мертве для гріха (Рим. 8, 10), якщо воно причетне через хрищення до смерті Христової (Рим. 6, 5). Його тіло зневаги стане тілом слави (Флп. 3, 21), “духовним тілом” (1 Кор. 15, 44).

Життя християнина вже не поразка, яку терпить від поневолення плотью, а постійна перемога духа над плоттю, бо коли будемо жити за тілом, то помremo. Якщо духом умертвлятимемо тілесні вчинки, будемо жити (Рим. 8, 5-13).

Молитва і піст – це засоби зцілення душі й тіла людини. Розглянемо, наскільки корисний піст у нашому житті. Піст, і взагалі стримане життя, – добрий засіб для збереження здоров’я людини. Як мускули слабнуть від бездіяльності, так ще більшою мірою слабне воля, коли людина її не вправляє. Достаток, задоволення своїх тілесних забаганок, як правило, призводять до того, що людині все важче стає протистояти різним спокусам, бо її воля ослабла. І навпаки, скрута, постійне відмова собі в тілесних бажаннях робить людину сильнішою, гартує її волю. Відмова від певних страв – це піст у вузькому розумінні цього слова. Уявлення, що пісна їжа може пошкодити здоров’ю, не витримало наукової критики.

Піст укріплює волю шляхом повздержності, сприяє покращенню всіх функцій організму. При цьому піст просвітлює розум, а чуттєву сферу робить більш схильною до всього корисного⁸⁷. Отже, піст для душі є горнилом, яке, просвітлюючи розум і загартовуючи волю, очищає серце. Для тіла піст є запобіжним клапаном, попереджуючи надмірне накопичення в крові шкідливо діючих речовин неповного окислення білкових речовин при звичайному розкішному харчуванні. Піст запобігає розвиткові багатьох хворіб і передчасній смерті⁸⁸.

Наше спасіння здійснюється у Христовій Церкві, яка є “таїнством загального спасіння”⁸⁹. Будучи Тілом Христовим, Церква покликана продовжувати Христову місію зцілення. Вона є лікувальницею душі. Це не означає, що Церква ігнорує інші напрями пастирської діяльності, адже предметом її турботи є ціла людина, яка має душу і тіло. Церква виявляє інтерес до природничих наук, економіки, соціальних проблем, але головне в її пастирському служінні є лікування душі, бо коли зцілюється душа, тоді розв’язується і багато інших важливих проблем.

Церква турбується про все, що стосується людини, і ми бачимо це зі змісту молитов, які підносимо в богослуженнях, а також із творів і навчань Святих Отців. Подібно як лікарня в першу чергу займається зціленням тіла, але при тому

⁸⁷ С. Апроксина, *Советы практикующего врача*, Москва 2000, с. 135-137.

⁸⁸ Там само, с. 138-139.

⁸⁹ КЦ 48

в центрі її уваги є й інші проблеми людини, так і Христова Церква. Вона зцілює те, що є головне, а в результаті – цілу людину⁹⁰.

Церква бачить у людині живу ікону. Дуже часто ця ікона є спотворена гріхом, але Церква прикладає всіх зусиль, щоби очистити цю ікону. Тобто підходить молитовно, благоговійно, смиренно, трепетно. Вона і прислухається до того, що в людині є, що вона може сама сказати, і до того, що здійснює в ній Святий Дух. Ось приклад, у якому розкривається ставлення Церкви до людини як до ікони. Якось один архієрей відвідав важко хворого на рак чоловіка. Зустрівшись, вони довгий час говорили про ставлення хворого до самого себе, до людей. У розмові все глибше розкривалося минуле цієї особи і разом з тим найпотаємніші куточки її душі. Настав момент, коли хворий просто звільнився від свого минулого і свого теперішнього. Він лежав у ліжку світлий, з ясным поглядом, і промовив: “Як дивно: тілом я майже помер, але ніколи не почував себе таким живим, як тепер”. Єпископ не міг вилікувати цього чоловіка від раку, але з хворого немовби спав якийсь тягар, і це сталося не завдяки зусиллям хворого, а завдяки силі тієї внутрішньої правди, яка перед ним відкрилася і дозволила йому самому розкритися до глибини і звільнитися від усього⁹¹.

Часто людина хоче видужати, але не зцілитися. Тобто вона хоче повернути здоров'я, щоби вернутися до свого звичного життя, але не думає про своє зцілення в розумінні цілісності своєї особи, що дозволило б їй жити зовсім новим життям. Людина не готова відчути, що коли хворобі, яка її спіткала, дати розвинутися, то цей розвиток дійде до краю – до смерті. Вона помре. А коли тепер вернеться до життя, то це – дар нового життя, і людина може жити тільки в новизні цього нового життя⁹².

Отже, справжнє зцілення людини полягає не у відновленні на короткий час її фізичного здоров'я, а в зміні самого розуміння, самого сприймання страждань і хворіб, у сприйманні їх як дару Христових страстей, які Він перетворив у перемогу. Мученики радісно приймали муки, сприймаючи їх як участь у Христових страстях. І таким самим “мучеництвом”, таким самим свідченням можуть і повинні стати для християнина його хвороби і страждання. Про це молиться Церква – про чудо навернення того, хто страждає від відчаю до світла, про перемогу в ньому світла. У Христі страждання не “забирається”, а переображується в перемогу і в цій перемозі – єдине справжнє зцілення⁹³.

Присутність Христа особливо дієва у Святих Тайнах і зовсім особливим чином – у Святій Євхаристії – хлібі, що дарує вічне життя (Ів. 6, 54-58). У Божественній Літургії в молитві перед причастям молимося: “Нехай не на суд і не в осудження буде мені причастя Святих Твоїх Тайн, Господи, а на зцілення душі і тіла мого”⁹⁴. Святий апостол Павло вказує на зв'язок і вплив цього Святого Таїнства на здоров'я тіла. “Бо той, хто їсть і п'є, не розрізняючи Господнього тіла, суд собі їсть і п'є. Ось чому у вас багато недужих та хворих, а чимало й умирають” (1 Кор. 11, 29-30).

⁹⁰ И. Влахов, *Православная духовность*, Свято-Троицкая Сергиева Лавра 1999, с. 38.

⁹¹ Антоний Митрополит Сурожский, *Может ли еще молиться современный человек?* Клин 1999, с. 312.

⁹² Там само.

⁹³ Там само.

⁹⁴ *Священна і Божественна Літургія святого отця нашого Йоана Золотоустого*, Львів 1996, с. 75.

Дверима, через які відкривається шлях до отримання Божої благодаті і духовного зцілення, є наше покаяння. Воно радикально змінює орієнтацію нашого життя, наvertsає нас до Бога усім серцем, розриває з гріхом, відvertsає від зла та від інших поганих вчинків, які ми здійснили. В той же час в ньому міститься бажання і рішення змінити своє життя з надією на Боже милосердя і з довір'ям до помочі Його благодаті. Відкриваючи для себе велич Божої любові, наше серце здригається від тягару гріха і починає боятися образити Бога гріхом та віддалитися від Нього. Покаяння примирює нас і з Церквою, бо своїм гріхом ми її зранили. А Церква своєю любов'ю, прикладом і молитвами співдіє в нашому наверненні. Отже, покаяння нас звільняє, очищає, зціляє, дарує життя і радість.

Надійною дорогою визволення від гріхів є невідкладна постанова послухатися добрих думок і Божого натхнення, які кличуть до покаяння. Не слід відкладати покаяння на "потім", навіть ненадовго. Такі зволікання завжди виявляються обманливими, і багато тих, що вирішили відкласти сповідь, з різних причин залишаються нерозкаяними до кінця життя. Якщо людина не протриває падінню, то серце її твердне, і зароджується відразу до добрих спонук. Тверда рішучість поправитися приходить тоді, коли людина не покладається на себе, а спирається на смирення і тверде уповання на єдиного Бога. Ми всі грішники, всі потребуємо покаяння, і каятися повинні кожного дня. А сама свята Тайна покаяння помагає нам поправити й поглибити наше розкаяння.

Сповідь має свою особливу священну благодать. Хто з нас не відчував полегшення в душі, отримавши відпущення гріхів? Сповідь є джерелом миру, відчуття того, що в моєму минулому немає вчинків або думок, навіть найбезсоромніших, темних чи принизливих, за які я не попросив би прощення у Бога. Наше смирення є невід'ємною умовою нашого зцілення. А крім того, мудрий сповідник з допомогою Святого Духа здатний зрозуміти наші немочі і дати спасенну пораду.

Своєю благодаттю Господь наvertsає наші серця і відкриває велич Божої любові. Людське серце наvertsається, дивлячись на Того, хто був проколений нашим гріхом (Ів. 19, 37).

Церква допомагає своїм хворим і таїнством елеопомазання. Св. Апостол Яків пише: "Нездужає хтось між вами? Хай прикличе пресвітерів церковних і хай вони помоляться над ним, помазавши його олією в ім'я Господнє, і молитва віри спасе недужого й Господь його підійме; і як він гріхи вчинив, вони йому простяться" (Як. 5, 14-15). Свята Тайна елеопомазання дає хворому благодать Святого Духа, яка допомагає людині осягнути спасіння, а саме: зміцнює довір'я до Бога, озброює проти спокус сатани і проти страху смерті. А якщо є воля Божа, то наступає і зцілення.

Ми розглянули різні середники, які допомагають людині знайти цілісність у Господі, всі вони пов'язані між собою. А тепер розглянемо молитви зцілення, бо саме на них буде звернена подальша увага при написанні цієї праці.

Східна Церква має неперервну традицію допомагати своїм вірним у хворобах молитвами зцілення, лікуванням вірою. Молитви зцілення, які є у требниках нашої Церкви, можна поділити на молитви від психосоматичних недуг і молитви за звільнення від демонічного впливу.

Церква, турбуючись про своїх вірних, допомагає віднайти здоров'я у Господі. Вона вказує нам на причину наших недуг, а також старається поєднати нас з джерелом зцілень – Господом нашим Ісусом Христом. За молитвами зцілення випрошується благодать Святого Духа для зцілення наших недуг, а також сил переносити хворобу без нарікання, як неминучу складову частину свого життя, в якому немає нічого випадкового. Наше зцілення сильно залежить від каяття в гріхах, від нашої віри, а також від святості і віри того, хто читає ці молитви. Зцілення укріплюють нас ще більше у вірі, надії і любові, приносять радість у наші душі, дають сили для життя, допомагають справі євангелізації народу.

Сатана і злий світ, керований ним, хоче поневолити людину різними згубними впливами, приклади яких ми наводили в першому підрозділі. Він хоче заволодіти, в першу чергу, розумом і волею людини, і саме за молитвами зцілення випрошуємо у Господа охорону від злих сил і злих людей, про їх відігнання. У молитвах екзорцизму іменем Бога за благодаттю Святого Духа прямо наказується дияволу і всім його помічникам відійти від людини. Господь за цими молитвами звільняє наш розум, волю і тіло від диявольської неволі, відганяє страх, посилає мир. Як правило, коли людина звільняється від демонічного впливу, то пропадає якась тілесна недуга, причиною якої був злий дух. Молитви екзорцизму очищають світ від сили зла.

Отже, потреба читання молитов зцілення є дуже велика. Добре, коли б ця практика допомоги хворим ширилася у нашій Церкві, щоб міцніла віра про зцілення в Господі. І люблячий нас Спаситель пошле нам святих старців на цій дорозі до Бога.

Розділ II. Роди молитов про зцілення

Літургічна традиція Греко-католицької Церкви має багатий скарб молитовного досвіду, метою якого є отримання зцілення від Бога. Як правило, молитви про зцілення поділяються на три групи: молитви про зцілення від психосоматичних недуг, молитви про звільнення від демонічного впливу і екзорцизми. В цьому розділі ми проаналізуємо структуру цих молитов і їхнє літургічне застосування.

1. Молитви про зцілення від психосоматичних недуг

Молитви від психосоматичних недуг можна знайти в багатьох требниках (євхологіонах), таких як: требник митрополита Петра Могили, виданий у Києві в XVII ст.; требник, виданий у монастирі в Уневі в XVIII ст.; требник, виданий у Перемишлі за владики Івана Снігурського в XIX ст.; требник, виданий за митрополита Йосифа Сембратовича у Львові в 1873 р.; требник, виданий за митрополита Андрея Шептицького в XX ст. та інші.

До молитов зцілення від психосоматичних недуг можна віднести: молебень за недужих із пісенним канонам XVII ст. Деякі требники подають пісенний канон окремо. В інших требниках у молебнях за недужих пісенних канонів нема, але є такі нововведення: покладання рук на хворого і проказування молитви, помазання елеєм, подавання благословенного хліба для хворого і т.д.

Молитви зцілення від психосоматичних недуг можна поділити на такі, які читаються при кожній недузі, і від конкретних недуг. Однією з молитов, що читається при кожній недузі, є молитва з копієм. Після прочитання молитов над

недугою твориться хрест копієм. До молитов від конкретних недуг відносяться молитви у хворобах гарячки, безсоння, бездітності, молитви під час епідемій.

У нашій Церкві існує також практика молінь при різних недугах до окремих святих (акафіст, канон, молитви, тропарі і кондаки), а також читання певних псалмів під час окремих недуг.

Розглянемо для прикладу і проаналізуємо структуру “Послідованія молебна за болящого” з Требника Петра Могили, виданого в Києві 1646 р.⁹⁵ Як приписує рубрика, священик, одягнувши епітрахиль, кропить свяченою водою ліжко хворого і весь будинок, говорячи: “Окропиши мя іссопом і очищуся, омиєши мя і паче сніга убілюся”. Потім ставить на столі перед хворим хрест, так, щоб хворий його бачив, і засвічує свічку. Хрест має пригадувати хворому страсті Ісуса Христа і Його терпіння на хресті, щоб хворий не знемагав у недужі, а терпеливо все зносив, наслідуючи Господа. Засвічена свічка є символом Божого світла, яке просвічує кожну людину. Отже, як бачимо, молебному співу передує певний обряд, певне приготування, яке має велике значення для здійснення подальшої молитви. Адже від цього, з яким настроєм людина приступає до молитви, залежить і сама молитва. Тепер розглянемо саму структуру цього молебня.

1. *Початок звичайний.* Складовими частинами його є: “Слава Тобі, Боже” – “Царю небесний” – “Святий Боже” – “Слава” – “Пресвята Тройце” – “Господи, помилуй” – “Отче наш” – “Прийдіте поклонімся”. Розглянемо їх послідовно. Як пише о. Р. Головацький, “Слава Тобі, Боже” стало заголовком “звичайного початку” щойно в XIV ст.⁹⁶ Це одна з тих коротеньких кличних молитов, яку називаємо “малим славослов’ям”, або, ще простіше, “славою”. Цією молитвою ми прославляємо Бога за всі блага, які Він нам посилає.

“Царю небесний” – величний гімн, який народився під час виникнення ересей проти Святого Духа. В “початок звичайний” цей гімн увійшов щойно в XII столітті. Оскільки ми часто просимо в Бога те, чого самі не знаємо, або те, що для нас некорисне і шкідливе (а притому молитов, угодних Богові, своїми власними силами ніколи не можемо принести), тому після славослов’я, перше ніж почати молитву, мусимо призвати Святого Духа, щоб Він прийшов і вселився в нас, і очистив нас від усякої скверни, і спас душі наші. Тобто Святий Дух, діючи своєю благодаттю, збуджує нас до молитви, запалює в нас полум’я синівської любові до Бога. І хоч би через свої тілесні нахили просили не те, що угодне Богові, то Святий Дух просить за нас у Бога тільки те, що служить до прослави Божого імені і до нашого спасення.

“Святий Боже” – це, як зазначає о. Г. Головацький, дуже давній гімн звеличення Пресвятої Тройці, в якому підкреслюється одну природу Трьох Божих Осіб⁹⁷. Трисвяте, як бачимо, йде зразу після призивання Святого Духа. Церква звертається до Пресвятої Тройці, яка є причиною всього сотвореного, у всьому нам співдіє, а через Неї ми у всьому вдосконалюємося і очищаємося. Таких молінь на честь Тройці є три. Першою є коротка пісня, яка називається “Трисвяте”, і в якій ми благаємо Пресвятую Тройцю про помилування. Древні Отці, запозичивши від ангелів слова “Свят, Свят, Свят”, а в Давида (який оспівує

⁹⁵ Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, Рим 1988.

⁹⁶ Р. Головацький, *Пояснення богослужень*, Львів 1998, с. 16-17.

⁹⁷ Там само, с. 19.

Бога в Тройці) – “возжада душа моя ко Богу кріпкому, живому”, – склали з них пісню: “Святий Боже, Святий кріпкий, Святий безсмертний, помилуй нас”. Пісня ця відноситься до всіх Осіб Пресвятої Тройці: Боже – до Отця, оскільки Він є джерелом і началом Божества, причиною Сина і Духа; кріпкий – до Сина, оскільки Син є рукою Отця, іпостасною кріпостою і, як сказав апостол Павло, “Христос – Боже могутність і Божа мудрість” (1 Кор. 1, 24); а безсмертний – до Духа Святого, оскільки Дух – животворящий. Слова ж “помилуй нас” відносяться до всіх трьох Осіб і вживаються в однині; ніби звертається до однієї особи, тому що в них одне Божество, одна природа, одна сила і Тройця нероздільна⁹⁸.

“Слава” – коротка назва малого славослов’я в літургічних рубриках. Християни, як пише о. Головацький, взяли цю кличну молитву з юдейських релігійних практик у коротенькій формі: “Тобі слава навіки” (див. “Дідахе”, 9, 4). Більш розвинене славослов’я з тринітарним змістом подає св. Климент Олександрійський: “Йому (Отцеві), завдяки Його Синові Ісусові Христові, Господеві живих і мертвих, і Святому Духові, нехай буде слава, шана, влада, вічна величність, нині, завжди, з покоління в покоління і на віки вічні. Амінь” (Хто багатий, 42, 2)⁹⁹. Деякі церковні письменники вважають, що це славослов’я з давніх давен складено на честь Пресвятої Тройці святим Мелетієм і Флавіаном, антіохійськими патріархами для заперечення деяких єретичних вчень. Вираз “слава” спрямовано проти аріан, тому що слава Пресвятої Тройці єдина, як єдина і Її природа. Слова “Слава Отцю, і Сину, і Святому Духу” спрямовані проти Савелія, який вчив, що Пресвята Тройця – це одна Особа. А слова “нині, і повсякчас” показують, що Тройця – вічна і незмінна, і слава Її є і сьогодні, і завжди, навіки вічні буде.

Друге моління до Пресвятої Тройці міститься в молитві: Пресвята Тройце, помилуй нас і т.д. Ця молитва просьбами звертається до кожної з Божих Осіб і розподіляє окремі завдання діла спасення: очищати гріхи, прощати беззаконня, зціляти людські немочі.

Повторне “Господи, помилуй” та прикінцеве “Слава” є літургічним синтезом покайно-звеличних думок і почуттів¹⁰⁰.

“Отче наш”, за висловом ранніх Учителів Церкви, є “скороченням усього Євангелія”. Це третя молитва до Пресвятої Тройці. Правда, ця молитва звернена до Отця і дана нам Сином, але оскільки Тройця – нероздільна, то молитва відноситься до всіх трьох Божих Осіб. Всі ці три вищезгадані молитви читаються на честь Тройці на початку всіх молитвослов’їв¹⁰¹.

Потім іде “Господи, помилуй” дванадцять разів на знак дванадцяти годин дня.

По здійсненні молитов, призначених виключно для прослави Пресвятої Тройці, Церква звертається з молитвою до Ісуса Христа, другої Божої Особи; і ми поклоняємося Спасителю, говорячи: “Прийдіте, поклонімся...”¹⁰²

⁹⁸ Вениамин, *Новая скрижаль или объяснение о церкви, о литургии и о всех службах и утварях церковных*, Херсон 1998 (репринт), с. 86.

⁹⁹ Р. Головацький, цит. праця, с. 19.

¹⁰⁰ Там само, с. 20-21.

¹⁰¹ Вениамин, цит. праця, с. 87.

¹⁰² Там само, с. 88.

Як бачимо, початок звичайний містить певні молитви, в яких ми звертаємося до Пресвятої Тройці і прославляємо Її, бо Вона є причиною нашого сотворення, нашого спасіння, а, отже, і причиною нашого зцілення.

Аналізуючи далі це моління, можна побачити, що воно за своєю структурою містить елементи чи всі частини Утрени. Сам початок і Псалом 140 “Господи, взивав я до Тебе, вислухай мене” служать замість шестипсалмія. Потім іде мирна ектянія, після якої слідує світлий стих “Бог Господь” і тропарі. Замість катизм читається весь Псалом 50 і за ним – канон. Потім “Достойно”, Трисвяте, тропарі, ектянія, молитва за недужого і відпуст.

Псалом 140.

Як ми знаємо, Псалом 140 називається ще світільним псалмом. Узятий він з останньої збірки т. зв. Давидових псалмів” (138-145). Припускають, що його ймовірно написано під час вавилонського заслання. Для цього псалма характерне благання до Господа, щоб Він вислухав молитву і охоронив від невидимих ворогів. Може, тому його й використовують у даному молінні, бо в ньому звучить надія на те, що Господь вислухає і зцілить.

Потім священик тихо читає *покаянну молитву*, в якій просить прощення своїх гріхів. “Помилуй мя, Боже, помилуй мя, і от гріхов моїх очисти мя: согріших бо і беззаконовах пред Тобою...”¹⁰³

Після неї йде мирна *ектянія*. Ектянія – з грецького означає “наполеглива благальна молитва”¹⁰⁴. Вона називається великою або мирною тому, що починається прошенням про мир. Як і звичайна велика ектянія, вона має дванадцять прошень, але тільки перших три прошення відносяться до цілого світу, а всі інші – до хворого. Спочатку йде прошення про зцілення духовне – прощення гріхів: “и о еже простити ему всякое прегрѣшеніе волное і неволное...”, потім про зцілення фізичне – від недуги: “и угасити в нем огонь, и утолити болізнъ, и исцѣлити недуг його”. Далі згадуються Божі благодіяння та чуда зцілення в Новому Завіті: “О еже вскорі, яко сотнича отрока, хананеїну дщєрь, и Петрову тещу, словом силы своєя милостивно исцѣлити, и от одра болізни воздвигнути его”. В цьому прошенні, як бачимо, підкреслюється сила Божого Слова. Господь одним словом може вернути здоров’я хворому, тому що Він є Владикою життя людини. В наступному прошенні наголошується на Божому милосерді до людини. Господь ради своєї милості не пам’ятає наших гріхів і завжди готовий нам простити. “О еже благосердія ради милости своєя грѣх юности і невідінія его, і родителей его не помяни...” В решті прошень згадується розслабленого і дочку хананейки, яких Господь зцілив словом, і є прохання про помилування та зцілення хворого.

Далі співається *світлий стих* “Бог Господь і явився нам”, який має своє місце в Утрени. Цей стих-заголовок, як нам відомо, узятий з Пс. 117, 26. На ці слова покликається Ісус Христос, коли подає доказ свого післанництва (Мт. 23, 39); ними ізраїльський народ вітав Ісуса – Богом посланого Царя (Лк. 19, 38). Приспіваними до нього є стихи, вибрані з того ж псалма (1, 11, 17, 22-23)¹⁰⁵. Потім ідуть два *тропарі і богородичен*. В цих тропарях оспівується уповання на Боже

¹⁰³ *Требник Митрополита Петра Могилы*, с. 534.

¹⁰⁴ Р. Головацький, цит. праця, с. 29.

¹⁰⁵ Там само, с. 166.

милосердя і надія на швидке посіщення хворого Христом та зцілення його від недуги. “Призри милостивно, Господи, милосердним оком на смиренне наше моленіє, і не презрів є, чоловіколюбно посіти болізню обдержимаго раба Твого...”¹⁰⁶

Після тропарів слідує *50 Псалом*, який відноситься, як ми знаємо, до покаючих псалмів. В цьому псалмі призивається Божа милість і випрошується прощення гріхів та чисте серце. “Помилуй мя, Боже, по великій милості Твоїй...” (Пс. 50). Потім священник читає молитву, в якій наголошується на Божій силі, милості та Божому Промислі щодо нашого спасіння. “Боже сильний і милостивий, вся строяй на спасеніє рода нашего...”¹⁰⁷. Далі йде прохання про прощення добровільних і недобровільних гріхів хворого і про його зцілення, щоб він міг потрудитися для Церкви та добрими ділами прославляти Христове ім’я. “...і даруй єго здрава душею і тілом Церкві Твоїй святій, добрими діли, і словеси благими славяща с всіми вірними твоїми ім’я Христа твого...”¹⁰⁸

Потім читається або співається *канон*, який складається з 9-ти пісень і включає три ектенії, молитви, сідален, кондак-ікос, прокімен та Євангеліє. Темою даного канону є знову ж таки прохання про прощення гріхів та зцілення хворого. Приспіву до тропарів очевидно взяті з покаючих псалмів. В тропарях, як і в великій ектенії, згадуються Божі благодіяння та зцілення недужих в Старому і Новому Завітах. Наприклад, “Призри на наше смиреніє, і не пом’яни беззаконій наших, но віри ради болящого якоже прокаженнаго словом, ізціли, да Твоє, Христе, славится Ім’я” (Піснь 3)¹⁰⁹.

Після третьої пісні йде мала ектенія та коліноприклонна молитва. В ній згадується Боже милосердя, терпіння і страждання Ісуса Христа за спасення людей, а також Його смерть і воскресення. “Благій чоловіколюбче, милосердний і премилостивий Господи, недуги наша неболізнено понесший, єгоже Раною ми всі ісціліхом, іже смертію своєю смерть умертвил еси...”¹¹⁰

Далі слідує прохання про виздоровлення хворого, щоб він міг поклонятися Господеві в святому храмі по всі дні життя його. А також тут визнається Христа як джерело зцілення та подателя благ. “Ти бо еси істочник цільбам, і благих податель, Христе Боже наш...”¹¹¹

Після шостої пісні також є мала ектенія про помилування недужого і кондак з ікосом. Темою кондака являється подія зцілення Петрової тещі та розслабленого. “На одрі болізні лежачаго, і смертною раною уязвленнаго, якоже древле воздвигл еси, Спасе, Петрову тещу, і якоже розслабленнаго на одрі носимаго, і нині милосердне посіти, і ізціли, Ти бо єдин еси болізни і недуги рода нашего понесий, і вся могій яко многомилостив”¹¹². Потім священник, як і після третьої пісні, читає коліноприклонну молитву. В цій молитві визнається Ісуса Христа як Вседержителя і як лікаря душ і тіл наших. “...посіти милостією і простри руку

¹⁰⁶ *Требник Митрополита Петра Могили*, с. 537.

¹⁰⁷ Там само, с. 537.

¹⁰⁸ Там само, с. 537-538.

¹⁰⁹ Там само, с. 539.

¹¹⁰ Там само, с. 540.

¹¹¹ Там само, с. 541.

¹¹² Там само, с. 545-546.

Твою невидимую, полную ізцілення і здоров'я, і ізціли єго, і возстави от одра болізненаго...”¹¹³

Далі слідує прокімен: *“Изціли мя, Господи, яко смятошася кости моя, і душа моя смятєся зіло” і читається Євангеліє.* Дуже цікаво, що Требник подає три Євангелія. Якщо хворий чоловічої статі, то читається Євангеліє від Йоана (Гл. 4, Зач. 13), в якому розповідається про зцілення сина царського урядовця. Якщо ж хвора жінка, то читається Євангеліє від Луки (Гл. 4, Зач. 16) про зцілення Петрової тещі. І якщо хвора дівчина, то в такому випадку читається Євангеліє від Матея (Гл. 9, Зач. 32) про воскресення Яірової дочки.

Опісля співається прохальна стихира і читається молитва *“Спаси, Боже, люди своя і благослови достояніє Твоє...”*, яка є просьбою через заступництво Пречистої Діви й усіх святих про те, щоб Господь вислухав моління своїх грішних рабів і помилував їх.

Після канону іде *“Достойно єсть...”*, *Трисвяте, тропарі*, *“Помилуй нас, Господи, помилуй...”* і мала ектенія за хворого. Закінчується молебень *молитвою та відпустом.* В цій молитві прославляється Ісуса Христа як Царя і Господа, як Доброго Пастиря, який прийшов у світ, щоб спасти загиблих овець. Далі перераховуються чуда зцілення в Старому і Новому Завіті. Закінчується вона надією на Боже милосердя, що Господь зцілить хворого.

Отже, як бачимо, молебень за хворого структурою нагадує Утреню, бо містить майже всі її елементи. Можливо, що колись він і входив до складу Утрени, тобто відправлявся замість неї в певних випадках.

У монастирях Студійського Уставу практикують ще інші молебні за хворих. Ці молебні мають структуру, подібну до проаналізованого вище. Інші молебні за недужих коротші за змістом, бо не мають пісенного канону, а також містять меншу кількість молитов. Є у них деякі нововведення.

Так, у требнику (Євхологоні), виданому монастирем в Уневі в 1744 році, міститься молебень під назвою *“Чин врачеванія болізнующих огневицею, сієсть фриброю”.* Рубрика приписує творити цей молебень протягом п'яти днів. Хворому в кінці молебня кожен раз дається з'їсти кусень пшеничного хліба з написом: *“Христос родився у перший день; Христос умре – на другий день; Христос Воскрес – у третій день; Буде благословеніє Божіє на тобі – у четвертий день; Богу благодареніє – у п'ятий день”*¹¹⁴. Тільки в цьому молебні ієрей помазує хворого посвяченим елеєм, проказуючи такі слова: *“Симь святым помазанієм, і Божіім благоговінным милосердіємь, свобождаю тя от всякаго зноя огненного во імя Отца +, й Сына+, й Святого Духа+. Амінь”*¹¹⁵.

До Унівського молебня подібні ще два молебні. Перший знаходиться у требнику, виданому в м. Перемишлі у 1876 році, а другий – у требнику, виданому в м. Львові в 1925 році. Називається цей молебень *“Чинь молебствія надь болізнующимь, кромі св. Тайни Елеосвященія совершаємый”.* У цих трьох молебнях при читанні однієї із молитов зцілення ієрей кладе свою руку на хворого і промовляє такі слова: *“На недужия руки возложатъ й здрави будутъ. Ісус Діви Марії Син. Міра спасеніє і Господь, дїтельностій ради святих своїх, да*

¹¹³ Там само, с. 546-547.

¹¹⁴ *Требник*, Унівъ 1874, с. 182.

¹¹⁵ Там само, с. 182.

будеть тобі благоутробень і милостивъ, й свободить тя от всякія огенныя болізни. Праведен єси Господи і правы суди Твої: сотвори с рабом твоїм по милости твоей”¹¹⁶. Євангеліє читається від Луки із глави 4 про зцілення Петрової тещі. Євангеліє приписується читати над головою хворого. Перед відпустом у трьох цих молебнях ієрей кропить хворого освяченою водою, проказуючи слова: “Божіім блгоговійнымъ милосердієм да свободишися от всякого зноя огненного, і сіє окропленіє води сея священныя да будеть ти в отраду й прохложденіє в імя Отца+, и Сина+, и Святого Духа+. Амінъ”.¹¹⁷

Користуються у нас у монастирях і “Книгою молебних піней”, виданою в Римі у 1952 році, де знаходиться “Молебное пініє о недужих многих ілі єдином”¹¹⁸. Порівняно з іншими молебнями за хворих, у цьому менше молитов, введено читання апостола Якова (глава 5), Євангеліє читається від Матея (глава 8) про оздоровлення слуги сотника. Священик у цьому молебні не кладе рук на хворого, не помазує елеєм і не кропить освяченою водою.

У требнику, виданому в Львові в 1873 році, вміщена молитва, яку читається “во время губытельныя болізни”, тобто в час епідемічної хвороби. Цю молитву промовляємо після молебня чи на Святій Літургії по заамвонній молитві. Ієрей і люди приклоняють коліна. У молитві просимо Всемогутнього і Предвічного Бога, і Єдинородного Сина, який нам заповідав: “Просіть і дасться вам; шукайте і знайдете; стукайте і відчинять вам” (Мт. 7, 7). “К Тебі убо припадаєм сокрушеннымъ серцем, і со слезами молим тя; не вниди въ судъ с нами, но милостивно отврати от нас праведный Твой гнівъ, і утоли смертоносную язву, въ времена сія родъ человіческій безгодно яко мечемъ посіщающую. Умылосердися надъ нами Господи, умилосердися над нами, и спаси люди Твоя, да здрави суще живутъ по заповідемъ Твоимъ, й прославлять імя Твоє святое”¹¹⁹. В кінці молитви проситься у Господа Бога, щоби підняв з цієї хвороби і подав здоров’я душевне і тілесне, а тих, що вже відійшли у вічність, щоб упокоїв зі Своїми святими. Після прочитаної молитви всі разом три рази проказують молитви “Отче наш”, “Богородице Діво”, потім “Під твою милість”, а далі слідує відпуст¹²⁰.

У нашому монастирі моляться і молебень за подружжя, яке страждає від бездітності. Називається він “Чинъ благословенія Супружеству чадъ не імущему”¹²¹. Подружжя – чоловік і жінка – вклякають, а ієрей розпочинає чин. Після звичайного початку слідує мирна ектенія. Далі священик проказує: “Спаси люди Своя Боже мой надіющияся на тя. Посли имъ помощь от Святого, і от Сіона заступи їх. Ничтоже успіет враг на них, і син беззаконія не приложит озлобити ихъ. Буди імъ Господи столпъ кріпости от лица вражія. Господи услыши глас мой, и вопль мой къ тебѣ да приидеть”¹²².

Поблагословивши подружжя, ієрей починає молитву, у якій апелює до Божого милосердя, говорить про таїнство подружжя, як про прообраз таїнства Христа і

¹¹⁶ *Требник*, Перемышль 1876, с. 187.

¹¹⁷ *Требник*, Львовъ 1925, с. 129-130.

¹¹⁸ *Книга молебных піній*, Рим 1952, с. 117.

¹¹⁹ *Требник*, Львів 1873, с. 219.

¹²⁰ Там само, с. 220.

¹²¹ *Требник*, Перемышль 1876, с. 193-198.

¹²² Там само, с. 193-194.

Церкви, і просить, щоб Господь вчинив їх плідними і щоб вони побачили синів синів своїх аж до третього і четвертого покоління. Кропить подружжя свяченою водою. Чтець читає восьмий розділ з книги Товита, де Товія і Сара благають Господа Бога про благословення їхнього подружжя. Після читання із книги Старого Завіту проказується псалом, в якому є такі слова: “...буде благословенний чоловік, що Господа боїться. Нехай Господь благословить Тебе з Сіону, щоб ти міг бачити добро Єрусалиму, поки віку твого, щоб ти міг бачити дітей дітей твоїх!” (Пс. 127). Читається Євангеліє від Йоана (розділ 2, зачало 6) про весілля в Кані Галилейській. Це Євангеліє читається і при уділенні Св. Тайни Подружжя. В молитві після Євангелія ієрей просить Господа, щоб “от всякаго связанія, злодійствія і волхвованія сатаны и служителей его свободити”¹²³. Також у третій і четвертій молитвах підносяться благання до Ісуса Христа, щоб Господь учинив їх плідними і “сіянієм” Святого Духа серця їх очистив. На закінчення чину священник проказує таке благословення: “Господь наш Ісус Христос буди с вами, да сохранил ви: буди между вами, да посетитъ ви: буди передъ вами, да приидетъ к вамъ: буди за вами, да соблюдетъ ви: буди над вами, да благословитъ ви десницею своєю святою, всегда нині і присно і во віки віковъ. Аминь.

Благословеніє всемогущаго Бога Отца+, и Сина+, и Святого Духа+ да снидетъ на ви і пребиваєть всегда. Аминь”¹²⁴. Кропить їх свяченою водою і творить звичайний відпуст.

Крім молитов з чинопослідуванням є й інші молитви зцілення від психосоматичних недуг. Це є молитви від конкретних недуг і молитви, які читаються у багатьох недугах. Наприклад, розглянемо молитву, яку читають “Над болящимъ и неспящимъ в ноци”. За людей, які страждають від безсоння, священник через заступництво Богородиці, небесних сил безплотних, пророка Йоана Предтечі, святих Отців і вчителів Церкви, а також чудотворців, мучеників, преподобних отців і матерів, святих лікарів і цілителів, і всіх святих просить Господа “сон отради, сон тілесний”, фізичну та духовну міць для хворого. При цьому згадуються події зі Старого Завіту, коли Авімелех і славні сім отроків, рятуючись від мучителя Декія, заснули в печері на 372 роки на хвалу і славу чоловіколюбія Твого Господи. А, коли небезпека минула, Господь розбудив їх і прославився у них¹²⁵.

Наші ієромонахи допомагають хворим молитвами, під час яких над “страстію недуга” святим копієм твориться хрест. У требнику ці молитви називаються “Молитва на всякообразній немощи”. У першій молитві звертаємося до Господа Бога нашого Ісуса Христа, який “недуги наша и болізни носяй, егоже раною мы исціліхом, іже смерть оумертвивый и сущимъ во гробіхъ животь даровавый”, щоби відігнав від хворого “главную болізнъ, завистную тяготу: избави его от оужасти и от зимы, и от огня и дне люта , и часа, и отъ навітовъ злихъ чоловікъ, и от біса полуденнаго, и от всякаго недуга і болізни”. В другій молитві до Владики Вседержителя, лікаря душ і тіл наших просимо: “изціли й востави его

¹²³ Там само, с. 196-197.

¹²⁴ Там само, с. 198.

¹²⁵ *Євхологiон*, Львів 1925, с. 189.

от одра болізного и запрети духу недужому, и отими от него всяку язву, и всяку страсть, и всяку рану, и всяку огневицу или трясавицу”¹²⁶.

А коли творимо над недугою святим копієм хрест, то промовляємо такі слова: “Распеншуся Ти, Христе, погибе мучительство, попрана бысть сила вражія: ниже бо ангел, ни человек, но Ты Сам, Господи, спасл еси насъ”¹²⁷.

Закінчується молитва двома стихами “на Слава і нині”, де промовляється, що Христос, який на хресті був прибитий і копієм проколений, безсмертя нам дарував.

В інших требниках і молитовниках є молитви за зцілення хворих. Ці молитви моляться сам хворий, а також кожен, хто бажає його видужання. У молитовнику “Прийдіте поклонімся” вміщені такі молитви: “Молитва за недужих”, “Молитва на всяку неміч”, “Молитва у терпінні”, “Молитви при вмираючих”, “Молитва у годині смерті”, “Молитва до апостола Юди Тадея у важких обставинах життя”¹²⁸.

У молитвах про видужання хворих звертаємося до Господа Бога, Пресвятої Богородиці, Ангелів і Архангелів, усіх святих, а зокрема до тих, кого Господь обрадував даром зцілення ще під час їх земного життя, а сьогодні вони допомагають нам з Неба.

У нашій Церкві поширена практика молінь Акафістів до таких цілителів: великомученика Пантелеймона, преподобного Агапита та інших. В окремих недугах звертаємось по допомогу до тих святих, які самі страждали від цих недуг чи за Божою благодаттю зцілювали від них інших.

Наприклад, при хворобах очей просимо зцілення в Архангела Рафаїла, який праведного мужа Товиту із сліпоти ізцілив, мученика Лонгіна сотника, який ніс тягар цієї недуги, при хворобі шлунка молимося до великомученика Артемія і преподобного отця Теодора Студита. Божої благодаті виздоровлення просимо в молитвах, у тропарях, кондаках, які укладені на їх честь і славу.

Використовується також і Псалтир, як требник. Є багато псалмів, у яких старозавітна людина підносить благальний голос до Бога про охорону, допомогу, виздоровлення. І ми в наших терпіннях звертаємося до Господа словами псалмів, які натхнені Святим Духом, просячи в Нього про наше виздоровлення і заступництво. Найбільше використовуються псалми 6, 50, 67, 90 та інші. Як бачимо, молитовна практика Української Греко-Католицької Церкви багата різноманітними молитвами від психосоматичних недуг. Ці молитви практикуються у монастирях Студійського Уставу. І саме однією з цілей написання цієї праці є донести до ієреїв та вірних нашої Церкви це молитовне багатство, щоб і вони користали з нього у щоденному житті.

2. Молитви про звільнення від демонічного впливу. Малі екзорцизми

Господь наш Ісус Христос прийняв тіло, підлегле гріхові, щоб смертю знищити того, хто мав владу смерті, тобто диявола (Еф. 2, 14). Господь “прийшов, добро творячи та зціляючи всіх, що їх диявол поневолив” (Ді. 10, 38), і Його спасенне діло полягає у звільненні людини з гріха та його наслідків, тобто з-під влади того,

¹²⁶ Там само, с. 187.

¹²⁷ Там само.

¹²⁸ Молитовник, *Прийдіте поклонімся*, Львів 1998, с. 45-51.

який є першим виконавцем гріха, душоубцем від початку і батьком брехні (Йо. 8, 44).

Ісус Христос уділив апостолам владу виганяти нечистих духів (Мк. 4, 1.5). В ім'я Ісуса на різний спосіб наказує Церква злим духам, щоб не утрудняли діла голошення Євангелія (1 Сол. 2, 18), “перестали обдурювати людей і отруювати їх їддю погуби вічної”¹²⁹.

Влада, яку Ісус Христос надав усім вірним, є важливою, вона є загальною і спирається на віру і молитву. З неї можуть користати як окремі особи, так і спільнота. Для використання її не потрібно жодного окремого розпорядження. В цьому випадку йдеться не про екзорцизм, а лише про молитву за звільнення. Церква задля того, щоб надати більшу вагу владі, наділеній через Христа, і з метою застерегти вірних від ошукань, встановила окрему сакраменталію – екзорцизм, який не можуть уділяти світські особи, а лише окремо єпископи або ті священники, котрі отримали від свого єпископа спеціальний дозвіл. Так голосить Кодекс Канонічного Права (кан. 1172), який нагадує також, що з сакраменталії користується через силу молитви Церкви на відміну від приватних молитов (кан. 1166). Їх потрібно виконувати з детальним дотриманням обрядів і формул, затверджених церковною владою¹³⁰.

У січні 1999 року у Ватикані видана нова редакція приписів щодо здійснення ритуалу екзорцизму ухвалена Іваном Павлом II. Його назва “De Exorcismus et supplicationibus quibusdam”. Новий документ беззастережно

визнає факт існування сатани і одержимості бісами. У короткій передмові підкреслюється, що існують як “ангельські створіння”, так і інші істоти, “що іменуються демонами, які протистоять Богу”. Оскільки вплив демонічних сил може виявлятися в людях, речах і певних місцях, продовжує документ, Церква “молилася і буде молитися про звільнення людей від спокус диявола”¹³¹.

Новий документ містить два ритуали вигнання бісів – “малий”, який здійснюється перед хрещенням кожного нового члена Церкви, і “великий”, який здійснюється в особливих випадках. Його духовний зміст – “вигнання бісів, або звільнення від впливу диявола тією духовною владою, яку дав Ісус Своїй Церкві”¹³². Сам ритуал складається з молитов двох видів – “молебних”, звернених до Бога, і “заклинальних”, або “владних”, звернених безпосередньо до диявола, якому екзорцист наказує піти геть¹³³.

Новий ритуал екзорцизму прийшов на зміну старому обряду, що входив у Римський Ритуал 1614 року. Другий Ватиканський Собор ухвалив рішення про внесення часткових змін в цю богослужбну книгу. Реформа здійснювалася протягом 30 років – ритуал екзорцизму став останньою її частиною, що зазнала змін.

Згідно загальної влади заснованої на вірі і молитві, що передана Христом усім своїм вірним, ми можемо молитися за своїх ближніх у намірі звільнення їх від різних злих впливів, ворожби, заздрості, прокльонів, вроків тощо.

¹²⁹ *Малий Требник*, Івано-Франківськ 1993, с. 136.

¹³⁰ G. Amorth, *Wyznania egzorcysty*, Częstochowa 1997, s. 41.

¹³¹ АРІ 1998, № 3/99, с. 7. Див. також Balducci C., *La possessione diabolica*, Roma 1982.

¹³² Там само.

¹³³ Там само.

Добра людина своїм добрим духом може впливати на здоров'я і життя іншої людини: може благословити, захищати, допомагати, рятувати, а лиха людина може шкодити людям. Злі сили можуть послуговуватися також особою, вона бо їхня слуга, але це не є ще опанування дияволом¹³⁴.

Найкращий захист – це віра і молитва до Бога Вседержителя, до Пречистої Діви, ангелів-хоронителів, святих. Кожна людина у підсвідомості має велику силу і коли вона зосередиться на молитві, то може протидіяти й силам темряви¹³⁵. Христос запевнює нас, “коли двоє з вас згодиться на землі просити що б там не було, воно буде дано їм моїм Отцем Небесним; бо де двоє або троє зібрані в моє ім'я, там я серед них (Мт. 18, 19-20).

Коли людина прийме рішення йти за Христом, то на цій дорозі вона неминуче зустрінеться і з сатаною. Протягом усієї своєї історії Церква навчає про необхідність розпочати духовну боротьбу проти влади диявола (Еф. 6, 12). У чині хрещення, який є актом визволення і перемоги, перш за все здійснюється вигнання нечистих духів¹³⁶. Священик відчитує три молитви, які закликають диявола і виганяють його з людини.

В апостольські часи заклинанню підлягали тільки ті особи, які були одержимі злими духами (Мр. 16, 17; Лк. 10, 17; Ді. 5, 16 та ін.). З III ст. заклинання поширюються на всіх осіб, які вступають до Церкви, на тій підставі, що люди, які перебували поза спілкуванням з Церквою, підпадають владі диявола (1 Кор. 5, 13). Тому акт заклинання був уключений в чин хрещення. В Руську Церкву заклинання перейшли із Грецької. У його теперішньому вигляді чин заклинання вперше зустрічається в Требнику Петра Могили¹³⁷.

Заклинання сатани – це не вияснення, яке має на мені довести щось істоті, яка від віку ненавидить, обдурює, нищить, а, за словами Івана Золотоустого, ці “страшні й дивні” заклинання – це дія “лякаючої і жахаючої” сили, яка розпорошує і знищує злу владу демонічного світу¹³⁸.

Священик читає першу заборону: “Забороняє тобі, дияволе, Господь, що прийшов у світ і вселився між людьми, щоб скинути твоє знущення й ізбавити людей”. Цей Господь наш Ісус Христос “на дереві супротивні сили переміг”, “Він смертю розрушив смерть і знищив того, хто мав владу смерти, це є тебе, дияволе”. І знову закликається диявол Богом, який є володарем раю і сотвореної Ним природи. І наказує Господь через священика: “Убійся, вийди і відступи від створіння цього, не повертайся, ні не притаюйся в ньому, не зустрічай його і не нападуй його, ані вночі, ані вдень, ані в будь-яку пору, ні опівдні, а відійди у своє пекло аж до приготованого великого дня судного”. А вдруге наказує дияволу: “Вийди і відступи від позначеного назнаменованого воїна Христа Бога нашого” і промовивши слова заклинання, втретє наказує: “Вийди і відступи від цього створіння з усією силою і ангелами твоїми”¹³⁹.

Молитва-заборона друга починається словами “Бог святий, страшний і славний, въ всіх діліх и кріпости своей, непостижимый и неизслідимый сый: той

¹³⁴ Т. Олійник, *Екзорцизм сьогодні*, с. 20.

¹³⁵ Там само.

¹³⁶ А. Шмеман, цит. праця, с. 25.

¹³⁷ ППБЗС, с. 903.

¹³⁸ А. Шмеман, цит. праця, с. 27.

¹³⁹ *Малий требник*, Рим 1973, с. 25-26.

представивий тобі дияволе вічн्या муки томленіє, нами непотребными рабы своими повеліваєть тобі, і всей споспільной твоей силі, отступити от новознаменованого именемъ Господа нашего Ісуса Христа, істинного Бога нашего”¹⁴⁰. І закликається тоді силою Ісуса Христа, який має всяку владу на небі і на землі, вселукавого, нечистого, скверного і смердного, ворожого душі диявола, щоб боявся Бога, що створив небо і землю. Закінчується молитва-заборона друга словами заклинаннями: “Заклинаю та спасительною страстію Господа нашого Ісуса Христа, й честнымъ Єго Тіломъ і Кровію, и пришествіємъ Єго страшнымъ: приидеть бо и не умедлитъ судяй всй земли, и тебе, и содійственную Твою силу улучить въ геєні огненной...”¹⁴¹

Молитва – заборона третя звучить більше як прохання до Господа Бога: “Господи Саваоте, Боже Ізраїля, Ти зціляєш всяку недугу і всяку неміч. Зглянься на раба Твого, знайди і випробуй, і віджени від нього всі диявольські діяння. Заборони нечистим духам і віджени їх, і очисти діло Твоїх рук і, вживши бистрого Твого діяння, сокруши сатану під ногами його і дай йому перемогу над ним і над його нечистими духами”¹⁴².

Виганяючи нечистих духів, священник, згідно обряду, проказує ще молитву за оглашенного і дише на уста його, на чого і на груди мовлячи: “Вижени з нього всякого лукавого і нечистого духа, що скрився і гніздиться в серці його”¹⁴³.

Весь світ отруений і хворий, тому акт визволення має не тільки духовний характер, але й фізичний: він очищує саме повітря, яким ми дихаємо. В результаті вигнання духів воно стає знову Божим даром¹⁴⁴.

Вигнання нечистих духів довершене. Наступило перше визволення, здатність мати істинну свободу, знову прийняти істинне життя, що виходить від Бога і веде до Бога, свободу здійснити єдино істинний вільний вибір – вибір Бога. Цей вибір і складає наступний ступінь чину хрещення. Після обряду екзорцизму іде обряд відречення від сатани.

Хрещеник повертається на захід. Тут захід – це символ темноти, місце перебування сатани. Це повернення на захід є актом свободи, перша свободна дія людини, визволеної від рабства сатани. Священик запитує тричі: “Чи відрікаєшся сатани і всіх діл його, і всіх ангелів його, і всього служіння його, і всієї гордині його?” Хрещеник відповідає: “Відрікаюся”¹⁴⁵.

Відректися від сатани не означає відкинути міфічну істоту, в чие існування навіть не вірять. Це означає відкинути цілий світогляд, зітканий з гордині, яка викрала людину у Бога. Можна не сумніватися, що сатана не забуде цього зречення. Війна проголошена. Починається битва, кінець якої або вічне життя, або вічна загибель. В цьому і суть християнства¹⁴⁶.

Для читання молитов-заборон перед хрещенням не потрібно окремого дозволу від єпископа-ординарія. Ці три заклинання і зречення сатани священники використовують у своїй душпастирській праці, бо упродовж цілого життя

¹⁴⁰ *Требникъ*, Львовъ 1873, с. 15.

¹⁴¹ Там само, с. 16.

¹⁴² Там само, с. 17.

¹⁴³ Там само, с. 28.

¹⁴⁴ А. Шмеман, цит. праця, с. 29.

¹⁴⁵ *Малій Требник*, Рим 1973, с. 28.

¹⁴⁶ А. Шмеман, цит. праця, с. 34.

людина повинна безперервно відрікатися сатани і його впливу. Малі екзорцизми є помічні тим, що вони лікують людину. Не потрібно їх скорочувати при читанні перед хрещенням. У нових требниках вміщено тільки дві або одну молитву-заклинання. Час від часу потрібно зробити віднову обіцянки, даної Богові перед хрещенням, із прочитанням молитов-заборон, тобто малих екзорцизмів.

Тепер розглянемо різні роди молінь, що знаходяться в наших требниках за звільнення хворих людей від демонічного поневолення чи впливу.

У требнику, виданому нашою Церквою в 1925 році, за благословенням митрополита Андрея Шептицького, вміщено “Молебень о избавленіи недугующаго от обуреванія и насилія духовъ нечистыхъ”¹⁴⁷. Молебень починається, як завжди, звичайним початком, а по “Прийдіте, поклонімся” читається по порядку п’ять псалмів. Перший псалом – 142, який названо “Покаяльна молитва у скруті”. В покорі перед Господом підносимо руки і просимо про помилування, щоби Він спас від ворогів, вивів із скорботи душу і вигубив всіх гнобителів душі. Другий псалом – 22, називається “Добрий пастир”. Давид у натхненні промовляє: “Господь мій пастир: нічого мені не бракуватиме” (1). Третій псалом – 26, де невинний, несправедливо звинувачений, благає Бога: “Я ж у моїй невинності ходжу: спаси мене і зглянься на мене” (11). Четвертий псалом – 67. Цей псалом часто цитується в церковних богослуженнях, у других чинах молитов зцілення чи екзорцизмах, а також він є, частково, у молитві до “Чесного Животворящего Хреста”. П’ятий псалом – 50, є найулюбленишим псалмом наших вірних, як покаянна молитва грішника. Після п’яти псалмів священник промовляє виголос і починається пісенний канон, який називається “Канон молебный къ Господу нашему Ісусу Христу къ Пресвятей Богородици, къ безплотнымъ, Апостолам і всімъ святимъ”. Співається на восьмий глас.

Зміст дев’яти пісень побудований таким чином, що на ірмосах і двох припівах линуць просьби про допомогу до Ісуса Христа як Чоловіколюбця, Щедрого, Милостивого, Спасителя. На “Слава” благається заступництва ангельських чинів, апостолів, мучеників, праведників, всіх святих, щоби всі умолили Владыку, “от біды тягчайшія избавити”¹⁴⁸. На “Нині” проситься Богородицю, Матір нашу, щоби із всіма святими просила Господа милосердя над немічними і хворими.

Після третьої і шостої пісні виголошується коротка ектенія, де є прошення до Господа “О избавленіи раба Его (имя) от насилія и обстоянія діаволного, и вселукавого его коварства”¹⁴⁹. По закінченні дев’ятої пісні священник помазує елеєм хворого і проказує такі слова: “Отче святыи, врачу душъ и тілесъ наших, пославый єдинородного Твоего Сина, Господа нашего Ісуса Христа, всякій недуг изциляющаго и от смерти избавляющаго: изцилы и раба Твоего (имя) от обдержажія его душевнїя і тілеснїя немощі благодатію Христа Твоего, якоже благоугодно Тебѣ, яко да должное Тебѣ благодареніе і поклоненіе к благодіяніихъ воздаст, молитвами преблагосленнїя Владычицы нашея, Богородицы и Приснодивы Марїи, и всіх Твоїхъ Святихъ. Яко Ты еси істочнык ізціленія, і Тебѣ

¹⁴⁷ *Требникъ*, Львовъ 1925, с. 191.

¹⁴⁸ Там само.

¹⁴⁹ Там само.

славу возсылаєм, Отцу и Сину и Святому Духу, ныні і прісно, і въ віки віковъ. Аминь”¹⁵⁰.

Помазавши хворих елеєм, священник починає читати “Молитви или заклинания надъ страждущими от демоновъ и на всяку немощь”. У цьому молебні є три молитви-заклинання. Перша і третя з черги – це молитви святого Василя Великого, а друга – святого Івана Золотоустого. Перша молитва є коротша за змістом, в якій “заклинаніє моє, о страшном имени Твоєм совершаємоє, грозно быти єму, владыці лукавствія, і всімъ поспішнымъ єму спадшым с ним съ вышнія свѣтлосты, и обрати я на біжаніє...”¹⁵¹

У другій молитві також призивається Боже ім’я на сокрушення диявола. В молитві перечислюються благодіяння Ісуса Христа, де проявилася Божа слава і сила, і де був переможений і прогнаний диявол. У кінці знову призивається Боже ім’я: “Той запрещает тебѣ Господь, страшным своим именем: устрашися, вострепещи, убойся, оустранися, сокрушися, біжи, низпадый съ небесе и съ тобою вси лукавіи дуси”¹⁵², а далі перечислюються місця можливого опанування злими силами, їх звідти виганяється, а на кінці і від хворого, над яким читаються ці молитви. “Вскорі отиде от создания Христа Бога нашего, и отлучится от раба Божія (имя): от ума, от души, от сердца, от жиль, от чувствій, и от всіх оудовъ его, во еже бити єму здраву и всецѣлу, и свободну, в еже служити єму въ преподобіи и правді без всякаго преткновенія во вся дни живота своего Богу живому и истинному”¹⁵³.

Третя молитва. У ній закликаються сили демонські “Богом Саваотомъ, и всімъ воинством Ангелов Божіихъ, Адонаі, Елоі, Бога Вседержителя: изыди и оустрашися от раба Божія (имя). Заклинаю Богом Словом вся создавшим, и Господем нашим Ісусом Христом...”¹⁵⁴ І знову в наказовій формі забороняє нечистим духам чинити зло всьому, що сотворив Господь Бог, а також, щоб лукаві демони відійшли від хвороби і немочі людської, до якої були вони причетні. Молитва закінчується прославою Пресвятої Тройці. При закінченні молебня священник всіх кропить свяченою водою.

У требнику митрополита П. Могили вміщено молебень під назвою “Послідованіє молебное къ отгнаніє чародіяній і волшебних обаваній от чоловіка”¹⁵⁵. У рубриці перед цим молебнем вказано, що священник, який хоче відігнати чародійство, нехай озброїться твердою вірою, добровгодним життям. День перед тим нехай постить, а в сам день читання молебня нехай Святу Літургію відправить і Божу поміч до діла цього призве. А страждущий із всіма домашніми нехай приступить до сповіді і один день постить.

Опісля звичайного початку читається псалом 30: “До Тебе, Господи, я прибігаю...” Поблагословивши хворого хрестом, ієрей читає над головою першу молитву: “Тебі смиренно припадающе, приліжно молимся, обаянія, волшебная мечтанія, й чародіянія, сему рабу Твоєму злехитрієм диявольским нанесена й створена благоутробным си милосердієм, й всесильною Ти кріпостю отврати, й

¹⁵⁰ Там само, с. 194-195.

¹⁵¹ Там само, с. 195.

¹⁵² Там само, с. 196.

¹⁵³ Там само, с. 197.

¹⁵⁴ Там само, с. 198.

¹⁵⁵ *Требник Петра Могили*, с. 1625.

отжены...”¹⁵⁶ Після цієї молитви священник кадить очаровану людину, проказуючи стихи “Да воскреснет Бог...” Євангеліє читається від Мт. 10, 1-8. Прочитавши Євангеліє, ієрей накладає обидві руки на голову і проказує “Да угаснут і отбіжат от тебе вся бісовская злодіянія, чародіянія же, обаянія й волшебная злоторенія, силою словесъ Божественного Євангелія. Въ имя Отца, и Сина, и Святого Духа”¹⁵⁷. У другій молитві просимо в Сина Божого захисту від “злокознія древняго й вселукавого змія диявола...”¹⁵⁸ По закінченні цієї молитви проказуються молитви Символ віри, Отче наш, Богородице Діво, Возбранній воєводі і псалом 67. І починається читання заклинання на бісів: “Сіє убо не своєю ми силою, или благочестієм (єже в собі не ощуцаю), но о всесильном, всемоцном и вседержительном имени, единого Бога в Троици славимого...”¹⁵⁹

Ієрей, взявши свячену воду, кропить очарованого і проказує: “Да отбіжат й отступят от тебе вся лукавая диявольская обаванія, чародіянія, и волшебная дїйства окропленієм води і ціл буди, в имя Отца, и Сина, и Святого Духа. Аминь.”¹⁶⁰ Замість відпусту ієрей рукою благословляє хворого і присутніх.

3. Великі екзорцизми

“Коли Церква публічно і авторитетно іменем Ісуса Христа вимагає, щоби особа або предмет були захищені від напастей злого і вирвані з-під його влади, мова йде про екзорцизми”¹⁶¹.

Екзорцизм – слово грецького походження, означає “заклинання”. Це окремі своєрідні церковні формули та обряд, які призначені для того, щоб змусити нечистих духів через заклинання вийти з тіла людини. Йосиф Флавій пише, що цар Соломон був у давнину найбільшим екзорцистом: “Бог його навчив способу виганяння злих духів на користь і спасіння людей”¹⁶².

У виголошеній на початку червня 1998 року загальній проповіді Іван Павло II наголосив на такому виді служіння Ісуса Христа, як вигнання злих духів (екзорцизм), котре Він здійснював силою Святого Духа. “Тут не йдеться про якісь жахливі магичні дії, які часто можемо побачити на телеекранах: мова йде про те, як у боротьбі із владою зла приводиться в дію сила Святого Духа”, – наголосив Римський Архієрей. Іван Павло II звернувся до церковної традиції у справах екзорцизму, нагадавши, що “три синоптичні Євангелія наголошують на тому, як після свого хрещення Христос був “поведений” Святим Духом у пустелю, де зазнав спокус сатани”. Папа наголосив, що Христос упродовж усього свого життя проганяв із людей демонів і що “диявол тратив свою силу перед присутністю Святого Духа, який діяв через Христа”¹⁶³.

Заклинання у первісній Церкві звершували не тільки священнослужителі, але, як свідчать документи з XI ст. *Liber ordinum*, це могли робити всі, хто був охрещений. “Апостольські постанови містять таке правило: “Екзорцист не

¹⁵⁶ Там само, с. 1627.

¹⁵⁷ Там само.

¹⁵⁸ Там само.

¹⁵⁹ Там само, с. 1628.

¹⁶⁰ Там само, с. 1629.

¹⁶¹ ККК 1673. Por. Ph. Madre, *Boża miłość a dar uwalniania*, tłum A. Liduchowska, Kraków 1999, s. 108.

¹⁶² Т. Олійник, *Екзорцизм сьогодні*, “Місіонер” 100 (1997) №12, с. 19.

¹⁶³ Іван Павло II про екзорцизм Ісуса Христа, АРІ 1998, №24, с. 12.

рукоположується, тому що славний подвиг заклинання – це справа добровільного бажання і Божої благодаті через Христа за натхненням Святого Духа. Бо той, хто отримав дар зцілення, через одкровення спомагається Богом, і благодать, що в ньому, видима для всіх. Якщо ж потрібно, щоб він був єпископом чи пресвітером, або дияконом, то рукоположується”¹⁶⁴. Цей обряд звершувався після кожної науки, яку слухали оглашенні.

Святий Іван Золотоустий підкреслює, що цей обряд не є без значення, і слова, які промовляють екзорцисти, мають очищальну силу. Вони звільняють людину від демонічної влади. Заклинання сатани є тільки початком боротьби, яка становить суть християнського життя¹⁶⁵. Ці заклинання мають таку силу над людською душею, як вогонь над золотом. “Коли з грубого підробленого золота, змішаного з різними речовинами – міддю, оловом, залізом і свинцем, – хотіли отримати чисте золото, то без вогню це очищення від домішок не могло здійснитися. Так і душа не може очиститися без заклинань. Вони Божественні, і з Божественних Писань витягнуті”¹⁶⁶. Від дії тих слів, які сповнені Святим Духом, диявол втікає. В душі оживає побожність, і людина пробуджується до покаяння. Початком відновлення людини є звільнення від демонічної влади.

Христос сказав, що ті, які увійдуть, його іменем виганятимуть бісів (Мр. 16, 17). “Святе і страшне ім’я його” (Пс. 110, 9). Цим іменем апостоли перемінили всю вселенну. Його вжив замість зброї Давид, побивши чужинця. Ним довершено безліч величних діл. Ним звершуються священні Таїнства¹⁶⁷.

Екзорцизм урочистий, званий великим чи більшим, має на меті “вигнання злих духів чи звільнення від їх демонічного впливу силою духовної влади, яку Ісус надав Церкві”¹⁶⁸. Він є молитвою благальною, що належить до ділянки сакраменталій, і є святим знаком. З екзорцизму теж випливають духовні наслідки, які добуваються за моліннями Церкви¹⁶⁹.

У великому екзорцизмі Церква, з’єднана зі Святим Духом, благає, аби прийшов Він з поміччю нашої немочі (Рим. 8, 26) у боротьбі зі злими духами, щоби ці вірним не шкодили. Церква діє в екзорцизмах не у власному імені, але тільки в імені Бога або Ісуса Христа, котрому повинні бути послухні всі створіння, теж диявол і злі духи.

У требнику, виданому у монастирі в Уневі у 1744 році, вміщено “Чин ізгнання бісовъ от человекъ”. Чин цей читається після Служби Божої, відправленої в наміренні Божої допомоги на оздоровлення хворого. Після звичайного початку проказується ектенія сугуба, священник благословляє хрестом присутніх людей, також кропить свяченою водою себе і людей. Читається Псалом 53 “Боже, ім’ям Твоїм спаси мене і силою Твою розсуди мою справу...”

В першій молитві просимо: “Даждь, Господи, страх Твой звіру искореняющу виноград Твой...”¹⁷⁰ На закінчення молитви наказуємо дияволу, щоб перестав шкодити людині над якою читається молитва “Тайни рады воплощения, страсти,

¹⁶⁴ А. Шмеман, *Водою и духом*, Москва 1998, с. 207.

¹⁶⁵ Иоанн Златоуст, *Огласительные слова*, в: *Творения*, т. 2, с. 14.

¹⁶⁶ Кирил Ерусалимский, *Поучения огласительные и тайноводственные*, Москва 1991, с. 6.

¹⁶⁷ Іван Золотоустий, *Гомілія 9 на Діяння 3, 12*, в: *Перлини Східних Отців*, с. 96.

¹⁶⁸ ККК 1673.

¹⁶⁹ КЛ 60.

¹⁷⁰ *Требник*, Унів 1874, с. 165.

Воскресенія и Вознесенія Господа нашого Ісуса Христа, сошествія Святого Духа, и пришествія тогожде Господа нашого на судь”¹⁷¹. Ієрей знаменує себе і хворого хрестом на чолі, устах і грудях. Читається чотири Євангелія. Перше Євангеліє від Івана 1, 1-17: “Споконвіку було Слово, і з Богом було Слово, і Слово було – Бог...” Друге Євангеліє від Марка 16, 15-18, де сказано, що чуда будуть супроводити тих, які увійдуть у Господа і ім’ям Христовим будуть виганяти бісів. Третє Євангеліє від Луки 10, 17-20. Сімдесят два учні раді повернулися, бо біси їм коряться з-за імени Ісуса Христа. А Ісус сказав їм: “Не радійте тому, що духи вам коряться, але радійте тому, що ваші імена записані на небі”. Четверте Євангеліє від Луки 11, 14-22, в якому розповідається про те, як Ісус вигнав бісів із німого чоловіка, оздоровивши його. А книжники оскаржують Господа за те, що ніби “Він Велзевулом, князем бісівським, виганяє бісів”.

У другій молитві, після Євангелій, звернене прохання до Вседержителя Господа, Слова Бога Отця Ісуса Христа: “Имя твоє святоє съ страхом и трепетом призиваю, да мні недостойному рабу Твоєму презривъ ми вся согршєнія, даровати ізволиши віру кріпку, і власть: да нападу сего свєріпого демона, огражден силою святягы мышцы Твоєя съ великим упованієм...”¹⁷²

Ієрей, перехрестивши себе і “окруженного бісом”, положивши на нього епитрахиль, кладе руку йому на голову, кажучи: “Се крест Господень, біжите протывния силы; побіди Левъ от коліна Іудова, корень Давідовъ”¹⁷³.

У третій молитві просимо охорони і допомоги в Ісуса Христа від всякого нечистого духа, а опісля читається заклинання в ім’я Ісуса Христа. “Вде знаменія креста на челі”, проказуючи “В имя Отця, и Сына, и Святого Духа, даждь місто Святому Духу, и семь знаменіи Креста, Господа нашого Ісуса Христа: Єму же подобає всякая слава, честь и поклоненіє съ Отцем и Святым Духом, въ віки. Амінъ.”¹⁷⁴

У четвертій молитві просимо Бога Творця і охоронителя роду людського: “отжени Владико, силу діаволу и обрати козни его лестныя, и далече искоситель безбожный да біжить и да будетъ знаменіємъ имене Твоєго (знаменаєм на челі) рабъ твой огражденъ на души и на тілєсы неврежденъ (Настоящія три крести творяться на персихъ). Ты персей сихъ внутрєня сохрани +, Ты утробою царствуй +, Ты сердце утверди +. Въ души же протывния власти искушенія ни во что же вмняться...”¹⁷⁵ Також закликається диявол “змій ветхій Судією живих и мертвых Творцем твоим, Творцем мира...”¹⁷⁶ Священик при заклинанні хрест кладе на чоло, потім хрест кладе на груди і знову на чоло. Це заклинання найдовше ієрей кладе хрест почергово декілька разів при читанні на чоло і груди хворого. П’ята молитва звернена до Бога Небес, Бога землі, Бога Ангелів і Архангелів, Бога пророків, Бога Апостолів, Бога мучеників, Бога ісповідників, Бога дівиць, і проситься, щоб хворого раба від нечистих духів визволити. Заклинання цієї молитви також довге за змістом¹⁷⁷.

¹⁷¹ Там само, с. 165.

¹⁷² Там само, с. 178.

¹⁷³ Там само, с. 178.

¹⁷⁴ Там само, с. 180.

¹⁷⁵ Там само.

¹⁷⁶ Там само.

¹⁷⁷ Там само, с. 181.

Шоста молитва цього чину є кінцевою і поєднана із благословенням. Хто бажає, то може долучати до цього чину ще молебень чи акафіст. Священик кропить свяченою водою і творить молитву: “Молимитися, Владико, Боже Вседержителю, да духъ нечистоти отселие имієть власти на рабі твоєм семъ... но да біжить, и не возвратиться. Да внидетъ в него повелініємъ твоимъ благодать и миръ Господа нашего Ісуса Христа, имже искуплены бихом, ниже убоимся всякого зла, яко Господь с нами єсть: Єму же подобаєт всяка слава, честь и поклонение, с Святим Духом в віки. Амінь”¹⁷⁸. В кінці чину проказується гімн “Тебе Бога хвалим”.

Над хворими читаються також екзорцизми “Проти диявола і збунтованих ангелів”. У цьому чині після звичайного початку промовляється молитва до святого Архангела Михаїла. У цій молитві проситься воєводи Сил небесних боронити нас у боротьбі проти князівств, проти властей і проти начальства світу темноти, проти злих духів, які кружляють в піднебесних просторах (Еф. 6, 12). Церква бачить у святім Архістратизі Михаїлі свого опікуна і охоронця: “А ти сам знищ старого змія, тобто диявола, сатану, зв’яжи і вкинь його в безодню, щоб більше не обдурював народи” (пор. Од. 20, 2-3)¹⁷⁹.

Екзорцизм починається читанням в ім’я Ісуса Христа, Бога і Господа нашого, через заступництво Непорочно Зачатої Диви Марії, Матері Божої, святого Архангела Михаїла, святих апостолів Петра і Павла, і всіх святих, як рівно ж силою святої влади духовного стану, з надією на відкинення нападів і підступів злого духа.

Із 67 псалма читаються два рядки, священик проказує такі слова по черзі з людьми. Священик: “Ото хрест Господній, утікайте сили ворожі”. Люди: “Переміг Лев з покоління Юди, потомок Давида”. Священик: “Нехай Твоє милосердя, Господи, буде з нами”. Люди: “Після надії, яку на Тебе покладаємо”. І проказується заклинання першої молитви, яка є тим основним заклинанням всього екзорцизму. Неведено невелику частину слів із цього заклинання: “Перестань обдурювати людей, перестань отруювати їх їддю погуби вічної. Перестань шкодити Церкві і в’язати свободу. Відступи геть, сатано, батьку і володарю усілякої брехні, вороже людського спасіння... Упокорися перед могутньою Правицею Божою, затремти і утікай, бо це ми звиваємо до святого і страшного імені «Ісус»”¹⁸⁰.

Поблагословивши людей, священик читає другу молитву, в якій просить Прославлений Маєстат про звільнення і захорону від власті, засідок і злоби пекельних духів¹⁸¹. По закінченні читання молитов священик кропить свяченою водою всіх присутніх.

Розглянуті вище молитви і заклинання за звільнення від демонічного впливу свідчать про неперервність традиції читання цих молитов і заклинань у нашій Церкві. Церква завжди допомагала своїм вірним звільнитися від злих впливів демонічних сил. А послуга екзорциста зміцнює і наближає людей до Бога і до Церкви. Читання заклиналих молитов приносить людям велику допомогу, заспокоює, віддаляє від них страх, співпрацює результативно на стан спокою

¹⁷⁸ Там само, с. 182.

¹⁷⁹ *Малій требник*, Рим 1973, с. 134-135.

¹⁸⁰ Там само, с. 136.

¹⁸¹ Там само, с. 137.

людського сумління і миру між людьми. Отже, коли суспільство має багато екзорцистів, коли в суспільстві читаються молитви екзорцизму, це означає, що воно посідає “збрарддя”, які спричиняються до миру¹⁸². Молитви за звільнення від демонічного впливу є джерелом великої сили Церкви в охороні своїх вірних від усіх ворожих сил.

Розділ III. Молитовний досвід старців монастиря св. прор. Іллі

Два старці-монахи Студійського Уставу жили в монастирі святого пророка Іллі в с. Дора, що на Гуцульщині. Вони прославили Бога своїм подвижницьким життям. Один із них – єромонах Мирон Деренюк (22.X.1885-6.I.1976), другий – старець-схиєромонах Павло Чучман (25.V.1906-25.I.2001). В цьому розділі буде мова про те, як практично ці старці реалізували дар оздоровлення і звільнення від злих духів в часах комуністичного режиму.

1. Старчеське служіння

Хто ж такий старець? У Типіконі монахів-студитів говоритья так: “Чернець, який сам провів строге життя у самоті і молитві, щоб гідно перемагати самого себе, у постійному з’єднанні з Богом, у любові до Бога і Його святої волі, повинен служити усім тим, які приходять до нього із своїми журбами і горем, своїми скорботами і труднощами, із своїми недугами і болями і шукають у нього поради і допомоги.

Такий старець, повний чутливого милосердя, лагідної терпеливості, для всіх зичливий і для всіх приступний, ніким не нехтує і нікого не принижує, але готовий кожного дня доброзичливо вислуховувати своїх ближніх, з прихильністю для такого прохання, допомагаючи в міру своїх можливостей, не тільки в духовних потребах, коли страждає душа, але і в потребах дочасних і тілесних – такий старець є типом трьох християнських і монаших чеснот, цінний для усього віруючого Сходу, але також , без сумніву, такий монах є милий і нашому Творцеві”¹⁸³.

Необхідність в духовному провідництві впливає з того, що сама людина не може бачити себе в істинному світлі, безпристрасно себе пізнавати і правильним шляхом іти до досконалості. Людина сама про себе не може судити безпомилково.

Світ, в якому ми живемо, має велику потребу в духовних отцях. “Він часто їх відкидав, бо вони здавалися йому такими, що не викликали довір’я, або їхній спосіб навчання виглядав вже застарілим і малозахоплюючим для тогочасної ментальності. Тепер, однак, світ намагається знайти нових, і тому страждає у страсі і непевності, не маючи живих духовних зразків, ані певних орієнтирів. Той, хто є отцем у Дусі, якщо справді ним є, – а народ Божий завжди вмів такого розпізнати, – не буде ніколи намагатися вчинити інших цілком подібними до себе, але допоможе знайти дорогу до Царства”¹⁸⁴.

Християнин повинен приймати від духовника настанови не як прості поради чи вказівки, а як закони, обов’язкові для виконання, дивитися на нього як на самого

¹⁸² G. Amorth, *Wyznania egzorcysty*, с. 37.

¹⁸³ А. Шептицький, *Типікон*, нр 716.

¹⁸⁴ OL 13.

Христа, а не як на звичайну людину, відганяючи від себе всяке невірство і сумніви.

Бо людина радить ближньому, наскільки вона знає, а Бог діє в тому, хто слухає, наскільки він вірує¹⁸⁵. Можна навести і слова зі Святого Євангелія: “Хто слухає вас, мене слухає; а хто гордує вами, гордує тим, хто послав мене” (Лк. 10, 16). Йдеться тут не про зречення власної волі, щоб дати себе вести іншим, але про те, щоб належно користати з дару розпізнання серця, що є справжньою харизмою, щоб люб’язно і впевнено знайти допомогу в пошуках істини.

Святість – це не стільки результат трудів подвижника, як перш за все дія Божої благодаті. Коли є люди, які цілим серцем шукають істину, Господь для них воздвигне святого, який і життям своїм, і словом вкаже їм шлях до істини. Подвижники, які прагнуть всім серцем догодити Богові, завжди були і будуть. Але коли світові не є потрібний їх подвиг, і світ не шукає спілкування з ними, Господь не виявляє їх світові¹⁸⁶. “А той суд такий: світло прийшло у світ, люди ж більше злюбили темряву, ніж світло, – лихі бо були їхні діла. Бо кожен, хто чинить зло, ненавидить світло, тож і не йде до світла, щоб не виявилися діла його” (Йо. 3, 19-20).

Старець не сам по собі вибирає це покликання, ані монастир, що його на це діло призначив, не дає йому покликання, а тільки чинить це благодать Божа, яка кличе на цю службу тих, яким внутрішня святість дозволяє, не наражаючись на небезпеку, служити ближньому таким способом¹⁸⁷.

Старець для своєї пастви народжує вірних в купелі хрещення, очищає їх від гріхів у тайні покаяння, з’єднує їх з самим Христом у таїнстві Євхаристії, випрошує перед Богом у молитвах про прощення гріхів, благодаттю Божою лікує душевні і тілесні недуги. Старець зцілює цілу людину.

Духовний пастир відповідає за своє духовне чадо в тій мірі, в котрій духовне чадо послухне йому в питаннях, що стосуються духовного життя. До тих пір, поки духовне чадо послухне, пастир несе відповідальність. Коли духовне чадо відпало від послуху, пастир за людину вже ніякої відповідальності не несе. Також отець несе відповідальність за правильне провідництво і напрям життя людини, але ні в якому разі не за її життя і щоденні вчинки та дії¹⁸⁸. Краще признатися в незнанні, ніж сказати людині шкідливу для душі пораду. Також заповідь духовника не може суперечити заповіді Євангелії. “Пильнуй себе самого та навчання; дотримуйся цього, бо, робивши це, спасеш себе самого й тих, що слухають тебе” (1 Тим. 4, 16). “Коли слово западає в душу людини, воно породжує послух, тобто слухання, що змінює життя... тому що Слово – це Христос...”¹⁸⁹.

Шукати Божої милости і співдії Божественної благодаті, щоби удосконалитися в житті, є природне і вповні можливе для людини. До цього нас заохочує Господь: “Просіть і дасться вам, шукайте і знайдете; стукайте і відчинять вам” (Мт. 7, 7). Господь посилає нам Божественну благодать для допомоги в житті, але нам не відома ступінь її проявлення чи тривалість, бо це не залежить від нас.

¹⁸⁵ Марк Подвижник, *О духовному законі*, в: *Добротолюбіє*, т. 1, с. 78.

¹⁸⁶ Д. Тацис, *Когда чужая боль становится своею*, Москва 2000, с. 6.

¹⁸⁷ *Типікон*, нр 716.

¹⁸⁸ Евменій, *Духовность как ответственность*, Москва, 2000, с. 81-82.

¹⁸⁹ OL 10.

Відвідини Божественної благодаті з її незмінними властивостями ніколи не залишаються без плоду, важливо лише не відкинути її через свою недосвідченість. Бо ж єдиною ціллю подвижника є досягнення вищого стану “до звершености мужа, до міри повного зросту повноти Христа” (Еф. 4, 13).

Однак, чим більше зростає присутність Божественної благодаті в душі подвижника, тим сильніше помножуються і спокуси, напруга котрих стає відповідна цьому стану. В цій суворій боротьбі, де противниками є благодать, з одного боку, і спокусник сатана, з другого, причому їх дія має надприродний характер, потрібна залізна воля і рішучість істинного подвижника¹⁹⁰. “Мій сину, як приступаєш служити Господеві, приготуй свою душу на спокуси” (Сир. 2, 1), – радить Святе Письмо. У житті з Богом, коли ми стараємося догодити Йому в усьому, біси копають нам три ями. По-перше, стараються шкодити нам, щоб ми не здійснили добрих діл, по-друге, коли зазнають у цьому поразки, то стараються, щоб зроблене було не по Божій волі, а коли і в цьому не мають успіху, то приступають до душі таким чином, що ублажають нас як тих, що живуть благочестиво¹⁹¹.

Диявол з особливою злобою переслідує тих, які стараються розвивати діло старчества, і тих, які знаходяться від проводом старця. Деколи людина приходить до старця вже з наперед прийнятим рішенням, не просить поради чи благословення на якийсь поступок, а хоче, щоби він благословив її намір.

А таким благословенням людина хоче прикрити свої невідповідні вчинки. Старець повинен остерігатися думок, які подає диявол, що багаточисельне зцілення хворих, вигнання бісів, поступ у духовній боротьбі є не наслідком особливої благодаті Святого Духа, а що це є від нашої духовної сили. Два великі старці монастиря святого пророка Іллі, відповідали людям, які приходили дякувати їм за зцілення: “Господеві Богові нашому дякуйте, а не нам”.

Служіння старчеське – це вищий прояв любови до ближнього. Спасаячи інших, свою душу спасемо і уподібнимся до Христа, який з великої любові до нас приніс Себе в жертву на Голготі задля нашого спасіння. Направду, хто відчув на собі всю ту силу допомоги старчества, той ніколи не буде відхилятися від нього, а навпаки, буде частіше і частіше звертатися до його спасенної помочі. Наші студитські старці отець Мирон і отець Павло провели строге аскетичне життя в молитві і постах, в ісповідництві віри і вірності Христовій Церкві, в служінні ближньому і Богові, перебували у Божій любові і виконали Його святу волю.

Який шлях формування студитського старця пройшли наші отці?

Єромонах Мирон Деренюк належить до перших монахів, яких покликав Господь Бог до віднови східного чернецтва. За стараннями митрополита Андрея Шептицького відновлювалося монаше життя на взірець киево-печерського чернецтва. Господня правиця привела молодого хлопця Михайла Деренюка саме до цієї першої Студитської Лаври св. Антонія Печерського на Скнилові біля Львова.

Особи, які стежили за життям новоствореного студійського монастиря, наприклад, о. М. Садовський, стверджували факт, що там проживають “люди не

¹⁹⁰ Иосиф, *Старец Иосиф Исихаст*, Москва 2000, с. 41.

¹⁹¹ Иоан Листвичник, *Лествица*, Сергиев Посад 1908, с. 176.

з цього світу”, подивляючи суворість їхнього аскетичного життя¹⁹². Під час Першої світової війни за безпідставними звинуваченнями угорські військові арештовують монахів студитів і поміщають у в'язничні камери з водою. Після цього отець Мирон все життя хворів на ноги. Монаха-аскета забирають на фронт. Одягнули його у військову форму, видали карабін і набої та наказали йти на передову лінію фронту. Пролунала команда: “В багнетну атаку”. Монах витяг свою зброю – чотки. Взявши їх у праву руку, виставив поперед себе чотки, а лівою рукою тягнув за собою незаряджений карабін. Устами і серцем промовляв Ісусову молитву: “Господи, Ісусе Христе, Сину Божий, помилуй мене, грішного”. Російські солдати, які бігли назустріч, обминали дивного вояка, а монах таким чином перейшов лінію фронту і потрапив у полон¹⁹³.

Після важких воєнних випробувань схимонах Мирон повернувся до Святоуспенської Унівської Лаври, яку митрополит Андрей передав для уцілілих монахів студитів. У Лаврі працював на кухні. Іноді доводилося цілими ночами перебувати у пекарні, щоб на ранок для братів був свіжий хліб. Після такої нічної зміни вдень не робив собі відпочинку, а брав участь у цілому церковному правилі монастиря. Всі подивляли його витривалість. Часто було так, що його відпочинком під час нічної праці був короткотривалий сон. Щоби надовго не заснути, він навіть не сідав, а дрімав стоячи, спершись до стіни¹⁹⁴.

Під час Другої світової війни отець ігумен Климентій Шептицький призначає отця Мирона настоятелем монастиря святого пророка Іллі. Потреби часу змусили отця Климентія уділити священничих свячень аскетові-монахові, хоч той і не мав належної богословської освіти.

Вже у 1946 р., після відмови монахів зректися своєї віри, комуністична влада вигнала їх із монастиря, і так розпочалося підпільне життя монахів монастиря святого пророка Іллі. У пам'яті гуцулів цей чернець залишився взірцем святости. А отці й брати, які жили разом з отцем настоятелем Мироном, розповідають, що він був надзвичайно стриманим, лагідним, покірним. Завжди ходив у монашій одежі, що дуже дразнило безбожників. У ті страшні часи войовничого атеїзму, коли диявол дедалі більше оволодівав серцями людей, еромонах Мирон виривав душі з рук ворога і спрямовував їх до Христа¹⁹⁵. Його доброта, услужливість, допомога у людських немочах, особливо у хворобах, стала відома всім людям. Студитському старцеві отцеві Миронові, одному з найбільших аскетів і подвижників Божого благочестя ХХ століття, Господь надав велику благодать зцілення хворих молитвою. Сильна віра, безперестанна молитва, строгий піст, глибоке смирення, велика сила волі, велика сила духа нищили демонську владу при читанні його молитов екзорцизму.

Хворі люди приходили до отця Мирона за зціленням від недуг душевних і тілесних. Він був добрим радником, добрим сповідником і цілителем людських душ. Люди крадькома приходили до помешкання монахів увечері, вдосвіта, щоб вороги безбожники їх не побачили.

¹⁹² О. Приліп, Т. Мартинюк, цит. праця, с. 27.

¹⁹³ Там само, с. 28.

¹⁹⁴ Там само, с. 29.

¹⁹⁵ Там само, с. 30.

З розповіді схиєромонаха Павла ми довідувалися, що коли він ще не був священиком, то разом з отцем Мироном ходив до людських домівок, де отець відправляв Святу Літургію, уділяв Святі Тайни, читав молитви над хворими. В отця Мирона було хворе серце. Не один раз бувало, що дорогою в отця ставалися сердечні приступи, тоді він лягав на землю і чекав, поки болі не зменшаться, а коли трохи відпускало, вставав і йшов далі¹⁹⁶.

Отцеві-настоятелеві Мирону часто доводилося чути від набагато молодших від нього представників комуністичної влади образливі слова, а також різні погрози. Найчастіше погрожували, що коли не перестане відправляти Святу Літургію і молитися над хворими, то насильно заберуть у будинок для “перестарілих”. На всі зневаги і приниження старець відповідав молитвою за тих, які його зневажали¹⁹⁷. Старець із Дори цілим єством жив Євангелією Христа, який повчав: “Любіть ворогів ваших і моліться за тих, що гонять вас; таким чином станете синами Отця вашого, що на небі...” (Мт. 5, 44-45).

Воістину цей святець став сином Отця небесного, бо на ньому сповнилися слова Господні: “Блаженні ви, коли вас будуть зневажати, гонити та виговорювати всяке лихо на вас, обмовляючи мене ради” (Мт. 5, 11).

Старець схиєромонах Павло був учнем старця отця Мирона. Народився Петро Чучман у селі, де знаходиться Святоуспенська Унівська Лавра. Виростав у глибоко віруючій родині, ніколи не пропускав богослужень у монастирському храмі. Придивлявся до життя монахів, знав добре схм. Мирона, майбутнього свого наставника. Його не полишала думка про вступ до монастиря, та все ж ніяк не міг відважитися на цей крок, і маючи вже 26 років, ще не визначив, у якому стані житиме. Зустрів якось його отець Ігумен Климентій і запитав, чому той сумний, чому не жениться або не вступає до монастиря. Петро відповів, мовляв, люди кажуть, що монаха з нього не буде. Отець Климентій сказав: “Ходи!”

До с. Дори приїхав монах Петро в 1935 р. Він був серед перших, які налагоджували тут монаше життя. Любив молитву, гарно співав на богослужіннях. За благословенням отця Климентія розпочав вчити кравецтва молодих хлопців, бо сам був добрим фаховим кравцем. Хлопці жили при монастирі, навчалися безплатно, ходили на всі монастирські богослужіння, а в майбутньому стали добрими християнами і добрими кравцями. Брат Петро у 1938 р. отримав схиму з новим ім'ям – Порфирій. Наближався час випробувань, час ісповідництва¹⁹⁸. Під час війни наші монахи в Дорі переховували двох радянських воїнів, які залишилися в тилу німців, чинили й інші діла милосердя. Їжею, якою їм приносили люди, вони охоче ділилися, допомагали хворим. При відступі німецько-угорських військ монахів арештували, бо з боку монастиря хтось вистрелив. З Дори до Яремча їх вели з піднятими руками, били, знущалися, три доби не давали нічого їсти. Ось-ось мали розстріляти, але коли їх побачив угорський генерал, то, не вагаючись, відпустив¹⁹⁹.

¹⁹⁶ Хроніка монастиря св. прор. Іллі, с. 12.

¹⁹⁷ Там само, с. 31.

¹⁹⁸ Там само, с. 5.

¹⁹⁹ Там само, с. 10.

З 1946 р. Радянська влада всіма силами намагалася знищити греко-католицьку Церкву. Це був початок одного з найстрашніших переслідувань в історії нашої Церкви.

Ще у тридцяті роки Митрополит Андрей передбачав майбутню навалу большевизму на західно-українських землях. Він наголошував монахам, що наближаються важкі переслідування Церкви, та заохочував, щоб вони до того готувалися. Робив це при кожній нагоді й зустрічі. Порушував це питання також у своїх листах-посланнях. Отже, не дивно, що студити витримали вогонь проби-переслідування УГКЦ²⁰⁰.

Влада заборонила монахам перебувати в монастирі, а згодом силою їх розігнала. Цікаво, що монахи не розійшлися по домівках, а попросились до побожного гуцула Івана Клим'юка на квартиру, який, не дивлячись на небезпеку, їх прийняв²⁰¹.

Так розпочалося підпільне життя монахів монастиря святого пророка Іллі. «Схимонах Порфирій одразу заснував тут кравецьку майстерню. Біля себе згуртував ще й інших монахів студитів. Так знову відновилася монаша родина, на чолі якої став ерм. Мирон. Всі розміщувалися в одній кімнатці. Раненько вставали до молитви, а після Служби Божої ця сама кімната служила кравецькою майстернею. Схм. Порфирій продовжував вчити молодь і кравецтва, і молитви.

Незважаючи на часті «відвідини» так званих правоохоронних органів, монахи не переставали відправляти церковне правило і Святу Літургію. Вони мали один стіл, який виконував різноманітні функції: під час Служби Божої служив за престіл, під час праці був робочим столом, а в хвилини споживання їжі – трапезною. Їх життя нагадувало життя перших християн, які пильно й однодушно були на молитві... й усе мали спільним (див. Ді. 1, 14; 2, 44). Так прожили еромонах Мирон і схимонах Порфирій 11 років²⁰².

Одного разу схм. Порфирія викликали до НКВД і погрозами змушували до співпраці, вимагали, щоб він періодично повідомляв їх про підпільне греко-католицьке духовенство і чернецтво. Відповідь монаха була категоричною: «Тільки свиня, коли має спрагу, поїдає своїх маленьких поросят! Я цього чинити не буду ніколи!»

З Божою допомогою отець настоятель і брат Порфирій збудували поряд з монастирем будинок, хоч і довелося подолати при цьому численні труднощі. Щоденно багато людей приходило до монахів з проханнями про молитву та допомогу у зціленні душ і тілес. Влада попереджувала монахів, щоб вони не приймали людей, але, коли побачила, що це не діє, почала їх штрафувати. Багато разів брат Порфирій, який був економом, платив штрафи. Ще сильніші переслідування почалися після того, як у Львові на підпільній квартирі владика Іван Слизюк уділив бр. Порфирію священничі священня. Відтепер у монастирі було вже два іеромонахи²⁰³.

Священниче служіння о. Порфирія перервалося 15 лютого 1968 року, коли група міліціонерів увірвалася до хати і застала близько ста осіб, які брали участь у

²⁰⁰ А. Амман, *Ченці Студитського Уставу*, Едмонтон 1955, с. 25.

²⁰¹ О. Приліп - Т. Мартинюк, цит. праця, с. 23.

²⁰² Там само, с. 24.

²⁰³ Там само, с. 32.

Святій Літургії. Отця Порфирія засудили до двох років тюремного ув'язнення. На засіданні суду прокурор дуже погано висловився про митрополита Андрея Шептицького. На його непристойну репліку підсудний єромонах відповів: “Ви чули або читали про митрополита, а я його бачив і знав особисто, я розмовляв з ним. Він був великою і доброю людиною. Україна ще довго буде чекати на такого апостола, як Шептицький”²⁰⁴.

З поверненням отця Порфирія з тюрми знову ожило духовне життя. З раннього ранку при заслонених вікнах, щоб не було видно світла, отці молилися церковне правило, служили Святу Літургію, а пізніше сповідали людей, читали молитви над хворими, працювали. Побожні гуцули запрошують отця Порфирія до своїх домівок, щоб подати їм духовну опіку, укріпити у святій вірі. Єромонах Порфирій пішки ходить із села в село по всій Гуцульщині, проповідуючи Христа, наражаючи себе на різні небезпеки з боку влади, яка старалася пильно за ним стежити. Гуцули казали: “Який то монах Петро є відважний”²⁰⁵. Одного разу перед самим Великоднем міліція конфіскувала у монахів всі церковні книги і передали в КДБ у Надвірну. Отець Порфирій відважився і поїхав до начальника Надвірнянського КДБ з вимогою повернення церковної літератури. Йому відмовили. Коли отець попросив, щоб йому позичили на Свята деякі богослужбові книжки, то сталося диво: сам начальник КДБ віддав Квітну Тріодь і збірник “Вечірня і Утреня”²⁰⁶.

І знову погрози влади, штрафи, конфіскація церковних книг, церковних речей, знову суд, ув'язнення за підпільну працю. Ось слова із вироку суду: “При виборі міри покарання судом враховується ступінь суспільної небезпеки здійсненого злочину, особа підсудного і з врахуванням його непрацездатності в силу похилого віку необхідно вибрати загальний вид колонії... і позбавити волі на один рік і шість місяців”²⁰⁷.

Вже у тюрмі адміністрація пропонувала зректися віри і обіцяла за це звільнити з ув'язнення, але отець усі підступи і хитрощі відкидав і не хотів про це слухати. Єромонах не нарікав на те, що терпів по тюрмах, і ніколи цим не хвалився перед людьми чи перед молодими монахами. В час підпілля монастир у Дорі був єдиним монастирем греко-католицької Церкви, який діяв відкрито і не скорився. Життя монахів було зразком стійкості, їх приклад підтримував людей у вірі, у надії в Господі. Бачачи приклад життя студитських старців десятки молодих хлопців і дівчат пішли служити Богові як священики, монахи і монахині.

Віднова східного чернецтва є однією з основних цілей монахів, які живуть за Студійським Уставом. Поряд з відновою східного чернецтва має йти віднова старчеського служіння, як дар Святого Духа, як виняткова харизма, що була надзвичайно розвинена у давньому чернецтві.

Єромонах Мирон і схимонах Павло влили нові сили у віднову східного чернецтва і є правдивими піонерами віднови старчеського служіння в Українській греко-католицькій Церкві.

²⁰⁴ Там само, с. 33.

²⁰⁵ Там само.

²⁰⁶ Там само, с. 40.

²⁰⁷ Там само, с. 36-37.

2. Лікування вірою

Господь воздвигає нам старців задля нашого спасіння. Чим вище підноситься хвиля зла, тим сильніше Божа благодать кличе людей до вищих змагань і дає їм відповідну для цього силу²⁰⁸. Старця знаходять за добре протоптаною стежкою, що нею пройшло багато людей, аби потрапити до нього. Старця впізнають за стоптаними порогами, бо багато ніг на них ступало, щоб потрапити до нього²⁰⁹.

Цей параграф буде присвячений в основному цілительній практиці студитського старця Павла, щедро наділеного благодаттю оздоровлювати хворих людей. Завдяки його сумлінному служінню в Господньому винограднику милостивий Господь наш Ісус Христос тисячі людей привів до свого Царства Небесного.

Отець Павло всю тайну нашого спасіння вбачав у каятті. У своїх духовних науках він закликав вірних до покаяння, бо каяття визволяє із гріхів, очищає, зцілює. Господь наділив отця даром сліз, і він часто плакав. Сльози були, коли молився і навчав людей, коли розкаювався у гріхах і радів у Господі.

Щоденно з ранку до вечора з любови до ближніх вислуховував терпеливо старець Павло розповіді хворих людей, молився за їхнє оздоровлення.

Всяке зцілення приходить через слово Боже. Не ми зціляємо людей, а Христос. Він робить це, коли бажає і як бажає. А все, що ми можемо і маємо робити, – це просити, щоб Він у своєму безконечному милосерді благословив людей зцілюючою благодаттю. Від нас вимагається перш за все молитва, повна віри, надії, любови і милосердя.

Перед тим, як іти молитися за хворих чи брати участь у службі зцілення, дуже важливо підготувати себе молитвою і постом. У монастирі святого пророка Іллі, коли всі брати-монахи йшли на нічний відпочинок, то отець ще довго до опівночі на колінах молився і слухав Євхаристійного Христа. У Господа він черпав силу нести свій нелегкий хрест.

Наші прохання повинні підноситися до Бога разом з похвалою і подякою. Під час молитви зцілення в нас проходить духовна боротьба, тому на початку потрібно молитися про охорону всіх учасників: тих, хто молиться, за кого моляться і хто при цьому присутній²¹⁰. Охороною буде благословення хрестом, кроплення свяченою водою, обкурення димом від освяченого зілля.

Молитви про зцілення не повинні бути тільки про зцілення тіла. Фізична хвороба є дуже часто наслідком духовної, емоційної хвороби.

Отець Павло успішно молився за людей хворих на алкоголізм, наркоманію, чи узалежнених від інших поганих звичок, просив також, щоб у цій молитві йому помагали рідні, друзі хворого. Люди, що перебувають у полоні наркоманії, алкоголізму, в неволі гріхів, пов'язаних із сексуальністю, чи інших злих нахилів, потребують чогось більшого, ніж тільки співчуття і зрозуміння. Вони потребують когось, хто би вніс у їхнє життя міць Ісуса Христа. Молитва про духовне зцілення набирає форми наказу, виданого від імені Ісуса. Це молитва, яку потрібно промовляти з шаною і спокоєм. Пов'язаний іменем Ісуса сатана, вже не може нам протиставитися, адже є пов'язаний. Від імені Ісуса священник

²⁰⁸ А. Шептицький, *Типікон*, нр 697.

²⁰⁹ І. Рупнік, *Духовне життя*, Рим 1995, с. 95.

²¹⁰ М. Херон, *Молитва об исцелении*, Київ 1996, с. 60.

проголошує свободу: “В імені Ісуса звільняє зі всякого поневолення наркотиками, алкоголем, порнографією і т.д.”. Молитва наказу від імені Ісуса інколи єдиним способом, щоби звільнити людину. Священики повинні усвідомити цю міць у своєму щоденному служінні²¹¹.

Отцеві була притаманна велика простота, безпосередність, лагідність і доброта у ставленні до хворих, які щоденно приходили до нього за допомогою. Він глибоко вникав у життєві обставини людини, детально вивчав прогрішення. Дехто думав: “Навіщо він мене так детально випитує?” Та саме завдяки цьому старець з’ясовував причини духовної чи тілесної недуги. Люди відчували щире турботу і проймалися до старця великою довірою. І тоді, коли він давав поради, як слід поправити життя, люди їх приймали і стійко виконували. Отже, у святій сповіді, у духовній розмові потрібна повна відкритість. Отець Павло виявляв при цьому велику терпеливість, співчуття, батьківську любов. Така відкритість хворого перед старцем творила чудо: з чистої відвертості народжувалася справжня спорідненість у Господі, і тепер уже кожне слово старця було для людини святим. Довір’я окрилювало і створювало радісну і спокійну атмосферу спілкування, породжувало взаємну любов, повагу, відчуття щастя. Духовне життя здійснювалося у своїй повноті²¹².

Отець мав великий дар зцілення людських душ. Розкаяний грішник почувався поряд з ним у безпеці, захищеним. В отця Павла легко було сповідатися: на пам’ять приходили давно забуті гріхи, з’являлася відвага сказати Господеві про гріхи затаєні. За Божою благодаттю він відчував духовний стан каянника, часто задавав саме таке питання, яке дозволяло виявити затаєний гріх. Таким чином, його поради і питання були для людини спасеними. Хворі старалися запам’ятати кожне слово-пораду старця і керуватися цим у житті. Люди, які приїжджали з різних кінців світу, признавалися, що послухавшись порад отця Павла, вони радикально змінили своє життя на краще.

Слово, поради чи перестороги отця мали велику силу впливу на людей. Одного разу до отця за порадою прийшла учителька Н. з села Дори. Її чоловік почав випивати. Не допомагали ні прохання, ні сльози. Отець уділив жінці тайну сповіді, записав на молитву за навернення її чоловіка і порадив: “Купи йому горілки, постав перед ним і нехай п’є”. Вона послухалась цієї дивної поради. Здивований чоловік запитав, що це означає. Жінка відповіла, що вона зробила це за порадою отця-монаха. Це глибоко зворушило чоловіка, і від того дня він перестав пити”²¹³.

“Прощення – це ключ до великого чи навіть до найбільшого внутрішнього зцілення”²¹⁴. Отець Павло запитував хворих, чи ви всім простили, бо в цьому також могла бути причина хвороби. Коли нам важко простити, то слід просити в Бога цієї благодаті прощення всіх. Ця молитва про прощення всіх своїх винуватців, кривдників, довжників і т.п. долає часові та просторові межі. Вона сягає позагробової дійсності, пробачаючи тим, хто вже помер.²¹⁵

²¹¹ J. McManus, *Uzdrowiająca moc sacramentów*, tłum. H. Bramska, Warszawa 1900, s. 89-91.

²¹² Див. Монахиня Игнатия, *Старчество на Руси*, Москва 1999, с. 21.

²¹³ *Хроніка монастиря св. прор. Іллі*, с. 14.

²¹⁴ М. Херон, цит. праця, с. 98.

²¹⁵ J. McManus, op. cit., s. 88.

Після сповіді хворим уділювалася Свята Тайна Євхаристії. Читання молитов за оздоровлення відбувалося в основному в каплиці монастирського будинку, в якому проживали монахи. В кивоті завжди були Святі Тайни – завжди присутнім був Євхаристійний Христос. Над престолом висіла ікона Ісуса Христа, який молиться на Оливній горі до Отця небесного, а нижче – чудотворна ікона Унівської Божої Матері. Поряд на столі завжди була свячена вода, свячене зілля, хліб, пшеничка, єлей з литії. Отець одягав епітрахиль, брав у руку хрест. Люди вклякали. Кожному він сам роздавав свічки, допомагав їх запалити. На тарілочці запалював папір, а зверху посипав свяченим зіллям, і цим димом обкурював людей. Всіх кропив свяченою водою. Просив усіх присутніх про молитву за зцілення хворих, а також нагадував хворим, щоб і вони просили благодаті зцілення у милосердного Господа... На початку отець провадить молитву, а за ним всі промовляють три рази “Отче наш” і “Богородице Діво”.

Зігнутий низько до землі старенький єромонах з довгою сніжно-білою бородою починає читати молитви зцілення. В каплиці панує глибока тиша. Люди з великим хвилюванням і увагою слухають тихі й повільні слова, звернені до Господа. Люди з глибини серця просять Божої благодаті зцілення. Переважно отець Павло читав молитви зцілення зі старого Унівського требника (1744 рік). З цього требника у часи заборони нашої Церкви читав молитви старець Мирон. Як велика реліквія, зберігався цей требник у монастирі святого пророка Іллі.

Після молитов зцілення отець Павло читав над головами хворих святе Євангеліє. Він вибирав зі Святого Письма ті уривки, де йшлося про чудесні оздоровлення, які чинив Ісус Христос. Отець напам'ять знав ці уривки. Найчастіше він читав Євангеліє від Матея 10, 1-8, від Марка 16, 9-19, від Луки 4, 38-41, від Івана 1, 1-17. Старець Павло використовував нагоду зцілення хворих для сильного і переконливого звітування Євангелія.

Люди гасять свічки і приймають благословення. Отець клав руки із ручним хрестом на голову кожного хворого і тричі промовляв: “На кого руки положу – здоровий буде”.

Досвід показує, що добре класти руки на хвору частину тіла, як клав руки Ісус Христос на очі сліпого (Мк. 8, 23-25). У випадках, коли у жінки болить живіт чи коли вона хворіє на рак грудей, тоді нехай той, що молиться над хворою, попросить її покласти власну руку на хвору частину тіла, а потім свою руку на її руку²¹⁶.

Після покладання на хворих рук, отець Павло помазував хворих єлеєм, а саме: чоло, очі, ніздрі, уста, вуха, груди, руки з обох боків. При благословенні єлея священник просить Господа, щоби “дарував єлею сему, да всі о імені Твоєм вкушающі єго і мажущі єм, от всякого недуга і от сітей вражіїх ізбавляться і вся противнія сили да отбіжат от творенія Твого”²¹⁷. Єлей є символом радості, від нього, як від радості, в людини ясніє обличчя (Пс. 104, 15). Тому зливати на голову єлей означає бажати радості і щастя²¹⁸. При цьому зібраним необхідно пояснювати, що цей єлей і це помазання не є святою Тайною єлеопомазання, а є помазанням благословенним, освяченим на литії єлеєм.

²¹⁶ М. Херон, цит. праця, с. 67

²¹⁷ *Требник*, Львів 1925, с. 172.

²¹⁸ К. Лесквіт, М. Ф. Лакан, *Єлей*, в: *Словник біблійного богослов'я*, с. 275.

Наприкінці служби зцілення хворих отець Павло ще уділював хворим спеціальне благословення. Поклавши на голову хворого епітрахиль і перехрестивши його, він промовляв: “Нехай благословить Тебе Господь із Сіону на все Твоє життя”, – і кропив свяченою водою.

Завжди була духовна наука. Як добрий духовний батько, отець просив хворих змінити на краще своє християнське життя, щоби милосердний Господь побачив їхні старання. Він заохочував людей часто щиросердечно сповідатися і часто приймати Святе Причастя, відвідувати щонеділі церкву, ревніше молитися і постити. А про молитву перед їдою наказував не забувати навіть на різних гостинах, бо ця молитва буде охороною від злих людських намірів. Отець казав молитися за ворогів знаних і незнаних, прощати їм, і тоді Божа благодать буде охороною. Нагадував хворим, щоби не ходили до ворожбитів, екстрасенсів, різних лжецілителів, де зливають віск і олово, проказують різні замовляння, прикриваючи свою справжню суть церковною атрибутикою. Не шукати зцілення поза Церквою і поза лікарями.

Отець Павло кожному хворому давав додому свячену воду. Ця вода була з різних чудотворних місць – Зарваниці, Унева, Гошева, Почаєва... Чудотворні води зливав до однієї великої посудини, а тоді освячував: “Щоби вода ця була для душ і тілес і щоби вона відганяла супротивні сили”²¹⁹. Потім частину води ставив у каплиці під престіл. Хворих поучував, щоби цією водою покропили місце, де живуть і працюють, свої автомобілі, а щоденно щоби потрохи її пили, натирали на тілі хворі місця, час від часу обтирали нею своє лице, кропили всі речі і місця, на які було скероване ворожбитство.

На замовлення старця Павла ще з весни люди збирали лікарські рослини в Карпатських лісах і приносили до монастиря. За цю працю отримували щедрю нагороду. В Дорі, біля монастиря, монахи теж вирощували лікарські рослини: нагідки, мелісу, м’яту та інші. Всі ці рослини у відповідний час збирали і сушили. В празник або попраздєнство Успєння Прєсвятї Богородицї все монастирське зілля приносили до монастирської каплиці, розкладали на підлогу і урочисто його посвячували. В одній із молитов посвячення квітів проказують такі слова до Богородицї: “У празник сей благословляємо, щоби вони принесли поміч людям, тваринам і звірині проти недуг, пошестей, ран, лиходіяння, чарування, ворожби, укусів зміїних або інших шкідливих звірів і проти диявольських насмішок і хитрощів”²²⁰.

Отже, після прочитання молитов зцілення над хворими отець Павло давав кожному додому пучок посвяченого зілля і радив варити з нього чай. А цей чай – пити, ним обтирати лице і хворі місця на тілі, кропити домівки, а хворим малим дітям давати до купелі. Самого зілля з чаю не слід викидати, а підсушивши, підкурювати хворих, дїм чи інші місця. Для міцного сну квіти треба класти під подушку чи в подушку. Свячене зілля можна носити при собі, возити в автомобілі. Жінкам казав зашивати ці квіти чоловікам в одєжу, щоби Господь охороняв їх від злих сил і злих людей. Крім свяченої води і свяченого зілля отець Павло давав людям і благословєнного хлїба, пшєницї та олії з литїї, бо “вкүшающья от них вірия освятися”. Дарував також посвячені хрєстики, щоби

²¹⁹ *Требник*, Львовь 1925, с. 331.

²²⁰ *Часослов*, Рим 1962, с. 280.

вони носили їх на грудях: носили на міцній нитці і не знімали. За молитви грошей ніколи не брав, але обов'язково записував на Святу Літургію, на акафіст, за тих хворих, над якими читав молитви. Бідним хворим давав гроші і продукти на дорогу і додому.

Для кожного хворого старець мав окрему пораду, окремий рецепт для зцілення в Господі. Не однаково читав і молитви. Декому говорив, що їм достатньо сповіді і благословення та щоб жили за Божими заповідями і будуть здоровими.

Був такий випадок. Умиряючого хворого зі с. Ямна везли до обласної лікарні. Автомобіль швидкої допомоги зупинився біля монастиря. Рідні хворого прибігли до старця Павла, благаючи його підійти до хворого і уділити йому святу Тайну сповіді. Отець висповідав хворого, помолився над ним і, поклавши руки йому на голову, поблагословив. Та ще зі свого старчеського досвіду дав пораду: “Повертайте додому, лікарня йому не потрібна: він буде здоровий”. Через кілька днів до монастиря прийшов чоловік дякувати Богові й отцеві за видужання.

Коли стан здоров'я хворого вимагав більше уваги, отець Павло молився за нього довше. В таких випадках хвора людина роззувалася і лягала в каплиці на підлогу. На долоні і стопи ніг їй клали маленькі іконки, на спину – Євангеліє, а зверху – хрест. Отець також роззувався. Босий, в епітрахилі, з хрестом в руці, кропив свяченою водою себе і хворого, обкаджував свяченим зіллям і тихим, благальним голосом починав читати молитви за зцілення хворого. У таких випадках читав “Чин врачеванія болізнующих” із Требника, виданого в Унівському монастирі в XVIII ст. Старенький схимонах Тадей з вервицею в руках також починав просити Господа нашого Ісуса Христа про виздоровлення хворого. Отець Павло часто запрошував брата Тадея допомогти йому своїми молитвами.

Якось отець Павло прочитав молитви за цим чином одному паралізованому чоловікові і сказав йому, щоб той, одужавши, прийшов з дому до монастиря пішки. Через два тижні цей чоловік прийшов до монастиря дякувати Богові та отцеві Павлові за видужання. А жив він п'ятнадцять кілометрів від монастиря у смт. Лапчин²²¹.

Багато людей приїжджало до старця з подякою за виздоровлення. Він їх сердечно приймав, радів за них. Сам не любив розповідати про випадки зцілень, хіба що наводив приклади для хворих, щоби вони мали сильнішу віру і надію на Божу поміч.

Отець Павло не любив слухати похвали на свою адресу і сам себе не величав. Коли хтось старався перерахувати його чесноти, він це переривав і говорив: “Спокуси, відійди!” Хворих просив, щоби помолилися за нього. Хвора Л. з м. Львова сказала до настоятеля монастиря: “Ви знаєте, отець просив, щоб я за нього помолилася! Це так мене зворушило, що на очах виступили сльози”²²².

Після сповіді, молитов зцілення і благословення отця люди одразу відчували полегшу на душі й на тілі. Був такий випадок. На лавці біля монастиря, в зливу, сиділа жінка. Перед цим отець Павло її сповідав і читав над нею молитви. На питання еромонаха, чому вона не втікає від дощу, вона відповіла: “Мені так легко. Я така щаслива. Я почуваюся здоровою...”

²²¹ Хроніка монастиря св. прор. Іллі, с. 15.

²²² Там само, с. 16.

Одного разу в неділю до монастиря приїхали люди з Тернопільської області. Зажурена мати привезла на молитви до отця Павла свого дорослого сина, а отець у цей час сам занедужав і лежав у ліжку. Хлопець перебував під сильною дією злих сил. Монахи щойно пообідали. Неналежно є читати молитви над хворим щойно відійшовши від обіднього столу. В наміренні хворого треба відправити Святу Літургію, священник повинен перебувати в пості. Але мати дуже просила за сина. Єромонах прочитав над хлопцем малі екзорцизми із чину хрещення, молитви зцілення, святе Євангеліє від Івана 1, 1-17, дав посвячені воду, зілля, олію, і люди з цим поїхали.

Один священник спостеріг, що починає втрачати зір, і то дуже швидко. Він зрозумів, що це дія злих сил і почав промивати очі свяченою водою. Проте зір не відновлювався. Він підійшов до отця Павла і розповів йому, що трапилося. Старець попросив нагнутися до нього. Коли той нахилився, отець поцілував його в чоло і сказав, що все буде добре. І справді, за короткий час у священника відновився зір. Так, від самого дотику отця Павла зла сила втрачала силу²²³.

Злими силами можуть бути опановані місця і речі, а це теж негативно впливає на стан нашого здоров'я, особливо, коли йде мова про дім чи квартиру, де проживаємо. Отець Павло ходив до домів хворих і, задля добра хворого, завжди посвячував його помешкання. Такий факт був зафіксований у рішенні Радянського суду: “З ціллю вилікування він приїхав освятити їх будинок”²²⁴. У чині благословення дому ми просимо Господа, щоби “тих, що благочестиво в ньому жити хочуть, охорони від усякої злої напасти” і “страхом Твоїм огороди”²²⁵.

Місцеві жителі просили отця Павла про молитви зцілення також і над хворими тваринами. Він радо йшов, щоби і в цьому допомогти потребуючим. Хвору тварину кропив свяченою водою, обкурював її свяченим зіллям, давав пити з нього чай, прочитував молитви. Господарям казав, щоб продовжували це робити кілька днів.

Зцілення – це дивні Божі дари, це знамення, які ще раз нам показують, що Бог є Любов. Вони сприяють багаточисленним наверненням, долучають до життя в повноті з Господом нашим Ісусом Христом.

3. Практична реалізація дару звільнення

Щедрою благодаттю Святого Духа був наділений студитський старець Мирон – Господь Бог дав йому ласку звільняти людей від поневолення злими духами. Старець Мирон служив Богові у складний час випробувань Української греко-католицької Церкви. З 1946 по 1976 рік він ніс важкий хрест боротьби зі злом видимим і невидимим. Отець відкрито боровся проти атеїстичної держави та її слуг, а також вів невидиму духовну боротьбу із злими силами, зверхником яких є сатана. У часи богоборства людей, які наважилися вступити у відкрите єдиноборство з бісом, жорстоко переслідували. Треба було бути великим святцем, щоби витримати натиск цих двох фронтів зла, вести безкомпромісну

²²³ Там само.

²²⁴ О. Приліп, Т. Мартинюк, цит. праця, с. 36.

²²⁵ *Требник*, Львів 2001, с. 422-423.

боротьбу за спасіння людей, вириваючи їх із тенет диявола. Старець Мирон був одним з найславніших екзорцистів нашої Церкви.

Конгрегація католицького віровчення подає такі вимоги до екзорциста: “Священик має бути побожним, второпним і вести чеснотливе життя, довіряючи не своїй силі, а Божій, бути вільним від усякого грошлюбства, щоб могли виконувати своє релігійне завдання тільки зі спонук любови і покори”²²⁶. Старець Мирон посідав усі ці чесноти. Можна додати, що він був ще й аскетом з ласки Божої.

“Священик, який береться за екзорцизм особи, мученої демоном, повинен мати спеціальний виразний дозвіл єпископа-ординарія”²²⁷. Єромонах Мирон мав дозвіл на читання екзорцизмів від підпільного єпископа Української греко-католицької Церкви.

Екзорцист мусить дотримуватися молитов, передбачених Ритуалом. Однак існує певна різниця порівняно з іншими сакраменталіями. Екзорцизм може тривати кілька хвилин або навіть кілька годин. Він може мати подвійну ціль, а саме: звільнення людини від влади злого духа, а ще важливіше – розпізнавання хвороби. Правдою є те, що тільки завдяки екзорцизмові можна дізнатися, чи йдеться тут про вплив злого духа, чи ні. Всі явища, що видаються дивними або незрозумілими, можуть мати насправді природне пояснення. Тільки завдяки екзорцизму можна бути впевненим, чи насправді тут є дія злого духа, чи ні. Екзорцизм ще нікому не пошкодив. На самому початку практик добре є послуговуватися лише короткими екзорцизмами, які оголошуються напівтихо, і їх можна вважати за звичайне благословення. Завдяки цьому не буде підстав звинуваченню екзорциста. Не завжди можна розпізнати присутність злого духа. Існують випадки, коли екзорцист переживає клопіт, коли йдеться про осіб, які виявляють ознаки психічного захворювання і впливу дії злого духа. У таких випадках необхідна консультація психіатра²²⁸.

Окрім встановлення діагнозу екзорцизм має також лікувальну ціль – звільнення людини від стану, в якому вона знаходиться. І тут розпочинається часто важка і довга дорога. Необхідною є співпраця особи з екзорцистом. Найчастіше це дуже важко. Особа, яка зазнала впливу злого духа, повинна багато молитися, а вона не молиться. Повинна часто приступати до Святих Тайн, але цього не робить. Щоб вдатися до екзорциста, вона мусить перебороти перешкоди, які здаються їй дуже великими. Скільки потрібно часу, щоб особувилікувати? На це питання ніхто не зможе дати відповіді, можна лише сказати, що час залежить від початкової сили дії злого духа і від кількості днів, що пройшли від початку такого впливу до екзорцизму.

За твердженням французького єзуїта Тонквадеса, “Існує багато людей нещасних, які, хоч і не виявляють ознак опанування злим духом, користають з послуг екзорциста: позбавляються надокучливих захворювань, нещастя, різного роду невезінь. Осіб опанованих не є багато, але нещасливих людей є набагато більше”²²⁹.

²²⁶ Kongregacja Nauki Wiary, *List do Ordynariuszy miejsca przypominający niektóre normy dotyczące egzorcystów*, Watykan 1985, n. 1.

²²⁷ Там само.

²²⁸ G. Amorth, *Wyznania egzorcysty*, s. 42-44.

²²⁹ Там само, с. 46.

Кого поневолює злий дух? Легкою його здобиччю стає людина, яка не має покрову Божої благодаті й заступництва ангела-хоронителя, постійно служить своїм пристрастям і похотям і перебуває в тяжких гріхах. Захоплюючись окультизмом, магією, астрологією, східними вченнями, спиритизмом і т.п., людина відкриває душу для дії світу темних сил. Тоді пристає до неї біс, роблячи її одержимою чи просто біснуватою²³⁰. Жертвою надзвичайних впливів злого духа можна стати також через зачарування, коли вини особи немає, але є її співдія. Зачарування полягає в причиненні шкоди іншим особам через інтервенцію злого духа²³¹.

До симптомів біснуватості чи одержимості людини відноситься: висловлювана вголос ненависть до Бога, ненависть до найсвятішого імені Ісуса, до Богородиці і святих, до хреста й ікон, до посвячених предметів. Ці люди виявляють силу, що перевищує людські можливості, виявляють справи далекі й укриті, говорять багато слів у незнаних мовах²³². До симптомів одержимості можна віднести: фізичні болі голови і шлунка, які неможливо заспокоїти знеболюючими засобами. У молодих людей різко падають успіхи у навчанні, здібні діти втрачають пам'ять. Гострі болі в ділянці шийки шлунка переходять на цілий шлунок, на нирки, яйники. Лікарі не можуть поставити діагноз, не можуть лікувати. Непіддатливість традиційному лікувальному впливу – це теж ознака одержимості²³³. Від злого духа можна терпіти фізично і психічно. Людина під таким впливом погано себе почуває, не відчуває радості життя, злі сили підкидають їй думку, що краще померти, ніж так жити. Важливо, щоб у такий нелегкий для хворої людини час, хтось допоміг би їй звернутися по допомогу до Бога, до Христової Церкви.

Одержимість злим духом не заразна ані для рідних хворої людини, ані для тих, хто бере участь у екзорцизмі, ані для місць, де виконують екзорцизм.²³⁴ Отець Мирон часто нагадував людям, щоб вони не ходили до різного роду чарівників, ворожок, різних цілителів, що зливають віск, олово, роблять різні замовляння. Коли хворий спочатку звертався до таких людей, а після цього приходив просити допомоги до отця Мирона, він насамперед пояснював йому шкідливість його вчинку. Після того, як хворий розкаювався, отець читав молитви заборони на відігнання злих сил з обряду хрещення, а тоді людина відновлювала зречення сатани. Тричі він запитував: “Чи відрікаєшся сатани, і всіх діл його, і всіх ангелів його, і всього служіння його, і всієї гордині його?”²³⁵ Людина тричі відповідала, що відрікається і вголос проказувала Символ віри.

Нерозкаяність, закорінення в грісі є перешкодою до звільнення з тенет зла, а засобами до визволення є віра, молитва і піст. Щоби біс вийшов з людини і залишив її в спокої, необхідно, щоб вона сама стала зовсім іншою, новим Христовим творінням, в якому демон не має місця, не має можливості через пристрасті увійти в неї. Людина повинна стати такою, якою хоче бачити її

²³⁰ Священик Родион, цит. праця, с. 41.

²³¹ G. Amorth, *Wyznania egzorcysty*, с. 58.

²³² Kongregacja Nauki Wiary, *List do Ordynariuszy miejsca przypominający niektóre normy dotyczące egzorcyzmów*, n.16.

²³³ G. Amorth, *Wyznania egzorcysty*, с. 69.

²³⁴ Там само, с. 90.

²³⁵ *Требник*, Рим 1973, с. 29.

Христос: посудиною Святого Духа, житлом Божої благодаті. В такій людині нечистий дух жити не зможе – втече, як від вогню.

Старець Мирон зі свого досвіду знав, коли потрібно читати хворому екзорцизми, а коли просто молитви зцілення, і старався, по можливості, отримати згоду від хворого. Отець просив також, щоб під час самого екзорцизму сама особа була зосереджена, щоб з вірою зверталася до Бога та випрошувала для себе звільнення, щоб усе зносила терпеливо, в глибокій покорі, не сумніваючись, не втрачаючи надії на те, що через Церкву отримає допомогу. Добре, щоб у цей час допомогли молитвою рідні, приятелі.

Постать отця була виразно аскетична: високого зросту, худощавий монах у довгому, до землі, підряснику, якого він ніколи не скидав, з сивою бородою і лагідним усміхненим обличчям. Хворі відчували з боку отця батьківську любов і щире турботу про їхнє життя, проймалися вірою в щасливе майбутнє. Велике довір'я мали люди до цього єромонаха.

Місцем, де відбувалися екзорцизми, була каплиця у монастирському домі. Отець одягав епітрахиль, брав у руку хрест і кропив свяченою водою каплицю, людей і себе. За старою монашою традицією тримав при собі мощі святих. Так єромонах Мирон починав читати екзорцизми. Як згадує один старець, до отця Мирона часто приводили дітей і казали, що вони одержимі. Отець перевіряв, чи це справді так. В одній руці він затискав часточку мощей святого, а другу – порожньою. Підходив до дитини. Якщо дитина була одержима, то дивилася зі страхом і трепетом на ту руку, де були мощі²³⁶. Хворих перевіряли на одержимість і свяченою водою. Перед людиною ставили десять склянок води: дев'ять зі свяченою водою, одну – зі звичайною. Одержимий завжди бере склянку з простою водою²³⁷.

Молитва у нашого старця, подвижника благочестя, була безперервною. У підпільному монастирі монахи починали спільну молитву церковного правила удосвіта о четвертій годині. Протягом доби вони молилися полунощницю, утреню, часи, обідницю, вечірню, повечеріє. А решту часу на устах і в серці була молитва “Господи, Ісусе Христе, Сину Божий, помилуй мене грішного”. Єромонах Мирон дотримувався строгого посту від початку монашого життя. До читання екзорцизму він готувався молитвою і постом. Коли й сама одержима людина каялася, молилася і постила, то шлях її до визволення був легший і коротший. Для успішного оздоровлення хворого чинити те саме, тобто каятися, молитися і постити, мала вся родина хворого. Коли молитви екзорцизму не допомагали одразу, отець три дні нічого не їв, а після цього знову починав читати молитви.

Ось випадок, про який розповідала сестра Йосафата ЧСВВ, котра жила у смт. Делятин і майже щодня упродовж сорока років приходила до монастиря на Святу Літургію і на молитви церковного Правила. Над одним біснуватим отець читав молитви екзорцизму, але з першою спробою не вдалося звільнити людину від демонічного поневолення. Після трьох днів строгого посту єромонах Мирон знову почав читати екзорцизми. Під час читання екзорцизму диявол став виказувати вголос гріхи цілого життя, які мав отець-екзорцист. Зла сила хотіла

²³⁶ Д. Тацис, цит. праця, с. 172.

²³⁷ Священик Родион, цит. праця, с. 41.

послабити цим силу молитви, захитати віру отця. Але Божа сила не зменшилася в старця Мирона. Він відповів дияволу, що з цих гріхів перед Богом висповідався і кається, а самому йому наказав: “Найсвятішим іменем Ісуса, нашого Бога, виходь!” Тоді диявол підніс у повітря біснуватого чоловіка, почав просити, щоб його залишили в спокої. При наступному наказі екзорциста чоловік упав на підлогу в капличці, неначе мертвий. Тієї хвилини біс вийшов із людини²³⁸.

Отець не дозволяв, щоб багато людей були присутні під час читання екзорцизму, а присутніх попереджував, щоб не звертали уваги на те, що говорять біси, і нічого в них не запитували. “Головне завдання присутніх на екзорцизмах – покірно і безперервно молитися та просити Бога про оздоровлення навіженого”²³⁹. Їхня присутність є важливою поміччю для екзорциста, коли вони відповідно себе поводять. Екзорцисти зауважують, що присутність навіть однієї особи, яка поводить себе неналежно, може мати шкідливий вплив на ефект екзорцизму²⁴⁰.

“Якби я мав дар пророцтва і відав усі тайни й усе знання, і якби я мав усю віру, щоб і гори переставляти, але не мав любови, я був би – ніщо” (1 Кор. 13, 2). Екзорцист повинен перебувати в любові до Бога і до свого ближнього, який знаходиться у важкому стані біснуватості чи одержимості. Сам Христос Спаситель, а також святі апостоли і Отці Церкви залишили настанови для Христових служителів, які читають заклиральні молитви: остерігатися дуже шкідливої для них гордої думки, немовби вигнання бісів здійснюється завдяки їхній духовній силі та благочестю²⁴¹. Екзорцист повинен мати постійне сокрушення за свої гріхи, істинне смирення та усвідомлення прийнятого на себе великого обов’язку.

Єромонах-студит Володимир Вороновський розповідає, що в 1975 році, коли він відбував 15-добове в’язничне покарання за релігійну діяльність, до нього звернувся міліціонер, який супроводжував отця до місця примусової праці. Син міліціонера мав чорну хворобу (епілепсію). Нещасний батько просив отця про допомогу. Тоді єромонах Володимир з хворим хлопцем і його матір’ю поїхали в Дору до старенького отця-студита Мирона. Дорівський чернець прийняв хворого, відчитав над ним екзорцизми, і хлопець став здоровий²⁴².

Під час читання над хворими молитов екзорцизму або відправляючи молебень за чином “Послідованіє молебня о избавленіи недугующаго от обуреванія і насилія духовъ нечистыхъ”, отець Мирон обов’язково читав Святе Євангеліє. Це читання було знаком присутності Христа. Боже слово має великий вплив на людину, воно її очищає, зцілює. Найчастіше читав Євангеліє від Івана 1, 1-14; від Марка 16, 15-18; від Луки 10, 17-20; від Матея 10, 1-8.

Могутньою зброєю у боротьбі з дияволом і усяким злом був для старця Мирона хрест Господній. Траплялося, що люди ставали здоровими після того, як отець

²³⁸ Хроніка монастиря св. прор. Іллі, с. 16.

²³⁹ Kongregacja Nauki Wiary, *List do Ordynariuszy miejsca przypominający niektóre normy dotyczące egzorcystów*, n. 17.

²⁴⁰ G. Amorth, *Wyznania egzorcysty*, с. 105.

²⁴¹ Иг. Марк, *Злые духи и их влияние на людей*, Санкт-Петербург 1899, с. 182.

²⁴² В. Вороновський, *Щоб зцілитися, треба мати сильну віру в Бога*, в: “Вірую” 1999, нр 8/137, с. 5.

Мирон, тримаючи в руках чотки і проказуючи Ісусову молитву, лише осінив їх хресним знаменням²⁴³.

Христовий хрест переміг смерть і поконав диявола, тому св. Григорій Богослов насміхався з диявола такими словами: “Скоро втікай, дияволе, щоб я не побив тебе святим хрестом, якого все боїться”²⁴⁴. Св. Єфрем Сирін, величаючи святий хрест, каже: “Назнаменуймо животворний хрест на дверях своїх, на чолі, на грудях, на устах і на своїм тілі. Озброймося цією непереможною християнською зброєю... І цю зброю ми, християни, носитимемо при собі всюди, вдень і вночі, кожної години і кожної хвилини. Без нього ти не роби нічого, – чи ти спиш, чи встаєш зі сну; працюєш чи їси; п’єш чи подорожуєш; пливеш по морю чи переходиш ріку, – все прикрашай животворним хрестом і не “прийде до тебе зло, ані рана не приблизиться тілові твоєму” (Пс. 30)”²⁴⁵.

Отець Мирон радив людям, які приходили до нього, шукаючи охорони і зцілення від впливу злих сил, обов’язково носити на грудях хрестик. Не має значення, з якого матеріалу виготовлений хрестик, але дуже бажано, щоб він був посвячений, мав завдяки цьому особливе благословення Церкви. І носити його треба з вірою. У багатьох старих требниках це благословення називається “Благословеніє креста къ ношенію на персах”. У молитвах благословення ми просимо Господа нашого Ісуса Христа “подаждь єму силу й кріпость, яка да всякъ, иже въ воспоминаніє спасительных твоихъ страстей и животворных твоєя смерти, й въ защищеніє души й тіла на себѣ носити будеть, небесное благословеніє й помощь въ немъ пріяти сподобитися”²⁴⁶. А також “исполни є твоєя силы и крѣпости къ прогнанию и разоренію всякія діавольскія козни, всякому же носящему на себѣ сіє, вірному рабу твоєму, даждь быти защищеніє души и тіла от лица враг видимых и невидимых и от всякого зла, и въ умноженіє твоєя благодати”²⁴⁷.

Сестра монахиня Єлизавета ЧСВВ, яка проживає в с. Дора поблизу монастиря святого пророка Іллі, розповіла про такий випадок. До отця Мирона на молитви екзорцизму привели біснுவатого чоловіка. В нього була надзвичайна, неприродно велика сила. Люди, які привели біснуватого до монастиря, не змогли його втримати, і, вирвавшись від них, він схопив крісло, підняв його над головою і замахнувшись, хотів вдарити ним отця. З великим спокоєм отець хрестом назнаменував хворого хресним знаменням і наказав йому поставити крісло на місце. Чоловік покійно виконав наказ старця. Після цього еромонах Мирон, немовби нічого надзвичайного не сталося, почав читати над хворим молитви зцілення, молитви екзорцизму²⁴⁸.

“Молитву екзорцизму можна проказувати або читати, авторитетно наказуючи з великою вірою, покорою і запалом. Коли (священик) зауважить, що дух більше занепокоєний, тоді треба настоювати і йому погрожувати з більшою силою. Коли помітить, що навіжений має болі в якійсь частині тіла, коли він є потовчений чи

²⁴³ *Хроніка монастиря св. прор. Іллі*, с. 16.

²⁴⁴ Ю. Катрій, *Наша християнська традиція*, Львів 1999, с. 244.

²⁴⁵ Там само.

²⁴⁶ *Требник*, Львовъ 1873, с. 779.

²⁴⁷ Там само, с. 780.

²⁴⁸ *Хроніка монастиря св. прор. Іллі*, с. 18.

виявиться в тілі якась пухлина, то над ним слід зробити знак хреста, покропити свяченою водою, яку потрібно завжди мати”²⁴⁹.

За благословенням Церкви посвячені вода, єлей, зілля, ладан, сіль отримують особливу силу охорони від злих сил. А дієвість цієї охорони залежить від віри, з якою ми їх вживаємо. Посвячені речі є дуже помічними середниками, і кожен може у цьому переконатися, вживаючи їх у щоденному житті.

Деякі злі духи не переносять кроплення свяченою водою, інших дразнить дмухання на лице, що часто використовували в часи Отців Церкви, ще інші не терплять запаху кадила²⁵⁰.

Отець Мирон найчастіше вживав свячену воду у своїй пастирській діяльності. На початку і в кінці читання екзорцизмів отець кропив свяченою водою капицю, людей і себе. Свячену воду давав хворим додому, навчав, як нею користуватися. А коли настав час нашому святцеві переходити з туземного життя до Царства Небесного, то ще в останні хвилини свого життя він використав свячену воду для щасливого переходу до вічності. Хворий, отець попросив подати йому свячену воду і кропило. Встав з ліжка, покропив усі закутки кімнати, чомусь спеціально і свої чоботи, немовби готуючись у дорогу. Через короткий час відійшов у вічність, до Ісуса Христа, якому вірно служив усе своє життя²⁵¹.

Перед читанням молитов зцілення чи звільнення від демонічного поневолення і перед читанням Святого Євангелія диякон або священик зазвичай обкаджує церкву і людей посвяченим ладаном. При благословенні ладану читаються дві молитви посвячення і одне заклинання. У молитвах посвячення ми просимо Бога всемогутнього: “излій нань богатое твое дарованіє, даруй єму силу, во еже быти всімъ вірою хранящимъ его, и кадящимъ имъ, от всіхъ прилоговъ вражіихъ избавою, и въ отгнаніє всякаго мечтанія й діявія діавольскаго, дневнаго же и ношнаго, на соблюденіє вірныхъ людей твоихъ, въ спасеніє же душамъ і тіломъ ихъ, и в славу пресвятаго имене твоего”²⁵², а також “да до коего либо міста воня его дойдетъ, тамо никійже духъ прелести, ни коеже злоє смієть вредити служащимъ тебѣ всемогущему Богу”²⁵³. При заклинанні кадила проказуємо слова “Заклинаю тя созданіє кадила Богомъ живим, Богомъ істиннымъ, Богомъ святимъ, іже всяческая изъ ничесоже сотвори, и злбныя ангелы съ небес на сія нижняя ізгна...”²⁵⁴

Також і екзорцизований єлей, коли його застосовувати з вірою, допомагає подолати силу злих духів, їх атаки і хитрощі. Єлей екзорцизований володіє властивістю усувати різні тілесні недуги, особливо, коли людині зашкодило вживання зачарованої їжі чи пиття. Єлей екзорцизований дуже допомагає при цьому і звільняє організм від нечистоти. В таких випадках дораджується також випити свяченої води²⁵⁵.

²⁴⁹ Kongregacja Nauki Wiary, *List do Ordynariuszy miejsca przypominający niektóre normy dotyczące egzorcyzmów*, n.16.

²⁵⁰ G. Amorth, цит. праця, с. 122.

²⁵¹ О. Приліп, Т. Мартинюк, цит. праця, с. 41.

²⁵² *Требник*, Львовь 1873, с. 761.

²⁵³ Там само, с. 762.

²⁵⁴ Там само.

²⁵⁵ G. Amorth, цит. праця, с. 126.

Отець Мирон навчав вірних, що сильним захистом від впливу на нас злих людей є молитва перед їдою. Чи вдома, чи на гостині не слід забувати перед споживанням їжі помолитися молитву “Отче наш”. Якщо ви в гостях, і ніхто не молиться, то помоліться самі хоч у думці. Моліться за охорону від ворогів, вам знаних і незнаних, прощайте їм, і Божа благодать буде охороною для вас²⁵⁶.

Екзорцизована сіль помагає у вигнанні злих духів і служить здоров’ю душі й тіла. Її особлива властивість – охороняти місце від впливу чи появи демонічних сил. Добре є розсипати екзорцизовану сіль на порозі дому та в чотирьох кутах кімнати, якщо вважається, що вона зазнає впливу нечистої сили²⁵⁷.

У перші століття християнства екзорцизували також доми, звірят і предмети. Про це говорить Оріген. У новому Катехизмі Католицької Церкви мова йде не тільки про екзорцизми у відношенні до осіб, але й до предметів²⁵⁸.

З практики життя знаємо, що коли диявол має вплив на якесь помешкання, то це викликає в мешканців різні порушення фізичного здоров’я: безсоння, головні та шлункові болі, загальне погане самопочуття. Часто ці симптоми і стани в іншому місці не спостерігаються²⁵⁹. Майже в усіх требниках є “Чин благословення дому”, і в першу чергу за цим чином благословляємо доми. А коли після звичайного благословення дому злі впливи залишаються, то потрібно уділити чин “Послідованіє надъ домомъ наважденнымъ от нечистыхъ духовъ” із требника митрополита Андрея, виданого у Львові в 1925 році.

Старець Мирон у таких випадках молився “Чинъ молитвенный над домомъ или мистом очарованнымъ и оплазняемымъ от злихъ мечтовъ” із требника, виданого у монастирі в Уневі в 1744 році. Перед уділенням цього чину отець постив, відправляв у цьому наміренні Службу Божу. Всі мешканці дому також постили, приступали до святої Сповіді й святого Причастя. Крім цього, отець навчав інших священників, щоб у таких випадках не брали ніякої винагороди від мешканців дому²⁶⁰. В чині Унівського требника священник молиться три довгі молитви заклинання, а також читає святе Євангеліє від Івана 1, 1-14, два псалми: 90 і 67, кропить свяченою водою, обкаджує дим. У першій молитві злим духам наказується: “Кріпко повеліваю яко да от нині съ всіми волшебстви, обаяніями, и чародійстви вашими от дому (или міста) сего скоро отбіжіте, и к тому никакоже, николиже воспятъ возвратітеся: ничтоже убо медліте о проклятіи изверженницы, но обратітеся воспятъ, и скоро оттуду съ всіми злодіяній вашими далече отбіжіте, і дадіте місто Божій силі, своїм неисчетнымъ милосердіємъ і благодатію, розрушающей злодіянія ваша”²⁶¹.

Людина, яка отримала від Ісуса Христа благодать зцілення, повинна дякувати за це Господеві. Подяку Господеві мають принести і рідні хворого. Отець Мирон застерігав тих, що вже виздоровлювали, і нагадував їм, щоб вони у подальшому житті уникали гріха і не давали демонам нагоди повернутися, бо в такому разі їхнє становище стало б гірше від попереднього. Старець просив, щоби,

²⁵⁶ Хроніка монастиря св. прор. Іллі, с. 22.

²⁵⁷ G. Amorth, *Wyznania egzorcysty*, с. 127.

²⁵⁸ ККК 1673.

²⁵⁹ G. Amorth, *Wyznania egzorcysty*, с. 132.

²⁶⁰ Хроніка монастиря св. прор. Іллі, с. 25.

²⁶¹ Требникъ, Унівъ 1744, с. 183-184.

оздоровлені, вони тривали у молитві й пості, часто щиросердечно сповідалися і гідно приймали Євхаристійного Христа, вели християнський спосіб життя.

На загальній аудієнції Папу Павла VI запитали: “Якими є потреби Церкви на сьогоднішній час?” Святійший отець відповів: “Нехай наша відповідь не здивує вас як надто проста чи навіть забобонна і нереальна: одна із надвеликих потреб – це охорона від зла, названого дияволом. Зло – це не просто брак чогось, а дієва сила, жива безплотна істота...”²⁶² “Та боротьба з сатаною, котра виражається постаттю Архангела Михаїла, є актуальна також і сьогодні, тому що сатана надалі живе і діє у світі”²⁶³.

Наші думки повинні бути зосереджені на Бозі, на Ісусі Христі. Треба уникати зайвих роздумувань і розмов про демонів²⁶⁴. Сатана і демони повинні більше боятися нас, ніж ми їх. І це можливо тоді, коли наші очі будуть постійно звернені на Ісуса, а Його хвала буде постійно в наших устах і наших серцях. Апостол Павло навчає: “Я хочу, щоби ви були мудрі в доброму і від зла чисті. Бог же миру роздавить незабаром сатану під вашими ногами” (1 Кор. 16, 19-20).

Закінчення

Завданням Церкви є бути близько хворих, з хворими і для хворих. Ісус Христос наказує: “Оздоровляйте недужих” (Мт. 10, 8). Цей обов’язок Церква старається виконувати, беручи на себе турботу про своїх вірних. У першу чергу вона допомагає хворим молитвами, в яких єднається з ними, допомагає їм оздоровитися. Зціляючу благодать Святого Духа хвора людина отримує від Господа нашого Ісуса Христа як на духовній площині, так і на фізичній.

Незважаючи на стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, великі досягнення медицини, хворих людей і хворіб у світі не зменшується. І сьогодні, не менше, ніж сто років тому, є велика потреба у читанні молитов за оздоровлення. Греко-католицька Церква має давню традицію читання молитов зцілення; у требниках попередніх чотирьох століть знаходиться велике їх багатство. Необхідно оживити, відновити, з врахуванням досвіду і потреб сьогодення, цей безцінний скарб Церкви. На нашу думку, Літургичній Комісії греко-католицької Церкви варто було б подумати про видання нового требника, куди увійшли б молитви зцілення зі старих требників нашої Церкви і з требників інших Східних Церков. Одним із завдань цієї праці було донести до ієреїв та вірних це велике молитовне багатство і заохотити їх до практикування молитов зцілення у щоденному житті.

На прикладі старців монастиря святого пророка Іллі монахів Студійського Уставу показано, яку велику користь приносить Божій справі читання молитов зцілення. Практика такого читання, за Божою благодаттю, укріплює християн у вірі, надії й любові. Ці молитви вносять у наші душі радість, наповнюють силою для життя. Важливо у хворобі не бути пасивним, зі злом – боротися. Не можна ігнорувати особливого ділання сатани в наш час. Йому треба протистояти силою віри і Слова Божого. Церква завжди допомагала своїм вірним звільнитися від

²⁶² Paweł VI, *Przemówienie na Audiencji Generalnej w dniu 15 listopada 1972 r.* (cyt. za: М. Херон, цит. праця, с. 103).

²⁶³ Jan Paweł II, *Przemówienie w Sanktuarium św. Michała Archaniola w prowincji Foggia, 24 maja 1987 r.* (cyt. za R. Laurentin, *Szatan. Mit czy rzeczywistość?* Warszawa 1997, с. 230).

²⁶⁴ М. Херон, цит. праця, с. 108.

злив впливів демонічних сил. А послуга екзорциста зміцнює і наближає людей до Бога і до Церкви. Читання заклиналих молитов приносить людям велику допомогу – свободу в Господі, заспокоєння, віддаляє від них страх, ширить мир між людьми. Молитви за звільнення від демонічного впливу є джерелом великої сили Церкви в охороні своїх вірних від злив сил. Священик завжди на передній лінії фронту духовної боротьби і має обов'язок охороняти вірних від сатанинських впливів.

Христові зцілення стали для нас знаком приходу до нас Царства Божого, вони звістували перемогу над гріхом і смертю. Зцілення у наш час є доброю нагодою для нової євангелізації. До старця Мирона і старця Павла зверталися за допомогою в хворобах також християни православної Церкви. Їх завжди радо приймали, за них молилися, їх зцілювали, чим здійснювали єкуменізм на практиці.

Ідеї зцілення вірою і молитвою треба поширювати, користуючись нагодою катехизації дітей і дорослих, про це треба проповідувати з проповідальниці. Священики повинні навчати вірних віднаходити у Господі душевне і тілесне здоров'я. Коли ми погоджуємося з Божою волею, наші хвороби стають джерелом нашого навернення, каяття, нашої покори. В них ми набуваємо чесноту терпеливості, в них ми наближаємося до Бога. А подякою за зцілення нехай буде наше святе життя.

Чим більше ієреїв читали б молитви зцілення над хворими, тим більше людей отримувало б зцілення і в такий спосіб пізнавало б правду про милосердного Господа нашого Ісуса Христа. Звістування Доброї Новити в Апостольській Церкві ширилося і укріплялося зціленнями, так і сьогодні нехай Господь допомагає в цьому своїй Церкві.

Зцілена людина вже не потребує лікарів, ані лікарств. Якби у кожному монастирі хоч один єромонах читав молитви зцілення над хворими, то люди не шукали б зцілення поза Церквою. Коли б ми з більшою вірою ставилися до заповітів нашого Господа зцілювати хворих, то це було б правдивим благословенням не тільки для хворих, але й для медичних служб. Проте молитви про зцілення зовсім не заперечують медичної допомоги в принципі. Деколи дуже важливо своєчасно звернутися до лікаря.

Більшість людей, які приходять з проською помолитися про зцілення, вже пройшли лікарів чи психіатрів, але безрезультатно. Тоді люди звертаються до єдиного всесильного лікаря – Ісуса Христа. Молитва зцілення виступає на перший план, коли немає коштів на лікування.

У хворобі поклаймо надію на Господа у молитвах і на Господню допомогу через медиків. Виходячи з обставин, ми повинні поєднувати одне і друге. Взаємодія і узгодженість молитовного та медичного аспекту в лікуванні – важливе завдання на майбутнє. Цю тему варто було б розвинути в окремій праці, здійснивши більш глибоке дослідження.

Ми не маємо достатньої інформації про практикування молитов зцілення в римо-католицькій та православній Церквах. А в такій важливій Божій справі потрібно було б ділитися досвідом. Конференції, спеціальні зустрічі людей, що практикують читання молитов зцілення, збагатили б Церкву. У католицькій Церкві відбуваються з'їзди, конференції з питань читання екзорцизмів. Варто

було б розширити теми цих зустрічей або влаштувати окремі конференції та зустрічі на теми читання молитов зцілення від психосоматичних недуг.

Не завжди ми знаємо про результати наших молитов. Наша справа – молитися, а результати – це діло Божих рук. Сьогодні в монастирі святого пророка Іллі молоді єромонахи читають молитви зцілення. Ця традиція шириться і по інших монастирях Студійського Уставу, адже в практикуванні молитов зцілення виявляється правдива вірність Христові.

Streszczenie – Короткий зміст

Zbawienie, które przyniósł Chrystus, nie dotyczy tylko życia w przyszłym świecie. Misja Chrystusa nie skończyła się wraz z Jego odejściem do Ojca. Dzisiaj także uzdrawia On naszego ducha i ciało, posługując się uzdrawiającymi rękami swego Kościoła.

W życiu codziennym człowiek często doświadcza bólu i cierpienia. W dziejach ludzkości stosunek do problemu cierpienia był uzależniony od tego, jak człowiek wyobrażał sobie otaczający go świat i siły, które w nim rządzą. W państwach Starożytnego Wschodu chorobę rozumiano jako nieszczęście pochodzące od złych duchów lub posłane przez bogów z powodu zaniedbania przez ludzi ich kultu. Dla uzdrowienia człowieka czytano wtedy specjalne modlitwy zaklęcia, celem których było poskramianie złych duchów oraz składano ofiary, które miały przeprosić bogów. Medycynę uprawiali więc kapłani i miała ona charakter magiczny.

W ujęciu starotestamentalnym choroba wiąże się z grzechem. Jest ona karą za popełnione grzechy (Pwt 28, 21-22. 27-29. 35; Ps 37; 40; 106, 17-21). Cierpienie ma także charakter próby, celem której jest ukazanie absolutnej wierności Bogu (Hiob). Autorzy biblijni chociaż ukazują aspekt pozytywny cierpienia, zawsze jednak widzą w nim zło. Mędrzec zachęca, aby w cierpieniu modlić się do Pana: „Synu, w chorobie swej nie odwracaj się od Pana, ale módl się do Niego, a On cię uleczy” (Syr 38, 9). Sam Bóg bowiem przychodzi z pomocą człowiekowi w cierpieniu. On jest tym, który uzdrawia (Pwt 32, 39; Tob 3, 17). Cierpiący powinni zwracać się do kapłanów (Kpł 13, 49), a ci będą się modlili do Pana o łaskę uzdrowienia²⁶⁵.

Uzdrowienia chorych charakteryzują całą publiczną działalność Jezusa Chrystusa (Mt 9, 35). W Nowym Testamencie są one znakami mesjańskiej misji Jezusa (Łk 7, 22) oraz ukazują zwycięstwo Królestwa Bożego nad złem²⁶⁶. Jezus widzi w chorobie zło, skutek grzechu, który zniewala człowieka. Prowadząc walkę z szatanem, Jezus uzdrawia chorych i przez to ukazuje chwałę Królestwa Bożego, w którym nie ma cierpienia i chorób. Mesjasz uzdrawia całego człowieka - zarówno duszę, jak i ciało.

Krzyż Chrystusa odkrył dla wierzących nowy aspekt cierpienia. „W krzyżu Chrystusa nie tylko Odkupienie dokonano się przez cierpienie, ale samo cierpienie ludzkie zostało też odkupione. [...] Dokonując Odkupienia przez cierpienie, Chrystus wyniósł zarazem ludzkie cierpienie na poziom Odkupienia. Przeto też w swoim ludzkim cierpieniu każdy człowiek może stać się uczestnikiem odkupieńczego cierpienia Chrystusa”²⁶⁷.

²⁶⁵ J. Giblett-P. Grelot, *Choroba - uleczenie*, w: Słownik teologii biblijnej, red. X. Léon-Dufour, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1990, s. 121-125.

²⁶⁶ Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja na temat modlitwy w celu osiągnięcia uzdrowienia od Boga*, Watykan 2000, rozdz. 1, nr 1.

²⁶⁷ Jan Paweł II, *List apostołski Salvifici doloris*, Watykan 1984, n. 19.

Skuteczność przepowiadania Ewangelii w czasach apostoelskich objawiała się w licznych cudownych uzdrowieniach, dokonywanych mocą Ducha Świętego (Rz 15, 18-19). Modlitwa w celu osiągnięcia uzdrowienia od Boga była praktykowana od samych początków istnienia Kościoła (Jk 5, 14-16). Ojcowie Kościoła, jak wschodni, tak i zachodni, uważali modlitwę o uzdrowienie za rzecz normalną i pożyteczną, bowiem pomagać chorym oznacza służyć Chrystusowi (por. Mt 25, 36). W ujęciu ewangelicznym w chorym odzwierciedla się obraz cierpiącego Chrystusa.

Na Rusi charyzmat uzdrowienia posiadali mnisi monasteru w Kijowie zwanego Ławrą Pieczerską: Antoni, Damian, Olimpij, Agapit, Pimen i in. Źródła staroruskie opowiadają, że św. Antoni sam opiekował się chorymi, uzdrawiał ich przez swoją modlitwę. Ukrywając przez pokorę dar uzdrawiania, Antoni błogosławił zioła, którymi się żywił, i podawał je chorym zamiast leków. Ci, którzy przyjmowali je, jakkolwiek nie byłaby ich choroba, otrzymywali uzdrowienie²⁶⁸. Jeśli jakiś mnich zachorował, to św. Agapit Pieczerski zostawiał swoją celę i usługiwał choremu, nieustannie modląc się do Boga o jego uzdrowienie²⁶⁹.

Na początku XX wieku metropolita Andrzej Szeptycki odnowił w Kościele greckokatolickim monastycyzm reguły studyckiej z czasów Rusi Kijowskiej. Wraz z odrodzeniem życia mniszego została przywrócona praktyka czytania przez mnichów modlitw o uzdrowienie. Misja mnichów studytów nabrała osobliwego znaczenia po roku 1946, kiedy Kościół greckokatolicki oficjalnie był zlikwidowany i przez to zmuszony do działania w podziemiu. Od poranka, przy zasłoniętych oknach, ojcowie i bracia modlili się oficjum liturgicznym, odprawiali Boską Liturgię, a potem wybrani starcy, posiadający charyzmat uzdrawiania, czytali nad chorymi modlitwy.

We współczesnej teologii ukraińskiej, która poszukuje swej tożsamości, praktyka czytania modlitw o uzdrowienie nie jest zbadana. Autor nie znalazł w języku ukraińskim żadnych opracowań z tej dziedziny. Dlatego też temat: „*Modlitwy o uzdrowienie oraz ich praktyczne zastosowanie przez starców reguły studyckiej w monasterze świętego proroka Eliasza w latach 1946-2000*” wydaje się być interesujący i potrzebny do opracowania.

Celem tej pracy jest analiza modlitewnej tradycji o uzdrowienie, pielęgnowanej w monasterze św. Eliasza przez dwóch słynnych starców hieromnichów Myrona Dereniuka (+1976) i Pawła Czuczmana (+2001). Obaj odznaczali się świętobliwym życiem. Z powodu swej przynależności do Kościoła Katolickiego byli prześladowani w czasach komunistycznych. O. Pawło nawet dwukrotnie siedział w więzieniu. Szczególną cechą ich posługi kapłańskiej była modlitwa w celu osiągnięcia uzdrowienia od Boga. Cierpiący na różne choroby często zwracali się do mnichów z prośbą o pomoc. Mieszkając z o. Pawłem w jednym monasterze w ciągu ośmiu lat autor mógł obserwować pozytywne skutki modlitwy za chorych.

Praktyka ta zarówno od strony teologicznej, jak i medycznej potrzebuje dokładnego zbadania. Dlatego też w tej pracy przeanalizowano aspekty doktrynalne modlitw o uzdrowienie, liturgiczne i nieliturgiczne ich zastosowanie oraz stosunek tej praktyki do medycyny konwencjonalnej. Niniejsza praca ma także na celu ukazanie kryteriów rozróżniania modlitw o uzdrowienie, uwolnienie i egzorcyzmów. Modlitwa o uzdrowienie jest prośbą do Boga o przywrócenie zdrowia. Uwolnienie natomiast jest

²⁶⁸ *Pateryk pieczeńskij ili otiečnik*, Kiev 1998 (reprint), s. 14-15.

²⁶⁹ *Pečerskij Pateryk*, Rym 1973, s. 176.

procesem wyzwolenia od wpływu mocy zła, dokonującym się za sprawą Ducha Świętego poprzez modlitwę skierowaną przeciw duchowemu złu. Egzorcyzm zaś jest modlitwą Kościoła, sprawowaną z polecenia biskupa diecezjalnego w celu uwolnienia od opętania²⁷⁰.

Bardzo ważne jest także odróżnienie uzdrowienia (psychicznego i duchowego) od wyleczenia fizycznego, bowiem wszyscy bez wyjątku mogą otrzymać uzdrowienie wewnętrzne.

Głównymi źródłami tej pracy są dzieła Ojców Kościoła²⁷¹, dokumenty Kościoła²⁷², księgi liturgiczne Kościoła greckokatolickiego²⁷³, kronika monasteru św. Eliasza, wywiady z osobami uzdrowionymi przez Boga podczas modlitwy, obserwacja własna autora. Dla dokładnego zbadania źródeł w pracy została zastosowana metoda analizy tekstów źródłowych, w procesie syntezy zostały wyprowadzone wnioski.

Rozdział pierwszy został poświęcony ukazaniu potrzeby modlitw o uzdrowienie w świecie współczesnym. Człowiekowi współczesnemu nie jest obce pragnienie uwolnienia się od cierpień i chorób. Często przyczyną cierpienia jest grzech, który przynosi w życie ludzkie chaos i lęk. Grzech jest świadomym i dobrowolnym aktem ludzkiej woli, a więc dotyka całą osobę ludzką. We wschodniej myśli teologicznej grzech jest pojmowany jako choroba, która w jakiejś mierze dotyka wszystkich ludzi (por. Rz 5, 12; 1 J 1, 8). Skutki grzechu widoczne są w człowieku, zarówno na płaszczyźnie duchowej, jak i fizjologicznej. Każdy bowiem grzech staje się dla człowieka źródłem cierpienia. Istotą chrześcijańskiej praxis jest przywrócenie wewnętrznej harmonii, która została zakłócona w człowieku przez zło.

Dlatego z chrześcijańskiego punktu widzenia uzdrowienie nie polega jedynie na uwolnieniu się od cierpienia i uzyskaniu za wszelką cenę zdrowia fizycznego. Jeszcze ważniejsze jest uzdrowienie wewnętrzne, bez którego nie można mówić o całościowym uzdrowieniu człowieka. Powrót do zdrowia fizycznego nie może być celem samym w sobie. Pierwszorzędne znaczenie w uzdrowieniu ma jego wymiar duchowy. Chrystus przynosi człowiekowi zbawienie, przewycięża cierpienie, biorąc je na siebie. Stąd uzdrowienie oznacza też „świadome przyjęcie cierpienia i przeżywanie go w duchu wiary, w zjednoczeniu ze zbawcą męką Chrystusa”²⁷⁴.

Kościół nigdy nie pozostawiał chorych w ich cierpieniu. Każdy chrześcijanin jest wezwany do modlitwy w intencji chorych, a nawet do prośby o to, by Bóg ulżył ich cierpieniom. Z ufną nadzieją wspólnota eklezjalna modli się o zdrowie dla chorych w sakramencie namaszczenia chorych. Modlitwa o uzdrowienie jest czymś naturalnym i potrzebnym. „Pragnienie chorego, aby otrzymać uzdrowienie, jest czymś dobrym i

²⁷⁰ Ph. Madre, *Boża miłość a dar uwalniania*, tłum A. Liduchowska, Kraków 1999, s. 108.

²⁷¹ Ioann Zlatoust, *Tvorienija*, t. 1-12, Sankt-Pieterburg 18; *Sv. Antonij Velykyj*, Lviv 1997; Nykodym Sviatohorec, *Nevydyma borotba*, Lviv 2000; *Sv. Vasylij Velykyj, Uvažaj na sebe, v: Perłyny Shidnyh Otciv*, zibrav J. Katrij, Lviv 1998, s. 237-240; *Dobrotolubije*, t. 1-5, Moskva 1900; Makarij Jegipietskij, *Tvorienija*, Siergiev Posad 1994.

²⁷² Jan Paweł II, *List apostolski Savifici doloris*, Watykan 1984; Kongregacja Nauki Wiary, *List do Ordynariuszy miejsca przypominający niektóre normy dotyczące egzorcyzmów*, Watykan 1985; Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja na temat modlitwy w celu osiągnięcia uzdrowienia od Boga*, Watykan 2000; KKK 1508-1516;

²⁷³ *Trebnik mytropolity Petra Mohyly*, Kiev 1646; *Trebnik*, Univ 1744; *Trebnik*, Lviv 1925; *Trebnik*, Lviv 2001.

²⁷⁴ W. Nowacki, *Charyzmat uzdrawiania - zachęta czy ograniczenie?*, w: *Instrukcja na temat modlitwy w celu osiągnięcia uzdrowienia od Boga z komentarzem teologicznym*, Kraków 2001, s. 38.

głęboko ludzkim, szczególnie kiedy wyraża się ono w ufnej modlitwie zwróconej do Boga i zakłada przyjęcie woli Bożej”²⁷⁵.

Modlitwa o uzdrowienie jest wyrazem wiary w zbawczą obecność Chrystusa wśród swego ludu. Dlatego też modlitwa ta posiada charakter wspólnotowy. Wymiar ten szczególnie cechuje sakrament namaszczenia chorych, który w tradycji wschodniej sprawuje się z udziałem przynajmniej trzech kapłanów i wspólnoty parafialnej. W modlitewnej tradycji Wschodu możemy odnaleźć wiele modlitw, w których jest zawarta prośba do Pana o uzdrowienie całego człowieka. Człowiekowi cierpiącemu, niezależnie od tego czy doświadcza bólu ciała, umysłu czy ducha, zawsze możemy przynieść ogromną pociechę przez modlitwę o uzdrowienie. Kapłan Chrystusowy jest lekarzem dusz. Stąd wynika, że nie powinien on ustać w swoich wysiłkach, zanim nie zobaczy dokonującej się w człowieku przemiany.

W rozdziale drugim niniejszej pracy skupiono się na analizie rodzajów modlitw o uzdrowienie i uwolnienie, zawartych w bogatej Tradycji Kościoła. Dzielią się one na liturgiczne i Nieliturgiczne. Osobne miejsce zajmują egzorcyzmy, które z reguły oddzielają się od celebracji w celu uzdrowienia. W Kościele greckokatolickim do modlitw liturgicznych - oprócz sakramentu namaszczenia chorych - zalicza się: *Moleben za chorych z kanonami*, *Moleben za chorych bez kanonów*, *Čyn vračevania boliznujuščyh*, *Akatysty do św. Pantelejmona i św. Agapita* i in. Do Nieliturgicznych modlitw należą: czytanie nad chorym fragmentu z Ewangelii, Psalterza, modlitwy o wstawiennictwo świętych i błogosławionych, modlitwy o uzdrowienie od poszczególnych chorób.

To, że Kościół modli się o uzdrowienie nie znaczy, że tajemnica ludzkiego cierpienia ma zniknąć. Modlitwa pomaga zjednoczyć się w cierpieniu z Chrystusem. Najdoskonalszy przykład dała nam Bogurodzica.

Kościół również troszczy się o ludzi znajdujących się pod wpływem złych duchów. Jeśli Bóg dopuszcza, aby niektórzy ludzie doświadczyli dręczenia przez złego ducha, to jednocześnie przewidział dla nich potężną pomoc – sakramenty święte i modlitwę. W Euchologionach możemy znaleźć modlitwy o uwolnienie spod wpływu zła. *Moleben o uwolnienie spod wpływu złych duchów* zawiera pięć psalmów, kanon oraz modlitwy, autorstwo których jest przypisywane św. Bazylemu Wielkiemu i św. Janu Chryzostomu. Celem takich modlitw jest uwolnienie od niepokoju i lęków, spowodowanych przez świadome zabiegi magiczne czy przekleństwa, skierowane przeciwko określonemu człowiekowi. Przedmiotem modlitw o uwolnienie jest także osaczenie przez złego ducha.

Egzorcyzmy są dwojakie - „małe” i „wielkie”. Egzorcyzmy małe są to modlitwy znajdujące się w obrzędzie Chrztu św. W dawnych Euchologionach są trzy, we współczesnych - dwie lub jedna. Modlitwy te może wykorzystywać w pracy duszpasterskiej każdy kapłan. Stąd wynika, że egzorcyzmy małe można zaliczyć do modlitw o uwolnienie.

Egzorcyzmy wielkie są specjalnymi modlitwami, czytany nad opętanym z polecenia biskupa. *Euchologion* wydany w Uniowie w 1744 roku zawiera *Čyn izhnanija bisov ot čelovik*. Proces uwolnienia od opętania przebiega w następujący sposób:

²⁷⁵ Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja na temat modlitwy w celu osiągnięcia uzdrowienia od Boga*, rozdz. 1, nr 2.

- po zakończeniu Boskiej Liturgii kapłan błogosławi ludzi krzyżem i kropi wszystkich wodą święconą;
- następnie lektor czyta Ps 53;
- kapłan zwraca się do Pana z prośbą o poskromienie złego ducha i czyta cztery ewangeliczne perykopy;
- potem zaś następuje uroczyste odczytanie pięciu modlitw - egzorcyzmów;

W tym czasie kapłan odprawiający egzorcyzmy nakłada na głowę opętanego epitrachylion i ręce. Skutkiem takich modlitw jest uwolnienie od wpływu złego ducha, przywrócenie wewnętrznego pokoju, poczucia radości i optymizmu. Posługa egzorcysty wymaga wiele rozwagi i czujności. Jest narażona na wszelkie ryzyko. Egzorcysta do takiej posługi starannie przygotowuje się poprzez post i modlitwę. Zawsze jednak powinien być świadomy, że opętanego od złego ducha uwalnia nie on, lecz Bóg. Głównym zadaniem egzorcysty jest doprowadzić dusze do Chrystusa, to On wyzwala. Wszystko to, co przeszkadza w życiu w zjednoczeniu z Bogiem jest przeszkodą dla działania egzorcystów. „Działalność egzorcystów jest częścią ogólnego kościelnego duszpasterstwa i obecnie, zgodnie ze wskazaniem Ojca Świętego, ma na celu powrót do pewnego istotnego elementu posługi Kościoła, który niestety wcześniej został zaniedbany” – stwierdza G. Amorth²⁷⁶.

Uczestnictwo egzorcyzmowanego w modlitwie o uwolnienie nie jest pasywnym. Poprzez wiarę musi on walczyć razem z egzorcystą ze zniewoleniem przez szatana. Niektórzy doświadczają łaski uwolnienia za pierwszym razem, jednak większość musi powtarzać egzorcyzmowanie.

Kościół Chrystusowy jest bogaty w różne dary Ducha Świętego. Jednym z nich jest „charyzmat uzdrowień” (por. 1 Kor 12, 9. 28. 30). Celem tego charyzmatu jest ukazanie mocy łaski Zmartwychwstałego Pana²⁷⁷. Dokument Konferencji Episkopatu Niemiec²⁷⁸ stwierdza, że to właśnie Jezus powierza konkretnemu człowiekowi uzdrawiające moce czy orędzie o uzdrowieniu. Nikt nie posiada do dyspozycji daru uzdrawiania na zasadzie jakiejś wyuczonej techniki.

W celu przybliżenia istoty charyzmatu uzdrowienia i jego znaczenia dla Kościoła w świecie współczesnym, trzeci rozdział został poświęcony analizie modlitewnego doświadczenia dwóch wspomnianych wyżej starców reguły studyckiej z monasteru św. Eliasza, działających w latach 1946-2000. Czas, w którym wypadło żyć o. Myronu i o. Pawłu, był nacechowany nasileniem się wpływu sił wrogich Kościołowi, często walczących z nim z diabelską siłą. Powołanie starca polega nie tylko na duchowym prowadzeniu swego ucznia, lecz przede wszystkim na walce ze złem. Mnich bowiem, który prowadzi ascetyczne życie w samotności i poście, aby zwyciężać nad swoimi słabościami, w ścisłym zjednoczeniu z Bogiem powinien służyć wszystkim tym, którzy przychodzą do niego ze swoimi trudnościami i chorobami, bólem, rozczarowaniem i oczekują otrzymania od Pana uzdrowienia czy uwolnienia od złych mocy²⁷⁹.

Dar uzdrawiania posiadali o. Myron i o. Pawło, którzy praktykowali taką modlitwę. Niezbędnym warunkiem uczestnictwa w modlitwie o uzdrowienie jest spowiedź.

²⁷⁶ G. Amorth, *Egzorcyci i psychiatrzy*, tłum. . W. Wiśniowski, Częstochowa 1999, s. 123.

²⁷⁷ KKK 1508.

²⁷⁸ *Der Geist macht lebendig (Joh 6, 63). Charismatischen Gemeiden-Erneuerung in der katholischen Kirche in der BRD. Eine theologische und pastorale Orientierung*, w: *Jesus ist der Herr. Kirchliche Texte zur Katholischen Charismatischen Erneuerung*, herausgegeben von N. Baumert, Münsterschwarzach 1987, s. 46n.

²⁷⁹ A. Szeptycki - K. Szeptycki, *Typikon*, Lviv 1996, n. 716.

Ojcowie zachęcali chorych do częstego korzystania z sakramentu pokuty i pojednania. Ukazywali oni leczniczy charakter pokuty. Pojednanie sakramentalne przynosi człowiekowi życie i uzdrowienie. Stanowi jeden z najpotężniejszych środków, danych przez Boga dla umocnienia miłości i pokoju wewnętrznego. A nawet może stać się jedynym źródłem uzdrowienia wewnętrznego.

W przemówieniach starców do chorych akcent zawsze był położony na wymiarze duchowym uzdrowienia, albowiem nie oznacza ono brak cierpienia fizycznego. Chorzy brali udział w Boskiej Liturgii, przystępowali do Komunii św. Po zakończeniu Liturgii ojcowie rozdawali zapalone świece. W tym samym czasie okadzano świątynię kadzidłem przygotowanym z poświęconych ziół, kropiono wszystkich świeconą wodą, przywiezioną ze źródeł sanktuariów maryjnych. Następnie kapłan zwracał się do wszystkich z prośbą o gorącą modlitwę do Pana w celu uzdrowienia chorych. O. Pawło podkreślał często, że w modlitwie o uzdrowienie nie należy szukać sensacji, a jest ona środkiem prowadzącym do uzdrowienia. Obaj ojcowie korzystali z *Euchologionu Uniowskiego* (1744 r.). Niekiedy modlili się *Čyn molebstvija nad boliznujuščym, kromi sv. Tajny Eleosviaščenija*²⁸⁰. Po zakończeniu tych modlitw czytano kilka fragmentów z Ewangelii, mówiących o cudownych uzdrowieniach chorych przez Chrystusa. Na końcu wszyscy przyjmowali błogosławieństwo. Nad opętanymi o. Myron czytał egzorcyzmy.

Człowiek współczesny ociera się o dwa skrajne punkty swej egzystencji - życie i śmierć. Na swej drodze życiowej często doświadcza bólu i cierpienia, a więc potrzebna jest mu pomoc, aby mógł się spotkać z Panem, który może przynieść mu zdrowie i zbawienie. Niniejsza praca nie wyczerpuje podjętej tematyki, jest zaledwie pierwszą próbą przybliżenia dzisiejszemu człowiekowi modlitwnej praktyki, która jest głęboko zakorzeniona w Tradycji Kościoła, a na przestrzeni wieków została niestety zapomniana. Celem tej praktyki nie jest szukanie sensacyjnych uzdrowień czy zachwyty od „modlitwy uzdrawiającej”, czytanej przez „cudotwórców”, lecz pomoc cierpiącemu w spotkaniu się z Bogiem i przyjęciu Jego woli.

Скорочення – wykaz skrótów

API – Агенція Релігійної Інформації

с. – сторінка

KDK – II Ватиканський Собор, Душпастирська Конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et spes*

KKK – Katechizm Kościoła Katolickiego

OL – Іван Павло II, Апостольський Лист *Oriente Lumen*

PG – *Patrologiae cursus completus. Series graeca*, t. 1-161, wyd. J. P. Migne, Paris 1857-66.

єрм. – еромонах

KL – II Ватиканський Собор, Конституція про Святу Літургію *Sacrosanctum concilium*

ППБЗС – Полный православный богословский энциклопедический словарь, Москва 1901.

схм. – схимник

²⁸⁰ *Trebnyk*, Peremyśl 1876; *Trebnyk*, Lviv 1925.

Бібліографія – Bibliografia

I. Джерела – Źródła

1) на старослов'янській, українській, російській мовах – w języku starosłowiańskim, ukraińskim i rosyjskim

Антоній Великий, в: Духовна спадщина святих отців, т. 1, Львів 1997.

Добротолубие, т. 1-5, Москва 1900.

Иоанн Златоуст, Творения, т. 1-12, Санкт-Петербург 1887.

Іван Павло II, Про екзорцизм Ісуса Христа, АРІ 1998, №24, с. 12.

Іоан Ліствичник, Лествица, Сергиев Посад 1908.

Кирилл Иерусалимский, Поучения огласительные и тайноводственные, Москва 1991.

Книга молебних піній, Рим 1952.

Малий Требник, Івано-Франківськ 1993.

Малий Требник, Рим 1973.

Мистецтво молитви. Про молитву Ісусову, уклад ігумен Харитон, Львів 2000.

Молитовник, Прийдіте поклонімся, Львів 1998.

Никодим Святогорець, Невидима боротьба, Львів 2000.

Патерик печерський или отечник, Київ 1998.

Перлини Східних Отців, зібрав Ю. Катрій, Львів 1998².

Печерський Патерик, Рим 1973.

Священна і Божественна Літургія святого отця нашого Йоана Золотоустого, Львів 1996.

Симеон Новый Богослов, Творения, т. 1-3, Москва 1892.

Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, Рим 1988².

Требник, Унів 1744.

Требникъ, Львовъ 1873.

Требникъ, Львовъ 1925.

Хроніка монастиря св. прор. Іллі.

Шептицький А.– Шептицький К., Типікон, Львів 1996.

2) на інших мовах – w innych językach

ΑΡΟΡΗΤΕΓΜΑΤΑ ΡΑΤΡΟΝ, ΡΓ 65, 71-440.

DENZINGER H., Ritus Orientalium in administrandis Sacramentis, Graz 1961².

GOAR J., Euchologion sive Rituale Graecorum, Graz 1960².

THEODORUS STUDITAE, Opera omnia, ΡΓ 99, 114-1850.

II. Документи Церкви – Dokumenty Kościoła

JAN PAWEŁ II, Adhortacja Reconciliatio et Paenitentia, Watykan 1984.

JAN PAWEŁ II, List apostolski Orientale Lumen, Watykan 1993.

JAN PAWEŁ II, List apostolski Salvifici doloris, Watykan 1984.

Jan Paweł II, Przemówienie w Sanctuarium św. Michała Archanioła w prowincji Foggia, 24 maja 1987 r.

KATECHIZM KOŚCIOŁA KATOŁOICKIEGO, Poznań 1994.

KONGREGACJA NAUKI WIARY, Instrukcja na temat modlitwy w celu osiągnięcia uzdrowienia od Boga, Watykan 2000.

KONGREGACJA NAUKI WIARY, List do Ordynariuszy miejsca przypominający niektóre normy dotyczące egzorcyzmów, Watykan 1985, tłum ukr. „Місіонар” 101 (1998) №2, с. 10-12.

Paweł VI, Przemówienie na Audiencji Generalnej w dniu 15 listopada 1972 r.

PRZYJDŹ DUCHU ŚWIĘTY. Podstawowe dokumenty dotyczące Odnowy w Duchu Świętym w Kościele Katolickim, pod red. L. J. Suenensa, Kraków 1998.

RITUALE ROMANUM, Ex Decreto Sacrasancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, Auctoritate Ioannis Paulii II promulgatum, De exorcismis et supplicationibus quibusdam, Watykan 1999.

SOBÓR WATYKAŃSKI II, KONSTYTUCJA DUSZPASTERSKA O KOŚCIELE W ŚWIECIE WSPÓŁCZESNYM Gaudium et spes, watykan 1965.

SOBÓR WATYKAŃSKI II, KONSTYTUCJA O LITURGII ŚWIĘTEJ SACROSANCTUM CONCILIUM, Watykan 1963.

III. Опрацювання – Opracowania

1) на українській і російській мовах – w języku ukraińskim i rosyjskim

Берестов А., Число зверя на пороге третьего тысячелетия, Житомир 1997.

Бульнуа О., Хвороба, “Сопричастя”, 2000, нр 3, с. 3-10.

Вороновський В., Щоб зцілитися, треба мати сильну віру в Бога, в: “Вірую” 1999, нр 8/137, с. 4-5.

Гіблет Ж. - Грелот П., Хвороба-зцілення, в: Словник біблійного богослов'я, під редакцією Леон-Дюфура, пер. С. Мудрий, Львів 1996, с. 848-851.

Головацький Р., Пояснення богослужень, Львів 1998.

Грелот П., Гріх, в: Словник біблійного богослов'я, с. 205-215.

Гурьев Н., Страсти и их воплощение в соматических и нервно-психических болезнях, Иваново 1998.

Емеличев В., Одержимые. Пути к вечной смерти, Санкт-Петербург 1999.

Иеремия Отшельник, Духовный лечебник, Москва 2000.

Крашеников А., Что делать пострадавшему от колдунов, “целителей” и экстрасенсов, Москва 1997.

Лазар Архимандрит, Таинство исповеди о грехах явных и тайных недугах души, Москва 1995.

Лайша Н., Лечебник в наставлениях священника и советах практикующего врача, Москва 2000.

Марк И., Злые духи и их влияние на людей, Санкт-Петербург 1899.

Новак А. Й., Сатанізм, “Жива вода”, 1998, нр 6, с. 3-4.

Олійник Т., Екзорцизм сьогодні, “Місіонер” 100 (1997) №12, с. 18 -20.

Павло Епископ, Семиглавий дракон, Киев 1998.

Петриненко В., Сатаністи в сучасній Україні, “Нова зоря”, 1998, нр 45, с. 3-4.

Приліп О. - Мартинюк Т., Монахи студити на Гуцульщині, Львів 1998.

Рафаил Архимандрит, Церковь и мир на пороге Апокалипсиса, Москва 1999.

Родион, Люди и демоны, Москва 1999, с. 173.

Софроний, Преподобный Силуан Афонский. Житие, учение и писания, Минск 1998.

Флоровский Г., История и догмат, Москва 1999.

Херон М., Молитва об исцелении, Киев 1996.

2) на інших мовах – w innych językach

Amorth G., Wyznania egzorcysty, tłum. F. Gołębiowski, Częstochowa 1997.

Amorth G., Nowe wyznania egzorcysty, tłum. F. Gołębiowski, Częstochowa 1998.

Amorth G., Egzorcyści i psychiatrzy, tłum. W. Wiśniowski, Częstochowa 1999.

ARBMAN E., Ecstasy or Religious Trance, pod red. A. Hultkrantz, t. 1-3, Uppsala 1962-1970.

BALDUCCI C., Gli indemoniati, Roma 1959.

BALDUCCI C., La possessione diabolica, Roma 1982.

BAROJA I. C., Las Brujas y su mundo, Madrid 1961.

BECHTEL G., Sorcellerie et Possession, Paris 1972.

BOURGUIGNON E., Possession, San Francisco 1976.

DE TONQUÉDEC J., Les maladies nerveuses ou mentales et les manifestations diaboliques, Paris 1931.

DESNOYERS, M., Recherches sur la coutume d'exorciser et excommunier les insectes et autres animaux nuisibles à l'agriculture, Paris 1853.

DÖLGER F., Der Exorzismus im altchristlichen Taufritual: Eine religionsgeschichtliche Studie, Paderborn 1909.

ERNST C., Teufelsaustreibung. Die Praxis der katholischen Kirche im 16. und 17. Jahrhundert, Bern 1972.

EVANS E. P., The Criminal Prosecution and Capital Punishment of Animals, London 1906.

FIGGE H. H., Geisterkult, Besessenheit und Magie, Freiburg 1973.

FRANZ A., Die kirchlichen Benediktionen des Mittelalters, t. 1-2, Graz 1960².

FREI G., Probleme der Parapsychologie. Die Welt der Parapsychologie. Besessenheit, Exorzismus und Ekstase, München 1969.

GAYRAL L., i J., Les delires de possession diabolique, Paris 1944.

HOLE C., A Mirror of Witchcraft, London 1957.

Laurentin R., Szatan. Mit czy rzeczywistość?, tłum. T. Szafranski, Warszawa 1997.

LEPROUX, M., Médecine, magie et sorcellerie, Paris 1956.

MAC CASLAND S. V., By the Finger of God. Demon and Exorcism in Early Christianity in the Light of Modern Views of Mental Illness, New York 1950.

McManus J., Uzdrowiająca moc sakramentów, tłum. H. Bramska, Warszawa 1900.

NOWACKI W., Charyzmat uzdrawiania - zachęta czy ograniczenie? Komentarz do Instrukcji Kongregacji nauki wiary, w: Instrukcja na temat modlitwy w celu osiągnięcia uzdrowienia od Boga z komentarzem teologicznym, Kraków 2001, s. 35-44.

Pindel R., Charyzmaty uzdrowień - od Biblii do dokumentu Kongregacji Nauki Wiary, w: Instrukcja na temat modlitwy w celu osiągnięcia uzdrowienia od Boga z komentarzem teologicznym, s. 45-61.

PODOLECKA E., Choroba i modlitwa o uzdrowienie w Nowym Testamencie, mps, Kraków 1996.

PRATT H. A., The Attitude of the Catholic Church towards the Witchcraft and the Allied Practices of Sorcellery and Magic, Washington 1915.

REICHARD G. A., The Compulsive Prayer, New York 1944.

ROBBINS, R. H., The Encyclopaedia of Witchcraft and Demonology, London 1959.

RODEWYK, A., Die dämonische Besessenheit in der Sicht des Rituale Romanum, Aschaffenburg 1963.

SULLIVAN F. A., Charyzmaty i odnowa charyzmatyczna. Studium biblijne i teologiczne, tłum. T. M. Micewicz, Warszawa 1986.

VANHOYE A., I carismi nel Nuovo Testamento, Roma 1994.

IV. Допоміжна література – Literatura pomocnicza

1) на українській і російській мовах – w języku ukraińskim i rosyjskim

Алфеев И., Ночь прошла, а день приблизился, Москва 1999.

Алфеев И., Таинство веры, Москва 1996.

Амман А., Ченці Студитського Уставу, Едмонтон 1955.

Антоний Митрополит, Можем ли еще молиться современный человек? Клин 1999.

Антоний Митрополит, Жизнь. Болезнь. Смерть, Минск 1999.

Апроксина С., Советы практикующего врача, Москва 2000.

Беляев В., Основы искусства святости, т. 1-3, Нижний Новгород 1997.

Василиадис Н., Таинство смерти, Свято-Троицкая Сергиева Лавра 1998.

Вениамин, Новая скрижаль или объяснение о церкви, о литургии и о всех службах и утварях церковных, Херсон 1998 (репринт).

Влахос И., Одна ночь в пустыне Святой горы, Свято-Троицкая Сергиева Лавра 1997.

Влахос И., Православная духовность, Свято-Троицкая Сергиева Лавра 1999.

Евмений, Духовность как ответственность, Москва 2000.

Захаров И.– Вальнов К., У порога вечности, Санкт-Петербург 1999.

Игнатия Монахиня, Старчество на Руси, Москва 1999.

Инокентий, Указание пути въ царствие небесное, Москва 1912.

Иосиф, Старец Иосиф Исихаст, Москва 2000.

Катрій Ю., Наша християнська традиція, Львів 1999.

Катрій Ю., Господи, навчи нас молитися, Нью-Йорк 1981.

Константин Епископ, Церковь и медицина на пороге третьего тысячелетия, Минск 1999.

Леон– Дюфур К., Людина, в: Словник біблійного богослов'я, с. 397-403.

Лярше Ж. К., Про використання хвороби на добро згідно з Отцями Церкви, “Сопричастя” 2000, нр 3, с. 44-54.

Мицкевич Ф., Спасенна сила страждання, “Сопричастя”, 2000, нр 3, с. 32-43.

Николай Митрополит, Тайна души человеческой, Москва 1999.

Рупнік І., Духовне життя, Рим 1995.

Стефанські Є., Таїнство елеопомазання у новому Католицькому Катехизмі, в: Містерія Літургії у катехизмі Католицької Церкви, ред. Є. Копець, Львів 1998, с. 93-95.

Тацис Д., Когда чужая боль становится своею, Москва 2000.

Теофан Епископ, Что есть духовная жизнь и как на нее настроиться? Санкт-Петербург 1991 (репринт).

Шмеман А., Водю и духом, Москва 1998.

2) на інших мовах – w innych językach

BASCHWITZ K., Hexen und Hexenprozesse. Die Geschichte eines Massenwahns und seine Bekämpfung, München 1963.

BATTISTI, G. i E., La civiltà delle streghe, Milano 1964.

- BONOMO, G., Caccia alle streghe. La credenza nelle streghe dal secolo XIII al XIX, con particolare riferimento all'Italia, Palermo 1959.
- CRISTIANI, L., Presence de Satan dans le monde moderne, Paris 1959.
- DAHL J., Nachfrauen und Gestelweiber. Eine Naturgeschichte der Hexe, Ebenhausen 1960.
- DAVIES R. T., Four Centuries of Witch Beliefs, London 1947.
- FROSSARD, A., Les 36 preuves de l'existence du diable, Paris 1978, przeł. wł. Torino 1978.
- GARDNER G. B., Ursprung und Wirklichkeit der Hexen, Weilheim 1965.
- GELLNER, E., The Devil in Modern Philosophy, London 1974.
- GINZBURG C., I Benandanti. Ricerche sulla stregoneria e sui culti agrari tra Cinquecento e Seicento, Torino 1966.
- GÖRRES, J., (von), Mystik, Magie und Dämonen, München 1927.
- HANSEN J., Zaubervahn, Inquisition und Hexenprozess im Mittelalter, München 1960.
- HANSEN J., Quellen und Untersuchungen zur Geschichte des Hexenwahns und der Hexenverfolgung, Bonn 1901.
- Hryniewicz W., Pascha Chrystusa w dziejach człowieka i wszechświata, Lublin 1991.
- KORS A. C. i PETERS E., Witchcraft in Europe 1100-1700. A Documentary History of Witchcraft, Filadelfia 1972
- LEA H. C. H., Materials toward a History of Witchcraft, pod red. A. C. Howland, t. 1-3, New York 1939.
- L'ESTRANGE EWEN H. C. H., Witchcraft and Demonianism, London 1933.
- LEWIS I. M., Ecstatic Religion. An Anthropological Study of Spirit Possession and Shamanism, London 197.
- LHERMITTE J., Vrais et faux possédés, Paris 1956.
- MAPLE E., The dark World of Witches, London 1962.
- MARWICK M. G., Sorcery in its Social Setting, Manchester 1965.
- MAYER, A., Erdmutter und Hexe. Eine Untersuchung des Hexenglaubens und zur Vorgeschichte der Hexenprozess, München 1936.
- MICHELET J., La Sorcière, Paris 1862.
- MONFOUGA-NICOLAS, J., Ambivalence et culte de possession, Paris 1972.
- MONTER E. W., European Witchcraft, New York-London 1969.
- MURRAY M. A., The Witch-cult in Western Europe, Oxford 1962².
- MURRAY M. A., The God of the Witches, London 1926.
- NEVINS J. L., Demon Possession and Allied Themes, London 1897, przedruk Grand Rapids 1968.
- OESTERREICH T. K., Possession: Démoniacal and Other among Primitive Races, in Antiquity, the Middle Ages and Modern Times, New Hyde Park N.Y 1966.
- PALOU L., La Sorcellerie, Paris 1960².
- PAULUS, N., Hexenwahn und Hexenprozess uornehmlich im 16. Jahrhundert, Freiburg 1910.
- PEUCKERT W. E., Geheimkulte, Heidelberg 1951.
- PRINCE R. (pod red.), Trance and Possession States, Montreal 1968.
- Raport o stanie wiary. Z ks. Kardynalem Józefem Ratzingerem rozmawia Vittorio Messori, Kraków-Warszawa-Struga 1986.

SOLDAN G. W., i HEPPE, H., Geschichte der Hexenprozesse, reedycja M. Bauer, t. 1-2, München 1912.

SONTAG F., The God of Evil. An Argument from the Existence of the Devil, New York 1970.

SUMMERS, M., The History of Witchcraft and Demonology, New York 1956.

VURMBRAN R., Mio caro diavolo. Ipotesi demonologiche su Marx e sul marxismo, Roma 1979.

Wilk S., Przemówienie otwierające Sympozjum: w: Teologia o szatanie, red. K. Gózdź, Lublin 2000, s. 17-20.

WILKER D. P., Unclean Spirits. Possession and Exorcism in France and England in the Late Sixteenth and Early Seventeenth Centuries, London 1981, przekł. wł. Torino 1984.

YVE-PLESSIS A., Essai d'une bibliographie française méthodique et raisonnée de la Sorcellerie et de la possession démoniaque, Paris 1900.

ZUTT J., Ergriffenheit und Besessenheit, Bern 1972.